

Tuba Iván

Keresztény erkölcsstan

Mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Tuba Iván
Keresztény erkölcsstan

Nihil obstat.
Budapest, 13 Julii 1998.
Dr. Adalbertus Fila
censor deputatus

Imprimi potest Nr. 195/1998.
Budapest, 15 Julii 1998.
Dr. Aemilius Kállay
provincialis

ISBN 978-615-6747-00-6

Kiadó: Felsővályi Ákos

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című gimnáziumi jegyzet elektronikus kiadása. A jegyzetet a budapesti Piarista Gimnázium jelentette meg 1998-ban. Az elektronikus kiadás a Piarista Rend magyarországi tartományfőnökének az engedélyével készült. Az elektronikus kiadást szabadon lehet használni lelkipásztori célokra. Minden szerzői jog a Piarista Rendé.

Tuba Iván gimnáziumi hittan jegyzetei

Egyházi alapismeretek
Lelkiélet és liturgia
A katolikus hit rendszere
Keresztény erkölcsstan
Az üdvösség története
A keresztény hit megalapozása és védelme

Tartalomjegyzék

Impresszum.....	2
Tartalomjegyzék	3
Levél Diognétoszhoz.....	5
Rövidítések	6
Hívás és válasz.....	7
1. § Erkölcs és erkölcsstan	7
2. § Az erkölcsi törvény.....	9
3. § Az erkölcs kritériuma	11
4. § A lelkiismeret	13
5. § A lelkiismeret nevelése.....	15
6. § Az egyházi tanítóhivatal és a lelkiismeret	17
7. § A felelős szabadság	19
8. § Döntések	21
9. § Érzület és szándék	23
10. § A szenvedélyek.....	25
11. § A bűn	27
12. § Megtérés és bűnbocsánat	29
13. § A jó cselekvés.....	31
14. § Az erények	33
15. § Az erkölcsi tudat bontakozása.....	35
16. § Az önnevelésről.....	36
Istent istenként dicsőíteni	38
17. § „Az Urat, Istenedet imádd, és csak neki szolgálj!”	38
18. § Okkultizmus és New Age	40
Az igazság és szeretet útján	41
19. § Az igaz beszéd.....	41
20. § A hallgatás.....	43
21. § A hűség	44
22. § A becsület.....	46
23. § A szépség	48
24. § Ünnepek és böjtök	50
25. § A kommunikáció	52
26. § A hit	54
27. § Hithirdetés és hitre nevelés	56
28. § Tolerancia.....	58
29. § Hit és ökumenizmus	59
30. § A hit az ateizmus terjedésének korában.....	61
31. § A hívő remény	63
32. § Az igazság cselekvése szeretetben	65
33. § A barátság	67
34. § Mások üdvösségének szolgálata.....	69
35. § Szeretetlenség.....	70
Szerelem – házasság – család	72
36. § A szexualitás	72
37. § A házasság.....	74
38. § A házasság szerelme termékenysége	76

39. § A családi élet	78
40. § Fölkészülés a házasságra.....	79
41. § Párvasztás	81
Az ember felelőssége az életért	83
42. § Az emberi élet tisztelete.....	83
43. § A magzati élet védelme.....	85
44. § Egészség és gyógyítás.....	86
45. § AIDS	88
46. § Haldoklás és halál.....	90
A közélet gyógyítása	92
47. § Személy és társadalom.....	92
48. § Résztétel a társadalmi életben	94
49. § Az állam	95
50. § A politika	97
51. § A gazdaság	99
52. § A tulajdon.....	101
53. § A munka.....	103
54. § Vállalkozói erkölcs	105
55. § A szociális problémák történelmi órája	106
56. § A béke	108
57. § Háború	110
58. § A környezet védelme	111
59. § A kultúra fejlesztése	113
Függelék	115
60. § Közös lelkiismeret-vizsgálat iskolás bűnbánati liturgián	115

Levél Diognétoszhoz

A keresztényeket nem különbözteti meg a többi embertől sem a táj, sem a nyelv, sem az életmód. Nem laknak ugyanis külön városokban, nem beszélnek valami szokatlan nyelven, nincs semmi különködő életmódjuk. Tanításukat nem okoskodásból vagy kíváncsi emberek izgatásából merítették, és semmi emberi bölcselkedésre sem esküsznek, mint sokan mások.

Ott laknak a görögök és barbárok városaiban, ahogyan kinek-kinek a sorsa megszabta. Öltözködésben, táplálkozásban a lakosság szokásaihoz alkalmazkodnak, de más szempontból egy csodálatos és mindenki számára hihetetlennek látszó életmódot folytatnak. Saját szülőházájukban úgy élnek, mint jövevények; mindenben részt vesznek, mint polgárok; mindent eltérnek, mint idegenek; minden idegen táj a hazájuk, és minden haza idegen föld nekik, házasságot kötnek, mint mások; gyermekeik születnek, de nem dobják ki magzataikat. Közös az asztaluk, de az agyuk nem.

Testben vannak, de nem a test szerint élnek. A földön élnek, de hazájuk az égben van. A fönnálló törvényeknek engedelmeskednek, de életmódjuk fölülmúlja a törvényeket. Mindenkit szeretnek, őket azonban mindenki üldözi. Nem ismerik, és mégis elítélik őket; megölik őket, de életre támadnak. Koldusszegények, és mégis sokakat gazdagítanak; mindenben hiányt szenvednek, mégis mindenben bővelkednek. Megszégyenítik őket, és a szégyenben éri őket a dicsőség; rágalmaik visszahullanak amazokra. Megrágalmazzák őket, és épp a rágalmak közt éri őket a dicsőség. Hírnevüket megtépázzák, de fényesen bebizonyul igaz életük. Szidalmazzák őket, és ők áldással felelnek erre. Megvetik őket, de ők tiszteletet adnak mindenkinek. Jót tesznek, és mégis mint gonoszokkal bánnak velük. Ha kínozzák őket, örülnek, és mintha életre támadnának. A zsidók úgy hadakoznak ellenük, mintha pogányok volnának; a pogányok is üldözik őket, de maguk a támadók sem tudják, hogy miért bántják őket.

Egyszóval: ami a testben a lélek, azok a keresztények a világban. A lélek jelen van a test minden tagjában, a keresztények is ott vannak a világ városaiban. A lélek ott lakozik a testben, de mégsem a testből való; a keresztények is ott vannak a világban, de ők sem e világból valók. A láthatatlan lélek a látható testben van: a világban élő keresztények is láthatók, de vallásosságuk láthatatlan. A test haraggal és harccal támad a lélek ellen, mert akadályozza élvezeteiben, pedig semmi jogtalanság nem esett rajta; a világ is gyűlöli a keresztényeket, mert ők visszautasítják élvezeteit, holott a világot nem sértették meg.

A lélek szereti az őt gyűlölő testet és tagjait; a keresztények is szeretik üldözőiket. A lélek be van zárva a testbe, de ő tartja össze az egész testet; a keresztények is úgy vannak a világban, mintha börtönben volnának, de mégis ők tartják össze a világot. A halhatatlan lélek mulandó hajlékban lakozik; a keresztények is e mulandó világban zárandokolnak a mennyei örökkévalóságra várva. A lélek jobbá lesz, ha étellel és itallal nem kényeztetik el; a keresztények is folyton gyarapodnak, noha nap nap után üldözik őket. Isten olyan fontos őrhelyre állította őket, ahonnan nem szabad elmenekülniük...

(vsz. a III. sz. elején)

Rövidítések

A II. Vatikáni Zsinat okmányai (1963–65)

AA	Apostolicam actuositatem (a laikusok apostolkodásáról)
AG	Ad gentes (az Egyház missziós tevékenységéről)
CD	Christus Dominus (a püspökök pásztori föladatáról)
DH	Dignitatis humanae (a vallásszabadságról)
DV	Dei Verbum (az isteni kinyilatkoztatásról)
GE	Gravissimum educationis (a keresztény nevelésről)
GS	Gaudium et spes (az Egyházzról a mai világban)
IM	Inter mirifica (a tömegtájékoztató eszközöiről)
LG	Lumen gentium (az Egyházzról)
NA	Nostra aetate (az Egyház viszonyáról a nem-keresztény vallásokkal)
OT	Optatum totius (a papnevelésről)
OE	Orientalium ecclesiarum (a katolikus keleti egyházakról)
PC	Perfectae caritatis (a szerzetesélet korszerű megújításáról)
PO	Presbyterorum ordinis (a papok szolgálatáról és életéről)
SC	Sacrosanctum Concilium (a szent liturgiáról)
UR	Unitatis redintegratio (az ökumenizmusról)

Egyéb tanítóhivatali megnyilatkozások

CIC	Codex Iuris Canonici 1983 (Az Egyházi Törvénykönyv)
KEK	A Katolikus Egyház Katekizmusa 1993
CA	Centesimus annus 1991 (A Rerum novarum századik évfordulójára)
EV	Evangelium vitae 1995 (Az élet evangéliuma)
FC	Familiaris consortio 1981 (A családról)
HV	Humanae vitae 1968 (A házasi élet tisztaságáról)
RP	Reconciliatio et paenitentia 1984 (Kiengesztelődés és bűnbánat)
VS	Veritatis splendor 1993 (Az igazság ragyogása)

Hívás és válasz

1. § Erkölcs és erkölcsstan

„Mindazt, amit mondanak nektek, tegyétek és tartsátok meg” (Mt 23,3)

Beszédünkben nap mint nap használunk *erkölcsi szavakat*, mint pl. jó és rossz, igazságos és igazságtalan, humánus és antihumánus; továbbá felelősség, bűn, büntudat, kötelesség, tisztesség, lelkiismeret, szándék, hűség, megbízhatóság, szemrehányás, dicséret és feddés stb. Erkölcsi szavaink használatából kiviláglik, hogy van **előzetes erkölcsi tudásunk**, amelyet köznapi beszédünk másoknál is föltételez.

Magunk és mások cselekedeteinek erkölcsi minőséget tulajdonítunk. Gyakorlatuk miatt erkölcsileg minősítjük magukat a cselekvő embereket is (az állatokat nem): jónak vagy rossznak, erkölcsösnek vagy erkölcstelennek tartjuk őket. Értékelésünkkel föltételezzük, hogy legalább is a felnőtt emberek ismerik a jó és rossz megkülönböztetését, és tudatában vannak, hogy a jót kell tenniük, a rosszat pedig kerülniük. Azt is föltételezzük, hogy az ember valamiképp ura önmagának és cselekvésének. Átéljük, hogy cselekedhettünk volna másképp is, vagy el is hagyhattuk volna a cselekvést. Ezért kérjük számon másoktól is cselekedeteiket.

Valakinek a felelősségére hivatkozni, őt cselekedetért felelőssé tenni annyi, mint feleletet várni tőle. Aki felelős, attól elvárjuk, hogy észszerű feleletet tud adni a kérdésre, hogy miért cselekedett így, és miért nem másként. A jó és rossz kérdését olyan kérdésnek tartjuk, amelyről értelmesen tudunk beszélni egymással.

A magyar **erkölcs szó** eredete ismeretlen. Szinonimája, a morál (a latin *mos, mores* szóból) azoknak a cselekvési mintáknak az összessége, amelyeket bizonyos közösségekben elismertek, s általában véve kötelező érvényűek. Az erkölcs vagy morál az emberi kapcsolatok történelmileg kialakult elrendeződése, olyan természetesen szerveződött életforma, amely visszatükrözi egy cselekvési közösség értékfölfogását.

Az erkölcs vagy morál a görög *ἦθος* (eredetileg megszokott legelő és lakóhely, szokás) szónak felel meg. Van azonban a görögben egy hasonló szó, az *ἦθος*, amely jellemszilárdságot, jóra való állandó készséget jelent. Ma ez szolgál az elvont erkölcsiség vagy moralitás jelölésére: olyan cselekvésre utal, amely vállalja a jó iránti föltétlen elkötelezettséget. Az erkölcsös vagy morális melléknevek kétjelentésűek. Az erkölcsös cselekedet jelentheti azt, hogy összhangban van az érvényes erkölcs szabályaival, de azt is, hogy gyökere a cselekvő moralitása, erkölcsisége, vagyis lelkiismeretből fakad.¹

Bár az etika, etikai, etikus kifejezéseket használjuk az erkölcs, erkölcsös szinonimájaként, helyesebb volna főntartani az ember erkölcsi cselekedeteit és viselkedését vizsgáló **filozófiai tudomány** számára. Az etika tárgya: az erkölcs és az erkölcsiség problémaköre, elvileg reflektál az erkölcsi cselekedetre.

Erkölcsi nyelvhasználatot és erkölcsi ítéleteket találunk az Istentől származtatott **Szentírásban** is. Az Ószövetségben tekintélyes helyet foglalnak el az erkölcsi törvények, a próféták erkölcsi fölszólításai és a bölcsek figyelmeztetései. Az Újszövetségben nemcsak Jézus erkölcsi útmutatásait találjuk, de ő maga kötelező eszmény és minta is (vö. Mt 11,29): követése magában foglalja tetteinek és érzületének utánzását (vö. Fil 2,5). Az apostoli levelekben Jézus tanítását a közösség életére alkalmazva látjuk.

¹ Vö. Nyíri Tamás: Alapvető etika. Budapest 1988. 7-12.

Az Isten kinyilatkoztatását őrző **Egyház** hittal reflektál az ember mindenkorl erkölcsi föladataira, a hitigazságokból következtetéseket von le az ember viselkedésére. A keresztény erkölcsstan így a **teológia** egyik ága (theologia moralis). Az emberi tapasztalat eredményeit szembesíti a keresztény hit szemléletével, tartalmaival és kijelentéseivel.

2. § Az erkölcsi törvény²

„Ismered a parancsokat” (Mk 10,19)

Az erkölcsi élmény lényege, hogy kötelezőnek érezzük egyes dolgok megtételét, mások elhagyását, bizonyos viselkedésformák kialakítását, mások elutasítását. Erre a velünk szemben jelentkező **igényre** szokás ilyen elnevezéseket használni: parancs, köteleesség, erény, törvény és újabban norma.

A Biblia oly nagy mértékben tartalmaz jogi, kultikus-vallási és erkölcsi előírásokat, hogy az Ószövetség első főrésze a Tóra nevet viseli, és a zsidó hagyomány akárhányszor az egészet a νόμος=törvény néven emlegeti. Úgy hitték, hogy minden követelménye az egyetlen, üdvözítő Istentől származik. Az apodiktikus vagy föltételes formában megfogalmazott etikai parancsok főleg a társadalmi erkölcsre vonatkoztak: a felebarát iránti viselkedésre és a szexualitásra. Kiemelkedő rangot kapott a – valószínűleg a királyság korának végén megfogalmazott – Tízparancsolat (MTörv 5,6-21; Kiv 20,2-17).

Jézus több parancsot tisztelettel említ (Mk 10,19; 12,28), és küldetését nem a törvény föloldásában, hanem beteljesítésében látta (Mt 5,17). De elvileg hatálytalanította a rituális törvényeket (Mk 7,18), és gyakorlatában nem tűrte, hogy a törvény előírásai megakadályozzák abban, hogy mindenkihez bármikor jó legyen. Az Ószövetség 613 előírásával szemben új parancsot hirdet: „Amint szerettelek titeket, úgy szeressétek ti is egymást!” (Jn 13,34-35). A „hegyibeszédben” (Mt 5-7; Lk 6,20-49) összesűrített utasításai azonban inkább „célparancsok”,³ mint teljesítendő törvények (Legyetek tökéletesek, irgalmasok, miként mennyei Atyátok stb.).

Szent Pál szerint sem a törvény teljesítésével igazulunk meg, hanem a Jézus Krisztusba vetett hit által (Gal 2,16). A törvény igájától és átkától megszabadult hívő nem válik törvénytől, hanem „Krisztus törvényének” rendelődik alá (1Kor 9,21; Gal 6,2), a szeretethimnuszban (1Kor 13,4-7) is Jézus példája áll előtte. A pogányok tartalmilag ugyanazon tettekre éreznek kötelezettséget, mint a zsidók, ezért nincs mentség számukra: „Amikor pogányok, akiknek nincs törvényük, természettől (φύσει) teszik meg a törvényben foglaltakat, törvény hiányában önmaguknak törvénye. Ezzel igazolják, hogy a törvény műve szívükbe van írva, amiről lelkiismeretük tanúskodik, és gondolkodásuk hol vádolja, hol fölmenti őket” (Róm 2,14-15).

Szent Pál szavai alátámasztják a görög filozófiából ismert erkölcsi **természettörvény** gondolatát. „Minden törvény alapja és végső igazsága az örök törvényben van.”⁴ Az örök törvény azonos Istennel. Ő azonban a természeténél fogva eszes emberrel közölte a legalapvetőbb etikai normákat (pl. a jót kell tenni, a rosszat kerülni), és fölshízlította a természet törvényeinek megtartására. Dinamikus világunkban azonban a természettörvény alkalmazása „nagy körültekintést igényel”.⁵

Ésszel belátható, hogy vannak öröknek tekinthető erkölcsi **értékek** (házasság, család, haza, tulajdon, élet): elképzelhetetlen olyan társadalmi élet, amely nem igyekeznék védeni ezeket. Vannak örök **értékeszmék** is (hűség, tisztaság, őszinteség), amelyek föltételei a közös életnek: nem mondhatunk le követésükről. Ezeket az örök erkölcsi értékeket és értékeszméket ellentmondást nem tűrő erkölcsi **ítéletek** védik, pl. minthogy az élet érték, óvd az életet, ill. (negatív) ne ölj! (A Biblia Tízparancsolata is tartalmaz ilyen apodiktikus tilalmakat.) Ezek az

² Vö. A Katolikus Egyház Katekizmusa (a következőkben KEK) 1993. 1950-1986.

³ A célpáncsok nem ellenőrizhető teljesítményeket kívánnak, de befolyásolni kívánják minden eljárásunkat.

⁴ KEK 1951.

⁵ KEK 1957.

erkölcsi ítéletek alkotják az erkölcsi természettörvény magvát. „Elnevezése... arra utal, hogy az őket elrendelő értelem az emberi természet sajátja.”⁶

Az örök érvényű erkölcsi ítéletek azonban számos kérdést szabadon hagynak, pl. házasságtörés-e a szukcesszív poligámia, jogtalan-e a földreform, halálra ítélteti-e a gonosztevőket az állam? A tipikus helyzetekre a különböző rangú emberi közösségek legjobb tudásuk szerint **normákat** fogalmaznak meg. Ezek a normák – mind a szankciókkal ellátott, kikényszeríthető és bevasalható jogi előírások, mind a lelkiismeretet sürgető erkölcsi szabályok – okkal módosulnak a történelmi helyzet változása (pl. a haditechnika fejlődése) vagy a tudomány fölfedezései (pl. az emberi termékenység megismerése) folytán.

A keresztény hagyomány nagyra értékeli az **epikia** (=méltányosság) erényét, amely alkalmassá tesz, hogy akkor is a törvény szellemének megfelelően cselekedjünk, amikor az konkrét helyzetben ellene mond a törvény betűjének. Különben nem teljesülne a norma értelme, nem érvényesülne a normában védett érték (vö. Jézus gyógyításai szombaton).

⁶ KEK 1955.

3. § Az erkölcs kritériuma

„Minden a tiétek, ti azonban Krisztuséi vagytok” (1Kor 3,23)

A normaalkotás folyamán kerülendő az egyén korlátlan szabadságát áhító individualizmus és a közösség érdekeinek előnyt adó kollektívizmus. Hogy mit kell tenni és elhagyni, azt **az emberi személy java** határozza meg. Az erkölcsi igényt felőle kell fölismerni és megindokolni (perszonalizmus). Az, hogy valami jó vagy rossz, az emberi személyre gyakorolt hatásától függ. Mindent azon kell lemérni, hogy mennyire növeszti magát az embert, vagy legalább óvja-e a satnyulástól.⁷

Jó és ezért megteendő az, ami az ember személyes javának megfelel és szolgál, ami őt mint embert előmozdítja, emberségét kibontja, több és jobb emberré teszi. Megfordítva: mindaz, ami a személy javának árt, ami a személyes bontakozást akadályozza, késlelteti vagy csökkenti, az erkölcsileg negatív, amit ezért nem szabad tenni, hanem el kell hagyni.

I. Kant szerint csak az ember az, akit mindenkor célként és sosem pusztán eszközként szabad nézni és használni. Erről tanúskodik a II. vatikáni zsinat is: „Hívők és nem-hívők egybehangzó véleménye az, hogy mindent az ember érdekében kell elrendezni, minthogy az ember áll a földi lét középpontjában és csúcán”.⁸

Az ember java nem konkurál Isten akaratával és becsületével. Ő nem akarja, hogy teremtménye kárt szenvedjen. A teremtés koronája értékesebb szemében minden más élőlényénél (vö. Lk 12,7), bár a másik ember önértékéhez hasonlóan tisztelnünk kell az állatokét is.

A morálban tehát nem elsődlegesen az emberi nemet tartjuk szem előtt, az egyént nem szabad nagyobb egység javára kérdezetlenül föláldozni. Ámde a **személy** nem elszigetelt individuum, hanem vonatkozások fonadéka. Az egyén java döntően függ attól, hogy látja-e felebarátjának javát és jaját is. Csak önmaga túllépésében (transcendentia) bontakozik személyes emberléte. Emberként és személyként csak oly mértékben növekszik, amennyire képes szeretni. Annak megállapításában, hogy mit is jelent személynek lenni, már tekintélyes szerepet játszik a világnézet, nálunk a keresztény hit, emberkép.

Mi minden tartozik a személy javához? Elsőként kétségkívül bizonyos vitális alapszükségletek teljesítése: hogy valakinek tápláléka és lakása legyen, életét békében és szabadságban élhesse, nem fenyegetve éhségtől, erőszaktól és megalázó szegénységtől. A személy javához tartozik, hogy bizonyos mértékű társadalmi elismerést élvezzen, ne tapasztalja állandóan mások elutasítását és megvetését. Végül, hogy hihessen, bízhatson, remélhessen és szerethessen, beleértve a vallási dimenziót is. Ellentmond a személy javának, ha olyan körülmények között kell élnie, hogy ilyenféle viselkedésmódok lehetetlenek számára.

A személy javának közelebbi meghatározásához segítenek az utolsó évszázadokban megfogalmazott *emberi jogok* is.⁹ Ide tartoznak bizonyos korlátozásoktól való mentességek (vallás és lelkiismereti szabadság), bizonyos teljesülésekre vonatkozó igények (képzésre, házasságra, orvosi gondoskodásra). Az emberi jogok minden egyes embert megilletnek társadalmi vagy történelmi helyzetétől függetlenül. Az 1974-es római püspöki szinódus

⁷ Vö. KEK 1929-1938.

⁸ Gaudium et spes (a következőkben GS) 12.

⁹ A legfontosabb konvenciók: az amerikai *Virginia Bill of Rights* (1776), a francia *Déclaration des droits de l'homme* (1789), az Egyesült Nemzetek általános emberjogi nyilatkozata 1948-ból, két nemzetközi megállapodás a polgári és politikai valamint gazdasági, szociális és kulturális jogokról, az emberi jogok európai konvenciója (1950) és az ún. Helsinki Akták (1975).

emberjogi üzenetében öt tartalmi csoportot taglalt: az élethez és táplálkozáshoz való jogot, a társadalmi-gazdasági, a politikai-kulturális jogokat és a vallásszabadságét.

A személy javának kontúrjait döntően meghatározza az illető kultúrát vagy társadalmat jellemző mindenkori *emberkép* is, amely másrésztől világnézeti és vallási opciók eredménye (pl. az egészség értékelése). A hívő ember nyilván igényesebben gondolkodik az ember javáról. S ahol számára egy cselekvés vagy viselkedés pozitívnak mutatkozik, ezt Isten konkrét akarataként is értelmezheti.

A személynek sem szektorális, sem átmeneti, hanem csak az emberlét **egészére** nyitott és maradandó bontakozása lehet kritérium. Jó nem az, ami pillanatnyilag előnyös, hanem ami tartósan növeli, vagy alapvetően nem akadályozza ezt a fejlődést. A személy java tehát nem a pillanat boldogságát jelenti. Az embert elég gyakran olyan cselekedet és viselkedés viszi tovább, amely most egyáltalán nem tűnik könnyűnek, csak némi idő után bizonyul kifizetődőnek és boldogítónak. De azt, hogy mi szolgálja a személy javát, nem is a következmények kutatásával kell kideríteni; itt van a tovább már nem indokolható opciók és döntések helye.

Lám a morál elsősorban nem a rossz elhagyását jelenti; előtérben nem a védekezés áll a humánusot fenyegető erőkkkel szemben, hanem elsősorban és főként előmozdításról és bontakozásról van szó. Első és igazi értelme nem a talentumok őrzése és elásása (vö. Mt 25,14-30), hanem kockáztatásuk és kamatoztatásuk. Mindennél fontosabb, hogy a jó és az értékes gyarapodjék és növekedjék a világban.

4. § A lelkiismeret¹⁰

„Ez a mi dicsekvésünk: lelkiismeretünk tanúsága” (2Kor 1,12)

A személy javát megfogalmazó törvény vagy norma mindig csak a tipikus esetre vonatkozik, tehát általánosságban marad. A szabályt még alkalmazni kell az én helyzetemre: vonatkozik-e rám a törvény? Bár hál’ istennek nincs minden szabályozva, de a „megvilágítatlan” területeken is mindig jónak kell lennem. A „növekedés törvénye” nem enged kihagyást. De ezt a programot nem komputerként bonyolítjuk le, a κυβερνητήρ = kormányos bennünk van. Az embert cselekedeteinek **alanyává**, erkölcsi lényé az a belső képesség teszi, amit lelkiismeretnek mondunk. A keresztény hagyomány szerint ennek lényegéhez tartozik a vallási vonatkozás: „A lelkiismeret az egyén legrejtettebb magva és szentély, ahol egyedül van Istennel, akinek a szava fölhangzik a lélek mélyén”.¹¹

A Bibliában a lelkiismeret (συνείδησις) szó elsősorban a rossz tettet elkövető lelkiismeret-élményt idézte. Az erkölcsi élet központjának a szív számított. Az újszövetség jóhíre, hogy eljött az idő, amikor Isten új szívet ad az embernek, úgyhogy megújult, hűséges szívvel=lelkiismerettel szolgálhat neki. Szívünk szándékáról azonban majd csak az Úr ítél (1Kor 4,3-5).

A lelkiismeretre sokan azért hivatkoznak, hogy önkényes döntésüket senki meg ne kérdőjelezze. Pedig nem a szubjektivitás apoteózisára való, a lelkiismeret-élményben az ember éppen annak ébred tudatára, hogy szellemi életének mennyire Isten az egyetlen, igazi partnere. Azért az emberi szabadság lényeges szerve, mert mindenkiről hisszük ezt az istenközvetlenségét, az ő akaratának visszhangja szab határt minden külső tekintélynek.

József Attila játékból vagy kétségbeesésből írhatta: „Mért legyek én tisztességes? Kiterítenek úgyis! / Mért ne legyek tisztességes! Kiterítenek úgyis.” A Zsinat szerint az ember lelkiismeretében érzékeli, tudomásul veszi, fölfogja az erkölcsi igényt és a szeretet parancsát: „Az ember a tudata mélyén olyan törvénnyel találkozik, amelyet nem ő szabott meg önmagának; amelynek engedelmeskedni tartozik. E törvény szava mindig arra szólítja, hogy szeresse és cselekedje a jót, és kerülje a rosszat... Tudomására hozza azt a törvényt, amelyet Isten és az embertársak szeretetével teljesít.”¹²

A skolasztika synteresis néven emlegette azt a maradandó tehetségünket, hogy belső készletet érzünk az igazság szerinti cselekvésre. A gyakorlati ész belülről tapasztalja a legfőbb erkölcsi elvek kötelező erejét („*Bonum est faciendum*”, a jót meg kell tenni!). „Az ember mindenben, amit mond és tesz, hűségesen követni tartozik azt, amit igaznak és helyesnek tud.”¹³

Ezen „alap-lelkiismeret” után beszélhetünk konkrét vagy szituációs lelkiismeretről (*conscientia*), amely „meghatározott választásokat is megítél, jóváhagyván azokat, amelyek jók, és fölfedvén azokat, amelyek rosszak.”¹⁴

Ha az ember „elégleges módon jelen van önmaga számára”,¹⁵ a lelkiismeret folyamatosan működik: cselekvés előtt buzdít vagy visszatart, utána megnyugtató vagy kínozó; de közben is figyelmeztet (esetleg fölmerülő új szempontokra). Ha egy cselekvés előtt eljutok arra a biztos ítéletre, hogy: **ezt kell tennem, mert ez a jó**, akkor nem tévedek abban, hogy meg kell tennem (*operatio*), még ha tévedek is abban – utólag kiderülhet -, hogy tárgyilag jót választottam

¹⁰ Vö. KEK 1776-1802.

¹¹ XII. Pius 1952-ben elhangzott mondatát idézi a GS 16.

¹² GS 16.

¹³ KEK 1778.

¹⁴ Uo.

¹⁵ KEK 1779.

(*operabile, operatum*). Egy tett erkölcsi értékét illetően a lelkiismereté a végső szó, „eszerint fog megítélni” minket Isten.¹⁶ „Minden ember erkölcsiségének közvetlen szabálya.”¹⁷

„Ha az ember rosszat tesz, a lelkiismereti ítélet állásfoglalása a remény és a megtérés záloga marad. Az elkövetett botlásról tanúskodva, a lelkiismeret bocsánatkérésre int, a jó megtévésére és az erények szünet nélküli ápolására, Isten kegyelmével.”¹⁸ A lelkiismeret az emberi személyiség egészségén öröklik. Az ember lelkiismerete csak akkor egészséges, ha egészében – mind érzésvilágában, mind ismeretében és akaratirányulásában – hozzájárul a jóhoz, harmóniában cseng vele. Minden bűnnél fölajdul, és addig nem nyugszik, amíg az ember helyre nem állítja erkölcsi integráltságát. A lelkiismeret alapjában megrendülhet, de teljesen sosem alszik ki. Isten a bánattal megtisztíthatja lelkiismeretünket.

Az emberi személy méltósága magában foglalja és megköveteli a lelkiismeret **helyességét**. A tévedés lehetőségét, vagyis tudatlanságunkat állandóan csökkentenünk kell. Ebben a törvény tanulmányozása és az önismeret művelése mellett fokozott jelentőséget nyert a „lelkiismeretek reciprocitása”: a személyek kölcsönös egymásra találása, megszilárdult hűsége megszabadít a maszkoktól.

A **tévedés** legtöbbször nem leküzdhetetlen, a téves lelkiismeret általában nem büntelen, az ember többé-kevésbé felelős lelkiismeretének romlásáért, az igazságkeresés elhanyagolásáért. Ha halogatja a megtérést, vagy lanyhán törődik folytonos tisztulásával, múlt bűnök részben behálózák lelkiismeretét.

¹⁶ GS 16.

¹⁷ „Veritatis splendor” (a következőkben VS) enciklika (1993) 60.

¹⁸ KEK 1781.

5. § A lelkiismeret nevelése¹⁹

„Meg vagyunk győződve, hogy jó a lelkiismeretünk, hiszen mindenben jól akarunk eljárni”
(Zsid 9,14)

„A lelkiismeret nevelése az egész emberi élet során föladat marad. Már az első évektől kezdve, a lelkiismeret a gyermeket ráébreszti annak a belső törvénynek az ismeretére és gyakorlatára, amit az erkölcsi lelkiismeret helybenhagy. Az okos nevelés oktatja az erényt, megóv vagy meggyógyít a félelemtől, az önzéstől, a gőgtől, a beteges büntudattól és az önelégültségtől, melyek emberi gyöngeségből vagy hibából születnek. A lelkiismeret nevelése biztosítja a szív szabadságát és megteremti annak békéjét.”²⁰

A jól nevelt, nagykorú lelkiismeretet – a helyesség mellett – finomság, éberség, **érzékenység** jellemzi. A tompa lelkiismeret nem érzékeli az erkölcsi kötelezettséget („mi van abban, ha én...?”), az aggályos ott is bünt jelez, ahol nincs. Gyógyulásuk érdekében föltétlen engedelmességgel követniük kell a lelkivezető utasítását, amint a repülőnek a légikikötőét a műszerek meghibásodása esetén.

A zavarodott (*perplex*) lelkiismeret az ítéletalkotás képességének átmeneti, de erős háborodásakor jön létre: a kényszerű döntés elé állított ember itt nem lát lehetőséget rá, hogy bűn nélkül tegye a jót. Lelkiismeretes személy a „kisebb rosszat” fogja választani, ezzel bizonyítja helyes alapmagatartását, így magától értődően nem vétkezik, hiszen nem szabadon tette a rosszat.

Az elmúlt századokban a moralisták sokat foglalkoztak a kétes lelkiismeret problémájával: Szabad-e a könnyebb megoldást választanom, ha nem vagyok biztos abban, hogy a kötelezettség rám nézve fönnáll? Akadnak, akik kétes esetben mindenkor a biztosabb megoldást, a szigorúbb véleményt ajánlják és követik (tutorizmus). A laza, lax lelkiismeret viszont ilyenkor örül, hogy a könnyebb végét foghatja meg a dolgoknak. Akik tartanak személyiségük felőrlődésétől, segédelveket igényelnek.

A keresztény erkölcsstan nem túlozhatja el a törvény hatalmát. Ha nem forog kockán valakinek élete vagy üdvössége, az ember jó lelkiismerettel választhatja a szabadságot, ha komoly valószínűség szól amellett, hogy nem tilos (probabilizmus). Ráhagyatkozhat tehát egy komoly szakember vagy lelki vezetője szavára.

Okossági szabályként máig érvényes Liguori Szent Alfonz két mondata: „Egy tanult férfi tekintélyének is csekély súlya van ott, ahol a meggyőző érvek hiányzanak”. – „A szerzőket nem számlálni kell, hanem jelentőségükben mérlegelni.” Tehát a törvénytől és a hagyománytól csak jó okok alapján lehet eltérni, de csak súlyos érvekkel lehet föllépni – a törvényre hivatkozva – új és teremő megoldások ellen is.

A régi harcok elcsitulása után a következő **szabályok** ajánlhatók annak, aki a lelkiismeret kétségein túl biztos és helyes döntéshez akar eljutni:

1. Az első lelkiismereti rezdülés után időt kell szánni a meggyőződések és ítéletek érlelésére.
2. Foglalkozni kell a kérdés szakmai oldalával, és kérdezősködni a lelkiismeret által megoldásra kínált magatartás kihatásai iránt.
3. A számunkra előnyös megoldásokat fölül kell vizsgálni, mennyire szolgálnak másoknak is, és mennyire felelnek meg a felebaráti szeretet parancsának.
4. Elképzeléseinket tisztázni kell másokkal beszélgetve, a hagyományos morállal foglalkozva, tehát tájékozódva a Biblia szava és az Egyházban élő meggyőződések után.

¹⁹ Vö. KEK 1783-1785.

²⁰ KEK 1784.

5. Imádkozni kell a helyes belátásért és döntésért. Isten Lelke mutatja meg az embernek, mi helyes.

Miként reagáljunk téves véleményekre?

1. Az alapvető értékeket és mások jogait fenyegető meggyőződésekkel szemben föl kell lépni (pl. ha szülők vonakodnak elvégeztetni gyermekükön életmentő operációt).

2. Ha a tévedés különösebb kárt nem okoz, és a fölvilágosítás kísérlete nagyobb károkat idézne elő (viták, tudatos vétkezés), célszerű lehet a hallgatás.

3. Ha a téves meggyőződésből nagyobb baj fenyeget, és éppen állásfoglalást kívánnak tőlünk, nem szabad hallgatni. Nem kételkedünk ugyan a másik becsületességében, de álláspontját nem tartjuk helyesnek, és reményünk szerint követni fogja a miénket.

6. § Az egyházi tanítóhivatal és a lelkiismeret²¹

„Isten háza: az élő Isten gyülekezete, az igazság oszlopa és alapzata” (1Tim 3,15)

„A lelkiismeret alakítására nagy segítségük van a keresztényeknek az Egyházban és tanítóhivatalában... Mert Krisztus akarata szerint a Katolikus Egyház az igazság tanítója...”²²

A keresztény hívő Szent Pál óta megszokta, hogy az egyházi tekintély világos elhatárolódásra szólít föl bizonyos morális álláspontokkal szemben. A skolasztika korában kétféle tanítóhivatal létezett: a püspököké és a teológus doktoroké. Az újkorban a pápai tanítóhivatal túlsúlya érvényesült. A II. vatikáni zsinat főleg a *Gaudium et spes* pasztorális konstitúcióban (1965) fogalmazta meg erkölcsi tanítását. A Hittani Kongregáció állásfoglalásain túl a Szentszék újabban kiadta a Katolikus Egyház Katekizmusát (1993), és enciklikákat is megjelentetett: az erkölcs alapvető kérdéseiről a *Veritatis splendor* (1993), az élet védelméről az *Evangelium vitae* kezdetű (1995) pápai körlevelet.

Az **erkölcs és a tanítóhivatal** viszonyáról a következők állíthatók:

1. A tanítóhivatal joggal igényel illetékességet a morál kérdéseiben is.
2. Különös kompetencia azonban a tanítóhivatalt csak azon kapcsolat alapján illeti meg, amely fönnáll a mindenkori morális témák és válaszok, valamint a *depositum fidei* (hitletétemény) között.
3. A tanítóhivatal válaszai a morál területén elérhetik a tévedhetetlen kijelentések minőségét is.
4. Ha a tanítóhivatal a morál területén *definitive* terjeszt elő döntéseket és kijelentéseket, rájuk is áll, hogy különös szilárdsággal kell elfogadni és megtartani (pl. a szentségi házasság egysége és fölbonthatatlansága, a szándékos gyilkosság, eutanázia és abortusz tilalma).
5. A hiteles tanítóhivatal nem-definitív döntéseivel és kijelentéseivel szemben az „akarat és értelem vallásos meghajlását” kell tanúsítani.²³ Vélelmezni kell helyességüket, de kétely is megfogalmazható szakértelem vagy keresztény élettapasztalat alapján (KEK 2038: „A Szentlélek a legegyszerűbb embereken keresztül világíthatja meg a tudósokat és a magasrangúakat”).

A tanítóhivatal és a lelkiismeret

A tanítóhivatal vezetést és tájékoztatást kínál a lelkiismeretnek a neki ítélt Szentlélek különös támogatása alatt. Ugyanakkor a tanítóhivatal kijelentései pusztán szavak és hatástalanok maradnának eleven és éber lelkiismeret nélkül.

A lelkiismerettől ösztönzések indulhatnak a tanítóhivatal felé: hogy figyelmissé tegyék problémákra és esetleges megoldásokra.

Konfliktus esetén, ahol az egyén helyesnek vagy pedig megengedettnek tart olyan valamit, ami a tanítóhivatal kijelentéseitől eltér vagy ellenkezik vele, helyes és szükséges lehet revideálni a saját lelkiismeretét, és a tanítóhivatal álláspontjához idomulni. Minden ember erkölcsiségének közvetlen szabálya azonban a lelkiismeret.”²⁴

A tanítóhivatal és a morálteológusok útítársak és zárandokok egy közös úton. Egyikük sincs még a célban, mindkettőjüknek keresniük kell a pontos utat. A Lélek közös birtoklása miatt nem képtelenség egymásra hallgatni.

²¹ Vö. KEK 2030-2040.

²² VS 64.

²³ Egyházi Törvénykönyv (CIC) 753. kánon.

²⁴ VS 60.

Egyház és állam egyformán érdekelt a lelkiismereti és vallásszabadság elismerésében és őrzésében. Minél nagyobb tiszteletet tanúsít a társadalom a lelkiismeret iránt, annál inkább remélhető, hogy a polgárok belátják: személyes méltóságuk a hűséges kereséstől és a lelkiismeretes cselekvéstől függ. Az egyházi tekintélynek sincs más főadata, mint hogy szolgálja az isteni akarat éber észlelését a lelkiismeretben: a lelkiismeretet hallóvá, tisztává és szabaddá tegye, s így az embert önmagához vezesse, amennyiben Istenhez viszi.

Keresztény identitásunkat komolyan véve úgy gondolunk a lelkiismeretre, hogy ez köt össze minden jóakarátú emberrel, de sajátos tanúságot is kell tennünk. „A keresztényeket éppen a lelkiismeretükhöz való hűség állítja oda a többi ember mellé: keresni az igazságot és megtalálni az igazság szerinti megoldást az egyén és a társadalom életében fölmerülő számtalan erkölcsi kérdésre.”²⁵

„Amikor az Egyház magisztériuma a természeti törvény előírásainak betartására figyelmeztet, prófétai hivatását gyakorolja, mert föltárja az emberek előtt, hogy mik is ők valójában, és emlékezteti őket arra, miknek kell lenniük Isten előtt.”²⁶ Mindezt azonban annak tudatában, hogy más szellemi erők is igyekeznek föltárni az ember méltóságának alapjait, ezekkel párbeszédet kell folytatnia.

²⁵ GS 16.

²⁶ KEK 2036.

7. § A felelős szabadság²⁷

„A szabadságra Krisztus szabadított föl minket” (Gal 5,1)

Aquinói Szent Tamás szerint a *facere* = „csinál” ige a művészet és a mesterségek gyakorlati tevékenységére vonatkozik, az *agere* = „cselekszik” ige utal az erkölcsi tevékenységre. Ezen túl különböztetünk az ember cselekedete (*actus hominis*), pl. izzadás, és az emberi cselekedet (*actus humanus*) között. Erkölcsi súlya csak az utóbbinak van, hiszen a tudatosság és szándékosság, vagyis beszámíthatóság jellemzi. Az ilyen tettért és előre látható következményeiért felelősek vagyunk.

Amikor **erkölcsi felelősségről** beszélünk, nem a polgári felelősségre gondolunk, amely kártérítésre, jóvátételre kötelez. Nem is a büntetőjogi felelősségre, amelyet bizonyos törvények megsértésével vonhat magára az ember. Mégcsak nem is a lélektani értelemben vett felelősségről van szó, ami a beszámíthatósággal azonos.

Jogilag és erkölcsileg is csökkenti a beszámíthatóságot mindaz, ami akaratunkat megköti (kívülről az erőszak, megfélemlítés és a közvélemény hatalma, belülről a vágy és szenvedély, megszokás és idegbaj), vagy tudatunkat szűkíti (alkohol, hipnózis, tudatlanság) – ha magunk küzdöttünk ezek elhatalmasodása ellen.

A felelősség lényege a **dialogikus viszonyban** mutatkozik meg. Valaki megszólít, elvárása van velem szemben, s én megfelelek ennek az elvárásnak, válaszolok a fölkerdezésre. Minthogy nem mindegy, milyen válasz telik ki tőlem, felelős leszek azért is, milyenre formálom magam: tehát felelősséggel tartozom önmagammal szemben is. A fölker(dez)és azonban legtöbbször nem a szubjektivitásomra vonatkozik, hanem valamit kívánnak tőlem, egy föladat vállalását-teljesítését; így válok felelőssé valamiért, egyre többért.

Meg akarok felelni, meg kell felelnem mások jogos elvárásainak, horizontálisan: embertársaimnak, vertikálisan: a teremtető Istennek, aki létem és szabadságom ajándékozásával megszólított, és felelőssé tett – végül is az egész teremtetést, annak megőrzéséért és továbbfejlesztéséért.

Felelősségről csak úgy értelmes beszélnünk, ha az ember képes **szabad válaszra**. Számolunk is vele minden emberi cselekedetnél, bár – a lélektan figyelmeztetése nyomán – teljes bizonyossággal sokszor nem állíthatjuk, hogy ténylegesen adva van vagy volt-e, vagy milyen mértékben. Hitünkben mindenestre tudjuk, hogy minket Isten végtelen szabadságában alkotott azért, hogy szabadságunk szeretetben teljesüljön. Az Atya azért küldte nekünk Krisztust, hogy az ő szabad szeretetének összes dimenzióját láthatóvá tegye, és a mi szabadságunkat helyreállítsa és tökéletesítse (Vö. Gal 5,1). Egyértelműen beszél a kinyilatkoztatás kísértéséről, jutalmazásról és büntetésről is, ennek nem volna értelme szabad választás nélkül.

Negatív értelemben a szabadság kényszermentességet jelent: szabadság *valamitől* (pl. a törvénytől és a büntől, ahogy Szent Pál írja). Ez természetesen az ember esetében csak viszonylagos lehet: minél inkább elkülönülünk egy ponttól (pl. civilizáció), annál veszedelmesebben közeledünk az ellenkező pólushoz (vadság). – *Pozitív* értelemben a szabadság uralom önmagunk és cselekedeteink fölött (szabadság *valamire*, pl. alkotásra és szeretetre). Az önuralom, önbirtoklás, önállóság nagyszerű élmény, de sosem rendelkezhetünk tökéletesen magunkkal (végül meghalunk!) – ezért távolságvételünkhöz hasonlóan hatalmunk is csak viszonylagos.

A tökéletes önuralomra hív Jézus mondata: „Ha megütik jobb arcodat, fordítsd oda a másikat is” (Mt 5,39). Fölébe kerekedni az akció-reakció törvényének, a jogsértés és megtorlás mechanizmusának. Az igazi akció az, hogy Isten szeret minket; a mi reakciónk sem lehet más, mint jónak lenni akárkinek (vö. 1Jn 4,10). Aki

²⁷ Vö. KEK 1730-1748.

igazán szabad, azt semmi sem tántoríthatja el attól, hogy jót tegyen embertársának. A tökéletes szabadság a szeretet szabadsága, s ez Isten szeretetéből táplálkozik.

A távolságvétel *transzcendentális* szabadságunkból adódik: boldogságvágyunkat nem töltheti be egyetlen véges létező sem, mert az a végtelen jóra irányul; ezért a véges vonzó értékekkel szemben bizonyos kötetlenséget élvezünk. Egyetlen földi valóság sem vonja magához ellenállhatatlanul a végtelenre nyíló emberi akaratot (a közömbösség szabadsága az ember véges szabadságából van).

A semmit sem cselekvés szabadságából azonban kiszólít egy késztetés (spontaneitás) az **önmegvalósításra**. Önmagunk föladatát jelentünk magunk számára. A konkrét cselekvések sokféleségében önmagamat kell megvalósítanom (*egzisztenciális* szabadság). De szabadon választjuk meg, hogy milyen javakkal érintkezve kíséreljük meg elérni a kiteljesedést (választás és döntés szabadsága). Tudomásul veszem, hogy a szabadság nagyszerűsége nem abban áll, hogy „azt csinállok, amit akarok”; hanem hogy a lehúzó erők ellenére is képes vagyok fölismerni, vállalni és tenni a jót.

Az ember szabadon áll a valóság követelményeivel szemben. Alapvető döntéssel elfogadja a világrendet (*ontológiai* szabadság). Elbúcsúzik az abszolút kötetlenségtől, az önkényességtől, vállalja a tárgyi törvényeket, hogy a cselekvés normáját a létrehozandó művek szabják meg. Attól válunk személyiséggé, hogy kimerítjük lehetőségeinket a jó irányában.

A keresztény szemléletben tehát a felelősség Isten adta képesség arra, hogy minden erkölcsi törekvésünket és cselekvésünket, egész tudatos életünket Istennek válaszul alakítsuk, és hívó engedelmségünk integrális részévé tegyük. E szemlélet mélységesen különbözik az öntökéletesítés etikájától. Ha az önmegvalósítás lesz a morál vezérmotívuma, fönnáll a veszély, hogy a vallás, sőt maga Isten is eszközzé válik. De a szentséges Isten – bármennyire szereti az embert – nem ajándékozhatja magát annak, akinek mindennél fontosabb önmaga megvalósítása. Az önmegvalósítást csak az Isten iránti imádó szeretetben szabad keresni, akkor az üdvösségre hívó Istennek adott válasz részévé tehetjük.

8. § Döntések

„Fiam, ajándékozd nekem szívedet” (Péld 23,26)

Bármilyen fontos a jó nevelés, az érett egyén akkor cselekszik valódi értelemben morálisan, ha a környezet nyomásától szabadon dönthet. Megfontolt tetteim személyes döntésből születnek. A motívumok között én választok, és én gondozom a motívumokat. A lelkiismeretnek akárhányszor szakmai kényszerek vitájában kell mérlegelnie az emberi javak és károk között kényes, többszörösen összefonódott cselekvésmenetekben (pl. atomerő igen vagy nem? alacsony vagy magas kamatpolitika?). Okok és hatások bonyolult fonadékában kell vizsgálni és ép lelkiismerettel dönteni: mi jobb, megfelelőbb, kockázatmentesebb, igazságosabb, segítőbb, irgalmasabb...

Ámde az ember cselekvése nem egymástól független egyedi aktusokból tevődik össze, amelyek gyöngysorként vagy akár csak egybefonódó láncszemként helyezkednek el az élet fonalán. Az emberélet inkább folyó áramlásához hasonlítható, amelyből a mindenkor emberi cselekvések hullámként magasba csapnak és kiemelkednek, de az egyes hullámokat a folyó hordozza.

A személy nem egyforma erővel van jelen minden cselekedetben. Olykor óriási a személy bevetése, más esetekben inkább tompított; vagy hevesen, vagy tartózkodóan vesz részt. Néha fontos cselekedetknél is csak csekély a részvétel, kicsinységeknél meg sokat visz be magából. Hívás- és párválasztásba is belebotorkálhat valaki, egy-egy udvariatlanságot is lehet nagy megvetéssel előadni. Jogos kérdés tehát, nincsenek-e az emberi cselekvés folyamatosságában olyan cselekedetek, amelyek különös módon meg is jellegzik ezt a kontinuumot?

Valójában minden döntés – különösen ha bizonyos erővel és dinamikával történik – hatással van a továbbiakra. Figyelmet érdemelnek azok az **előzetes döntések**, amelyek bizonyos erkölcsi értékekkel vagy problémakörökkel (a hívás területével, a pénzzel, az igazságosság értékével, a gyermekek tiszteletével) kapcsolatban foglalnak állást, ezáltal az illető bizonyos preferenciát vagy dispoziációt teremt magában azzal a nyilvánvaló akarattal, hogy a jövőben is megfelelő eseteknél ebben a vonalban dönt. Jó előzetes döntések jó aktuálisra ösztönöznek.

A döntések sorában kiemelkedő a jó, az Isten melletti **alapdöntés** (*optio fundamentalis*), amikor az ember elhatározza, hogy nem hajlandó Isten, Krisztus és az Egyház nélkül élni, és egész működését a legmagasabb erkölcsi színvonalon akarja végrehajtani, az önzés helyett a szeretet, a zártság helyett a nyitottság lesz az életelve. „Valójában végül az alapdöntés határozza meg az ember erkölcsi állapotát”.²⁸

A gyermekként megkeresztelték személyiségfejlődésük során jutnak el arra az érettségre, hogy alapvető döntést hozhassanak Isten, a jó és a hit mellett. Ilyen rangú döntések: a hit Jézus Krisztusban és az Egyház küldetésében olyan felnőtt vagy felnőtt ember részéről, aki elérte az identitás elengedhetetlen szintjét; felnőttkeresztelkedés, bérmezőzés, házassági eskü, tisztasági fogadalom; olyan hívás teljesen tudatos választása a közösség szolgálatában, mint pap, orvos, politikus, az állás éthoszának igénlésével; egy igaz barátság és odaadás próbakövét jelentő döntések.

Az alapdöntés tartalmául sokszor szolgáló **hívás** szó teljes értelmét csak a személyes Isten elfogadása őrzi és valósítja meg. Eltorzul a jelentése, ha csak a magasztos foglalkozás előkelősége hívogat, vagy a névtelen emberiség. A *vocatio*, a hívás lényegéhez tartozik a személyes hívás, a személyes Isten szólítása. Egy foglalkozást nem társadalmi presztízse avat hívatássá, hanem az a hit, hogy gyakorlásával, betöltésével a teremtés folytatására hívó Isten vagy a megváltás igazságának tanújává rendelő Krisztus igényét teljesítem.

²⁸ Persona humana (1976) 10; vö. VS 66.

Az alapdöntés aktusával a mű még nincs befejezve. Becsapná magát az ember, ha az első jóratérés után „teljesen integrált személyiségnek” tekintené magát. Hosszú harcra van szükség önző énje ellen, amely lelkiéletének sok rejtekhelyén megbúvik. Az *optio fundamentalis* valódisága épp abban a növekvő tudatban mutatkozik, hogy további növekedésre, tisztulásra és integrációra van szükségünk.

Az ember hosszú élete folyamán éri el a teljes önazonosságot, integritást és következetességet. Az a föltevés, hogy gyermek viszonylag jelentéktelen tettekkel a jó alapirányulást rossz fundamentális opcióvá változtathatja, nemcsak az egészséges pszichológiába ütközik, de pesszimizmust árul el az Isten adta jóra-irányulás mélységével szemben.

A szentségek ünneplésekor a hívőnek olyan állapotban kellene lennie, hogy az alapdöntés és a nagy életdöntések igazolódjanak, és új horizontok nyíljanak bennük. Ha a hívő halálos bűnnel Isten ellen döntött, a bűnbocsátás szentségének ünneplése csak akkor gyümölcsöző, ha a penitens megújított alapdöntést tesz Isten mellett. A folytonos megtérést szolgáló szokásos gyónás is csak akkor hoz igazán gyümölcsöt, ha a penitens aktusai (bánat, vallomás, elégtétel) elérik az alapdöntés mélységét, és így hozzájárulnak megszilárdításához.

9. § Érzület és szándék

„Ha szeretetem nincs, semmi vagyok” (1Kor 13,2)

Az erkölcsi cselekvéshez az igény ismeretén és a döntés szabadságán túl hozzátartozik a figyelem vagy szellemi éberség a cselekvés pillanatában, és nem utolsó sorban a belső beállítottság vagy érzület mozzanata: Miért tesszük a tettet, hogyan hangolódunk közben, mi a cél vagy a szándék?

Az emberi cselekvés szubjektív oldalát ma kifejezetten nagyra becsülik: nem lehet jó egy cselekedet, ha nem jó érzülettel tesszük. Egy-egy magatartás (sportesemény, politikai vagy gazdasági balsiker) spontán értékelésében viszont erről megfedkezve a teljesítmény mértéke szerint ítélnék.

Az **Őszösvetség** elején inkább a külső tetről van szó: áldozatokat kell bemutatni, vendégbarátságot kell tanúsítani, ne történjék gyilkosság és házasságtörés. Ehhez persze mindig már egy érzület is kívántatik: az engedelmességé. Amit az ember tesz, azért kell tennie, mert Jahve kívánja. – A próféták a követelményeket már nem csak Jahve akaratából, hanem magatartásából és lényéből is indokolják. Azt kell tenni, amit ő tesz: például törődni a szegényekkel és idegenekkel, és olyannak lenni, amilyenek ő bizonyul, például igazságosnak és irgalmasnak. Isten a szívet kérdezi. Ezért aki Istenhez akar fordulni, annak szívét kell megszaggatnia, nem a ruháit. Azt is kezdik észrevenni, hogy a negatívum már a rossz akarásával kezdődik.

Az érzület nagybecsülése az **Újszövegben** azonnal fölismerhető: gyakoribbá vált az ösztönzés jó belső magatartásokra, amelyek listája ráadásul még bővült, érzület és tett viszonya pedig közvetlenül szóvá tetetett. A cselekedet veszt értékéből, ha nem helyes érzület hordozza. Aki azért ad alamizsnát, imádkozik és böjtöl, hogy az emberek lássák, már nem számíthat Isten felől jutalomra (Mt 6,1-6.16-18); semmit nem használnak az illetőnek olyan hősi tettek sem, mint vagyon és élet odaadása, ha nem a szeretet érzületéből származnak (1Kor 13,3). A jónak tiszta szívből is kell jönnie. Nem csak a rossz külső tettet kell elhagyni, hanem már a rossz belső vágyakozást is. Más asszonyának pusztá kívánása már házasságtörésnek számít (Mt 5,28).

Amde nem minden fordul az érzületen. Nagyon is kell figyelni a külső tetre is (Mt 7,21.24-27; 21,28-31). Jézus nem elégszik meg az ellenségszeretet vagy erőszakmentesség *érzületével*; azt akarja, hogy tényleg ily módon cselekedjünk, és bizonyos cselekedeteket elhagyjunk. Mt 25,31-46 hasonlata szerint tettek alapján dől el a végén az ítélet: élelmeztünk-e éhezőket vagy látogattunk-e betegeket, vagy nem. Jézus nem nyilvánítja a külső tettet értéktelennek vagy jelentéktelennek. Számára csak az okos, aki prédikációjának szavait „hallgatja és megteszi” (Mt 7,24). Ugyanígy hangzik ez az első generáció igehirdetésében. Jakab „az ige megtevőit” óhajtja (Jak 1,22), Pál „a hitet, amely szeretetben *hatékony*” (Gal 5,6).

Az érzület tehát még nem határozza meg egy cselekedet teljes etikai értékét. Nem az egyedüli mérce arra, hogy egy cselekedetet jónak vagy rossznak ítéljünk, persze ez nem is a külső tett a maga hatásával. Egy cselekedet teljes etikai értéke inkább kettőtől függ: az érzülettől és attól, ami tárgyilag történik. A külső tetre sem jogtalanul alkalmazzák a jó és rossz szavakat (valakit betegségből meggyógyítani már az elején más minőségű, mint emberek lelővése vagy házak leégetése).

Maga a cselekvő számára nyilván az érzület a fontosabb; vele mint aranykulccsal a jelentéktelent is átvezethetjük az értékes területére; ahol pedig hiányzik a jó érzület, ott egy még oly pozitív cselekedet is haszontalan magára a cselekvőre.

A cselekvőtől érintettek számára azonban döntőbb a tett a maga hatásával. Hogy egy tudós beteges becsvágyból vagy az ember érdekében fedezett-e föl egy jó gyógyszert, a környezet számára viszonylag jelentőség nélküli. Egy bibliai ihletésű etika értékeli a személyt – ezért marad az érzület hangsúlya, de a személyt a felebarátira vonatkoztatva látja – ezért nem veszt szem elől a tettet és következményeit.

Mi minősülhet jó és helyes érületnek, úgyhogy érte fáradozni és róla gondoskodni kell? Különösen központinak számít az **igazlelkűség**, a **szeretet** és az **istentisztelet**, ezeknek minden tettel és magatartással kapcsolatban kell lenniük.

Az elsőben magának az embernek tisztaságáról van szó: hogy becsületes mindenben, amit csinál, nem színlel, és nem kapcsol össze egy dologgal „idegen” szándékokat. A szeretet folytán nem feledkezünk meg a felebarátról, gondolunk javára és ügyelünk rá, hogy meg ne sértsük. Az istentisztelet hívó hálát jelent, minden viselkedés Istenre rendelését, akitől minden jó származik, és aki végtelen türelemmel segít nekünk. Ezért bármit teszünk, dicséretére és dicsőségére tegyük, amint Szent Pál ajánlja: „Akár esztek, akár isztok, vagy bármi mást tesztek: tegyetek mindent Isten dicsőségére” (1Kor 10,31), és a hálára hegyezve: „Bármit cselekesztek, szóval vagy tettel, mindent Jézus, az Úr nevében, és adjatok hálát általa az Istennek, az Atyának” (Kol 3,17).

Ilyen minduntalan megújult és elmélyült érülettel a jó és helyes magatartás nincs még garantálva, de az az ember, aki mintegy feltöltődött velük, mégis inkább látszik abban a helyzetben, hogy azt tegye, ami neki és a felebarátnak javára és üdvösségére szolgál.

A felelősség etikája, amit képviselünk, középen helyezkedik el a szándék etikája és a siker etikája között, mert tudatában van határoltágunknak, végességünknek. Felelősségünket a helyzet kondicionálja, kompromisszumokra kényszerül. A szándék adja meg felelősségünk értelmét és főadatát, de a megvalósítás konkrét helyzetben történik. A siker akarása hozzátartozik a szándék komolyságához, de végül is a siker nem rajtunk múlik.

10. § A szenvedélyek²⁹

„Tüzet gyújtani jöttem a Földre” (Lk 12,49)

A „szenvedélyek” szó az érzelmi világ hullámvásait, fölindulásait jelzik, amelyek cselekvésre vagy tétlenségre készítetnek azzal kapcsolatban, amit az ember jónak vagy rossznak érez, illetve képzel. Az emberi lélek természetes összetevői, amelyek átmenetet képezve biztosítják a kapcsolatot az érzelmi és szellemi élet között.

A test és szellem szélsőséges dualizmusában az ember alternatívája: vagy az érzéki élvezetszerzésben, vagy az erkölcsi korlátok között keresi életének teljességét. Egyoldalú aszketikus, voluntarista és rigorista tanok ki akarták zárni a szenvedélyeket az erkölcsi életből. A szenzualista hedonizmus és libertinizmus viszont az érzéki élvezetszerzésben látták az emberi élet boldogságát. Szerintük az etikai igények hátrányosak és rosszak boldogságunk szempontjából. Freud is közel áll ehhez a nézethez.

Az embert test-szellem egységének tekintő antropológia vallja **az emberi ösztöndinamika ambivalenciáját**. (Ez a kétértelműség föllelhető az Újszövetség szövegében is. Jézus maga „vágyva vágyott” arra, hogy megegye tanítványaival a pászkát (Lk 22,15), de házasságtörőnek mondta mindazt, aki vágyakozással néz asszonyra (Mt 5,28). Szent Pál leveleiben az επιθυμία jó és rossz értelemben is előfordul. A Kol 3,5 bűnkatalógusában felsorolja a paráznaságot, tisztátalanságot, szenvedélyt (παθος), rossz vágyakozást (επιθυμιαν κακην) és a kapzsiságot, ami bálványimádás. Az 1Tessz 4,5-ben a παθος επιθυμιασ a πορνεια (paráznaság) gyökere. Róm 6,12 figyelmeztet: „ha engedelmeskedtek a vágyakozásnak, eluralkodik testetekben a bűn”. Gal 5,24 szerint Krisztus Jézus emberei keresztre feszítették testüket „a szenvedélyekkel és a vágyakozásokkal”. De Fil 1,23: „vágyakozom eloldódni és az Úrral lenni”).

A KEK Szent Tamást követve kijelenti: „A legalapvetőbb szenvedély a vágyó szeretet, amit egy jó vonzása vált ki. A vágyó szeretet fölkelti a távollévő jó iránt a vágyat és a megszerzésére irányuló reményt. Ez az érzelmi mozgás a szóban forgó jó birtoklása fölötti örömben és élvezetben fejeződik be. A rettegés a rossztól idegenkedést, gyűlöletet és a jövőből rossztól való félelmet szül. Ez az érzelmi mozgás a jelenlévő rossz fölött szomorúságban fejeződik be, vagy a haragban, ami a rosszal szembeszegül.”³⁰

A szenvedélyek önmagukban tehát sem nem jók, sem nem rosszak. Erkölcsi minősítés csak olyan mértékben jár nekik, amilyen mértékben ténylegesen az értelemhez és az akarathoz kapcsolódnak, illetve azoktól függenek. Az erkölcsi jó tökéletességéhez tartozik, hogy a szenvedélyeket az értelem szabályozza. A szenvedélyek erkölcsileg jók, amikor egy jócselekedet létrejöttéhez hozzájárulnak, ellenkező esetben rosszak. Az érzések és érzelmek fölmagasztosulhatnak az erényekben, vagy lealjasulhatnak a bűnökben.

Az ösztönök speciális izgató tárgyaikra törekszenek, szenvedélyeink brutálisan, vagyis ösztönhöz kötöten, természetből determináltak, az eszes éntől eloldva, tiszta ösztönkielégülésre kiindulva lépnek működésbe. De ezen elszigetelt élvezettendenciák gátlástalan kielégítése az ember ösztönéletre nem természetes. Csak az ész kiesésekor (elmebaj) követi az egyén kizárólag ösztön szükségleteit. Az egyes ösztönök maguk „megbetegszenek”, ha nem illeszkednek bele az ember érdekeinek összességébe.

A szenvedélyek negatív hatásai nem vezették félre a katolikus morálteológusokat, úgy hogy félreismerték volna konstruktív lehetőségeiket az erkölcsi tökéletesedésre. Ez **szenvedélyes életvitelt** követel. Mértékletes az, aki emberi módon élvezőképes. A bátor: észszerűen működteti a félelmet és a merészséget. Az észszerű élvezet és teljesítőkedv a bátorság és mértéktartás erényeinek lélektani hordozója.

²⁹ Vö. KEK 1762-1775.

³⁰ KEK 1765.

Az elszigetelten föllépő *affectus* (*passio antecedens*) mindig csökkenti a szabadságot, és ezzel a cselekvés érdemét vagy bűnét. De az ösztönök és szenvedélyek a fiziológiai erőháztartás szabályozásával, magasabb motívumokra irányításával, az erkölcsi-vallásos vagy szociális-kulturális élet intenzívvé tételével és végül szándékos lemondással nevelhetők. Csak motiválatlan elfojtásuk veszélyes.

A szenvedélyek és a vágyakozás rendetlen mozdulatai a szabad akarat állásfoglalása előtt nélkülöznek minden erkölcsi bűnt. Persze a gonosz vágyódás erőssége elég gyakran a korábbi bűn következménye, vagy az okozásban sokszor szabad mozdulatokról van szó. Súlyos bűnné csak a megfontolt és a szabad akarattól helyeselt gonosz vágyakozás és perverz szenvedély lehet, ha súlyos rendetlenségről van szó.

11. § A bűn³¹

„Mostantól ne vétkezz többé” (Jn 8,11)

A bűn ősi képei: a szenny, letérés az útról és a nyomasztó teher. Az Ószövetség is több szót használ a jelenségre: eltévelyedés, jogtalanság, lázadás és bukás, igazságtalanság, zavarodottság. Az Újszövetségben *terminus technicus* lesz a ἀμαρτία = rossz akaratból vétkezés Isten előtt. Hogy Jézus mennyire komolyan vette, abból derül ki igazán, milyen nagy jelentőséget tulajdonított bűnbocsátásának (vö. Mk 2,5; Lk 7,50). Szent Pál leveleiben különböző bűnök katalógusával is találkozunk, köztük olyanokkal, amelyek kizárnak az Isten országából (1Kor 6,9k; Gal 5,19kk).

Ma azt látjuk, hogy a „normális” ember nem fél Istentől, nem roskadozik bűnei alatt, nem keres egyéni megigazulást, nem tartja kárhozatra méltónak magát, és nem vár menekülést az isteni kegyelem csodájától. A társadalomtudományok „leleplezték” és hamis tabuként **összetörték a bűntudatot**. Nem mintha pozitív véleményünk volna sajátmagunk és mások erkölcsi állapotáról. Átéltük a végességet, törekénységet, átláthatatlanságot az erkölcsi maximák terén is. A felelősség, a konfliktus tapasztalatai tagadhatatlanok. Nagy különbséget érzünk magunkban a *tény* és a *kell* között. Látjuk a gonoszság apokaliptikus kiterjedését a világban, de szkeptikus józansággal elhárítjuk a pátoszt. A „bűn” az emberi lét általános nyomorának és képtelenségének egy darabja. Vele szemben az ember nem alany, hanem tárgy.

Inkább Istennek kellene igazolnia magát az emberek előtt a világ lesújtó állapota miatt. Az ember inkább áldozata, mint oka a világ és az emberi történelem e szerkezetének. Még ahol szabad személyként okoz is az ember fájdalmat, ez a cselekvő is *physis*ének és társadalmi helyzetének terméke.

A halál sem ítélet, ahol kérelhetetlenül napvilágra jön az ember jósága-rosszasága, hanem az a pont, ahol vagy végre megoldódik az emberlét összes zűrössége, vagy csupaszon kiderül a lét megoldhatatlan abszurditása.

Evangelizáláskor ezzel a létértelmezéssel kell számolnunk. Ilyen környezetben kell elmondanunk, hogy akármilyen előzmények után és körülmények között véglegesre kell formálnunk magunkat. Az idő, a világ és a történelem keretei között az emberi személynek el kell érkeznie önmagához, önmaga szabad birtoklásához. S mivel szabadságunk eredete és célja Isten, akkor is róla döntünk, ha nem gondolunk rá; ha engedünk a Jóság vonzásának, vagy elhárítjuk. Így abszolút ellentmondásba is juthatunk; aki önmagát tagadja, Istennek mond nemet (nemcsak egy árnyképnek); az ő végtelen horizontja alatt rendelkezhetem magammal.

A bűn lényegét csak akkor érthetjük meg, ha már hallottunk Isten közeledéséről, szabadításáról, megbocsátásáról. A bűn tapasztalása és a megbocsátás között értelmezési kör van. A bűn végső gyökere, hogy a szerető, önmagát közlő Isten színe előtt történik; csak ha ennek igazságát fölfogtuk, akkor értettük meg a bűnt is mélységében.

Mindnyájan őszintén imádkozhatjuk: „Bocsásd meg vétkeinket!”, de bűn és bűn között hatalmas különbségek vannak. A skála egyik végén a Szentlélek elleni, megbocsáthatatlan bűnök (Mk 3,29; Lk 12,10; Mt 12,31),³² a másik végén a mindennapos gyöngeség-bűnök, amikkel a szentek is vádolják magukat. A Bibliában **a bűn és fokozatai** mindig a megtéréssel kapcsolatban fordulnak elő: vagy totális fordulatra, vagy csak pályamódosításra van szükség. Rigorista áramlatok a legújabb korban azonosították a súlyos bűnöket a halálos bűnnel (az elnevezés eredete: 1Jn 5,16k). Ezekhez csatlakozott II. János Pál is: „Minden bűn halálos bűn, amelynek anyaga súlyos, valamint tudva és akarva követték el”.³³

³¹ Vö. KEK 1846-1876.

³² „Mert ez különböző formában az irgalmas Atya szeretetének megátalkodott visszautasítása” („Reconciliatio et paenitentia” apostoli buzdítás [1984] 17).

³³ Uo.

„A **halálos bűn** az ember szívében Isten parancsának megszegésével lerombolja a szeretetet, az embert elfordítja Istentől, aki végső célja, és az ember Istenben föltalált boldogságánál valamely alacsonyabb rendű jót részesít előnyben.”³⁴

A teljes ismeret és beleegyezés hiánya, valamint a nem szándékolt tudatlanság képes csökkenteni, sőt megszüntetni egy súlyos bűn beszámíthatóságát. „**Bocsánatos** bűnt követ el az, aki valamely könnyű anyagban nem őrzi meg az erkölcsi törvény által előírt mértéket, vagy ha nem engedelmeskedik az erkölcsi törvénynek súlyos anyagban, ám ezt teljes ismeret vagy teljes beleegyezés nélkül teszi.”³⁵

Kiváló morálteológusok ajánlják, hogy az Isten szeretetétől és üdvösségétől elválasztó halálos és a bocsánatos, könnyű bűnökön kívül különböztessük meg a **súlyosan sebző bűnöket**. Hiszen nem minden emberi cselekvés és belső aktus fejezi ki a személy egészét. A halálos bűn olyan alapdöntés volna, amely csak akkor adott, ha egy bűnös cselekedet a tudat és a szabadság mélyéről jön, vagy e mélységbe pusztítón lehatol. A tárgy felől mennyiségileg nehéz meghúzni a határvonalat halálos és bocsánatos bűn között.³⁶

II. János Pál elveti ezt a trifurkációt: „Óvakodnunk kell attól, hogy a halálos bűnt lefokozzuk egy Isten elleni alapvető elhatározásra, amely kifejezett és formális megsértése Istennek vagy a felebarátnak. Halálos bűnről van szó, ha az ember tudatosan és szabadon, bármilyen indítékkal valamit elhatároz, ami súlyosan ellentmond az erkölcsi rendnek. Valójában egy ilyen elhatározásban benne van az isteni parancs megvetése, Istennek az emberek és minden teremtmény iránti szeretetének visszautasítása...”³⁷

A bűnök megítélésében mindenképpen különböztetni kellene a szubjektív döntés és az objektív hibázás között. Csak az első értelemben lehet halálos bűnről beszélni, az elkövetett vétekkel kapcsolatban helyesebb a súlyos és könnyű jelző használata.

Ne mondjuk azt: „Halálos bűnt követtél el”, hanem csak: „Súlyos vétket követtél el; ebben akár halálos bűn is történhetett. Azt mi biztosan megítélni nem tudjuk” („Ha vádol a szívünk, Isten nagyobb a szívünkénél és mindent tud.” 1Jn 3,20).³⁸

³⁴ KEK 1855.

³⁵ KEK 1862.

³⁶ B. Häring: *Frei in Christus*. Freiburg 1979/1989.

³⁷ *Reconciliatio et poenitentia* 17.

³⁸ Újabb egyházi okmányokban a Tridentinumból vett „halálos” bűn kifejezést tudatosan a „súlyos” bűnnel pótolják, így az *Ordo Paenitentiae*, 1974; CIC 988. kánon.

12. § Megtérés és bűnbocsánat³⁹

„Ez a fiam halott volt és újjáéledt, elveszett volt és megtaláltatott” (Lk 15,24)

Akik megértették és megtapasztalták, micsoda zsákutcába kerül az ember bűnével, kívánják hallani Istentől a **megbocsátás** szavát. Ez nem magától értődő, hanem kegyelmének és szeretetének csodajele. Hiszen Isten olyan emberrel közli magát, aki köznapjainak csupán látszólagos banalitásában elkövette azt a szörnyűséget, hogy nemet mondott neki. Isten megbocsátó szavát bizakodva föl lehet fogni a lelkiismeret mélyén, Izrael prófétái azonban kétesélyű ultimátumot hirdettek. A bűnbocsátás visszavonhatatlan szándékát Jézus vette át számunkra.

Jézus, aki „megkísértett mindenben hasonlóság szerint bűn nélkül” (Zsid 4,15), minden bizonnyal a próféták SUB ígéjével megtérésre szólított föl mindenkit mint bűnöst, de mint akiknek Isten atyai szeretettel meg akar bocsátani. Hallgatóitól a megtérés (μετάνοια) nemcsak a gondolkodás megváltoztatását kívánta, hanem hogy szerveződjének Isten Jézus által hirdetett királyságába. Az Egyház apostolai az első pünkösdkor azzal a szándékkal kívántak megtérést a zsidóktól, hogy ismerjék el Isten legnagyobb történelmi tettének Jézus föltámasztását. A hellenista környezetből megtérőknek le kellett vetközniük a régi embert, és magukra öltetniük Krisztust. Fájdalom, a megtértek közül némelyek hamar újra vétkeztek: számukra esedékes lett a második megtérés.⁴⁰ Az Egyház számukra is keresett módot a bűnbocsánat kinyilvánítására.

Krisztus a megtérés **összentsége**. Az Atyától küldetett, hogy értünk és velünk visszatérjen az Atyához. Egyházának is a megtérés szentségévé kell válnia: létével kell hirdetnie az üzenetet, hogy a bűn szétszórtságából össze lehet és kell gyűlni. Az Egyház mint „szent vezeklő” hívja megtérésre és megújulásra a világot. Minden keresztény egyén és közösség – ha megélik a személyes megtérés és a világ megújításáért buzgólkodás szintézisét – üdvözítő jelek. Az alapvető és a folytonos megtérés kiváltságos üdvözítő jelei az Egyházra bízott **hét szentség**, amelyek a hit megtérésére hívnak, Isten mind jobb imádására vezetnek lélekben és igazságban. Az alapvető megtérésre van rendelve a keresztség és a kiengesztelődés szentsége.

A mai keresztények túlnyomórészt csecsemőkorban keresztkedtek, és gyónáskor sem halálos bűnből térnek meg az életre, hanem az állandó megtérés útján fogadják az Úr gyógyító bocsánatát és megerősítését. Úgy van rendjén, hogy a hívő ne csak akkor keresse föl az isteni Orvost a szentségben, ha a bűn miatt már halott, hanem ha sérülése gyógyítást kíván. Az aggályos pedig ne feledje, hogy az Egyház jelen fegyelme szerint csak azok tartoznak gyónni, akik erkölcsi biztonsággal tudatában vannak elkövetett halálos bűnnek.

A trentói zsinat a bűnbánat szentségének quasi-materiájaként határozta meg a penitens három alaptusát: töredelem – vallomás – elégtétel. Áll ez minden vallási megtérésre.

Az alázatos önismerettől előkészített **bánat** akkor erkölcsi jelenség, ha az ember újra a sértett értékek felé fordul, és valódi aggodalmat él át saját integritása iránt. Vallási értelemben a bánat föltételezi az istenhitet: mély megrendülés ez a szent Isten megsértése és saját szeretetének méltatlansága miatt. A szent félelem és a gyógyító bizalom kontrasztélménye jelzik a bánat valódiságát. A szeretet növekedése kéz a kézben jár a töredelem (contritio) elmélyülésével. A bánat fájdalomából születik a jóföltétel ereje. A közeli bűnalkalmakat (amelyekből okvetlenül bukás várható) kerülni kell. A bánatnak meg kell érnie, hogy elhatározást kovácsoljon. – A keresztség után elkövetett bűnök az üdvösség közössége ellen is vétének, ezért a megtérőnek nemcsak csöndben Isten előtt, hanem az Egyház előtt is meg kell vallania bűneit, és így megújítania az üdvösség szolidaritásának fogadalmát.

A vallásos megtérés azt jelenti, hogy hiszünk Jézus Krisztusban, bizalommal átadjuk magunkat neki: ő a mi reménységünk. Ez nem pusztán az a bizakodás, hogy lelkünk meg van

³⁹ Vö. KEK 1428-1460.

⁴⁰ Vö. Jel 2,2-5; 3,1-6.14-20.

mentve, hanem odaadás annak, aki mindenki igazsága és üdvössége. Föltétel nélküli igen arra az Országgra, amelybe hív. Totális elkötelezettség Isten és az ő ügye mellett. Az Istennel való kiengesztelődés hálás elfogadása erőt ad, hogy megfelelően éljünk, és nagylelkűen együttműködjünk a kiengesztelés munkájában, a „bűnös szerkezetek” leépítésében.

13. § A jó cselekvés

„Győzd le a jóval a rosszat” (Róm 12,21)

Jót cselekedni annyit jelent, mint elsődlegesen a jót előmozdítani és gyarapítani. De az ember javának figyelembe vétele megkívánja, hogy sok mindent elhárítsunk és elhagyjunk. Olykor a rossz elhagyása nagy hősiességet kíván. A KEK szerint⁴¹ az emberi cselekedetek erkölcsiségének „forrásait” a tárgy (*objectum*), a szándék (*intentio*) és a körülmények (*circumstantiae*) alkotják (a körülményeket hajdan rigmusban sorolták föl: *Quis quid ubi quibus auxiliis cur quonodo quando*). Az erkölcsileg jó cselekedet föltételezi mindegyik jóságát. Ősi axióma: *Bonum ex integra causa, malum ex quolibet defectu*.

Az axióma nem veszi tekintetbe, hogy a jóra törekvésnek sok veszélyes fokozata van, és a kívánt teljesség nem mindig érhető el egyszerre: szinte mindig úton vagyunk. De figyelmeztet arra, hogy jó az, ami egészséges és *integer*. Emlékeztet arra is, hogy az erkölcsi cselekvés bonyolult, többdimenziós történés.

A választott **tárgy** olyan jó (*bonum*), amire az akarat elhatározott szándékkal törekszik. Nem a pusztán tényyszerűség (pl. pénz átadása), hanem a művelet célja (*finis operis*): pl. adósság visszafizetése, ár vagy bér kifizetése, kölcsönzés, alamizsna vagy megvesztegetés. Azt kérdezzük, mi is történt valójában.

A tárgynál is fontosabb alkotó eleme az erkölcsi cselekedetnek a művelő **szándéka** (*finis operantis*). De a helyes szándék (pl. segítségnyújtás) sem teheti jóvá az önmagában helytelen cselekedetet. A végcél nem szentesíti az eszközöket. Így nem lehet jóváhagyni egy ártatlan elítélését a nép megmentése érdekében. Viszont a gonosz szándék rosszá teheti a magában jónak minősülő cselekedetet.

A **körülmények** növelhetik vagy csökkenthetik a tettek jóságát vagy rosszságát, de – a hagyományos tanítás szerint – nem módosíthatják azok erkölcsi minőségét, nem tehetik jóvá az önmagában rossz (*in se malum*) cselekedetet.

A **következményeket** még a KEK is a körülmények közé sorolja. Sok moráleteológus azonban az előre látható következményeket bevinné a cselekvés tárgyának fogalmába. Kérdés pl. hogyha tudatosan ciánkálit adok valakinek, a bekövetkezett halál pusztán – erkölcsi minősítést nem változtató – körülmény, vagy a halál előidézése a cselekvés tárgya?

Minden következményt ugyan nem láthatunk előre. Ebből azonban csak az következik, hogy véglegesen sosem tudhatjuk, hogy objektíve helyes-e egy-egy cselekvés, de a tiltáshoz mindig elég lehet egy hatalmas rossz következmény. Pl. a dohányzás: szórakoztató, idegnyugtató, társaságteremtő is lehet, de mivel előre látható következménye a tüdőrák, nincs megfelelő ok a megengedésére.

A KEK hangsúlyozza, hogy vannak **önmagukban rossz cselekedetek**, amelyek tárgyük miatt – a körülményektől és szándékoktól függetlenül – mindig súlyosan tiltottak. Ezt a *deontologikusnak* mondott álláspontot (δέον=kell) támogatja II. János Pál *Veritatis splendor* körlevele (1993) is. Az önmagában rosszra a Zsinat⁴² nyomán a következő példákat hozza: gyilkosság, népiirtás, magzatelhajtás, eutanázia és öngyilkosság, csonkítás, testi vagy lelki kínzás, pszichikai kényszer, embertelen életkörülmények, önkényes fogva tartás, elhurcolás, rabszolgaság, prostitúció, emberkereskedelem, méltatlan munkakörülmények. Ilyen cselekedeteket semmi sem indokol. E bűntényeket követően az enciklika besorolja az ún. mesterséges fogamzásgátlást is az önmagukban erkölcsileg rossz cselekedetek közé.

A deontologikus érvelést azonban szerencsésen kiegészíti a *teleológia* (τέλος=cél). Ez azt jelenti, hogy az erkölcsi döntéseknek ügyelniük kell a célra is, egy cselekvés következményeire

⁴¹ 1749-1761.

⁴² GS 27.

is, nem csupán az érzületre és a cselekvés tárgyi rendeltetésére. Az ember akárhányszor mérlegelni kényszerül különböző előnyök és hátrányok között, nagyobb és kisebb rossz között.

Egy cselekvés önmagában rossz csak akkor lehet, ha valaki tudatosan kárt okoz vagy enged. De nem minden ilyen esetben tényleg önmagában rossz (pl. fájdalom okozása). Ha a károkozást „megfelelő ok” igazolja, már nem direkt, hanem indirekt (pl. csonkítás gyógyítás céljából, vö. KEK 2297). A kárt lehetőség szerint minimalizálni kell; ami tegnap megengedhető volt, ma erkölcstelen lehet (pl. a tbc-nek van jobb orvossága).

Nyelvünk már néhány esetben helyesen különböztet pl. idegen tulajdon elvétele és lopás, emberölés és gyilkosság, megtevesztő beszéd és hazugság, terhességmegszakítás és magzatelhajtás, amputáció és (ön)csonkítás között. Egyéb megbélyegző szavak helyébe is mást kell keresni, ha az illető cselekedetre volt arányos megfelelő ok.

Nagyra kell értékelni a kettős hatás (*duplex effectus*) hagyományos elvének jelentőségét is. Ez kimondja, hogy lehet jó az a tett, amelyből nemcsak jó származik, hanem mellesleg elháríthatatlan rossz következmények is adódnak, ha ezeket nem keressük, csak kénytelen vállaljuk (kamikaze, méhrákos terhesség gyógyítása). Úgy tűnik, számos eljárásunkkal óhatatlanul előidézünk jó és rossz következményeket, hatásokat. Azt kell tennünk, ami a lehető legtöbb jó és a lehető legkevesebb rossz hatással jár. Ez nem közönséges utilitarizmus (=haszonelvűség).

14. § Az erények⁴³

„*Ami igaz, ami tisztességes, ami igazságos, ami ártatlan, ami kedves, ami dicséretre méltó, ami erényes és magasztos, arra figyeljete*” (Fil 4,8)

Olyan bonyolult szabályrendszerek, mint a tánc, korcsolyázás, étkezés vagy autóvezetés, csak a kívülállónak és a kezdőnek okoznak nehézséget. Gyakorlással olyan jártasság érhető el, amely szinte képtelen vétetni. Az erkölcsi élet sem csak egyszeri, pontszerű cselekvésekből áll, hanem létrejöhetnek maradandó beállítottságok és hajlandóságok. Az erény: erőfeszítéssel megszerzett könnyedség. Bázis, ahonnan az ember aktív kezdeményezésekbe foghat.

A **Biblia** nem foglalkozik a tematikával. Az egyértelműen hellenista-filozófiai eredetű ἀρετή szó teljesen hiányzik az evangéliumokból. De maradandó jó tulajdonságokat már az Ószövetség is dicsért. Az Újszövetségben találunk valódi erény-katalógusokat (pl. 1Tim 6,11). Jézus sem csak arra ösztönzött, hogy olykor-olykor legyünk irgalmasok, türelmesek vagy megbocsátásra készek, hanem állandóan és folyton. Magának az embernek, szívének kell jónak lennie, akkor tud majd jót cselekedni is. Jó fa terem jó gyümölcsöt.

A keresztény hagyomány tehát nem volt bibliátlan, amikor a görög filozófusok nyomán kidolgozta a maga erénytanát. Az erkölcsi kérdések nem merülnek ki abban, hogy mit tegyünk, vagy hogyan cselekedjünk, az is érdek: **milyennek kell lennünk?** Az erény állandó és szilárd készség a jó megtételére. Az embernek kongenialitása támad a jóval, második természetévé válik a jó.

Erények azonban meg is romolhatnak: lélektelen szokássá zülhetnek, hajlamosak mértéken túli hangsúlyozásra, hencegésre és büszkélkedésre ingerelnek. Sok magatartás erénynek értékelhető, ami nem is az: az erényképzetek, a normákhoz hasonlóan függenek a mindenkori kultúrától (pl. harcias erények).

Az erkölcssteológia az erényt Isten ajándékának és kegyelemnek is tekinti. Isten adja a lehetőséget és képességet, az ösztönzéseket és új erőket az út folytatásához. A skolasztika a természetes vagy szerzett erényeken túl emlegeti a természetfölötti, a kegyelemmel „belénk öntött erényeket”: az erények a keresztény számára Isten Lelkének gyümölcse (Gal 5,22k), s nem az önmagától ügyes ember műve. A keresztény alapmagatartásra legjellemzőbb háromságot – hit, remény, szeretet – a hagyomány éppen isteni vagy teológiai erényeknek nevezi.

A sok „erkölcsi” erényt az ókortól szokás az ún. **kardinális (sarkalatos) erények** köré csoportosítani.

Az *okosság*, bölcsesség a józan ítélőképességet segíti, hogy megkülönböztesse igazi javunkat, és megtalálja műveléséhez a helyes eszközöket.

Az *igazságosság* az a szilárd és állhatatos akarat, amely meg akarja adni mindenkinek, ami neki jár.

Az *erősség* vagy bátorság a nehézségek közepette biztosítja a szilárdságot és állhatatosságot a jó követésében.

A *mértékletesség* mérsékeli az élvezetek vonzását, és megszerzi a teremtet javak használatában az egyensúlyt.

B. Häring szükségesnek látta a pogány erények után az **alázatosságot** mint keresztény sarkalatos erényt tárgyalni.⁴⁴ Az alázatnak két iránya van: a) *Isten felé*: a teremtmény hódolata a teremtő Isten előtt, amelyben tudomásul vesszük a köztünk lévő végtelen különbséget, amit bűnösségünk csak fokoz (tehetségeinket inkább föladatnak, mint megszolgált értéknek kell tekintenünk; valódi törtek vagyunk, és egészsé kell válnunk); b) *az*

⁴³ Vö. KEK 1803-1845.

⁴⁴ Das Gesetz Christi. I-III.(München) ⁸1967.

emberek felé: az erősebb lehajlása a gyöngéhez, hogy azt fölemelje magához. Az erős Isten hozzánk lehajló szeretete indít minket más gyöngé emberek elfogadására és készséges szolgálatára.⁴⁵

A hagyomány a sarkalatos erények mellett rendező elvnek tekintette az erkölcsstanban a **főbűnök** tárgyalását is: kevelység, fősvénység, bujaság, irigység, torkosság, harag és restség a jóra, ezek lennének az összes bűn forrásai.

⁴⁵ Mt 11,29: „Tanuljatok tőlem, mert szelíd vagyok és alázatos szívű.”

15. § Az erkölcsi tudat bontakozása⁴⁶

„Amikor gyermek voltam, ...gyermek módra gondolkodtam” (1Kor 13,11)

A lélektan megmutatja nekünk, mennyire fokozatosan bontakoznak egy ember értéktapasztalatának alapjai. Annak, hogy a felnőtt egyáltalán készségesen felelősséget vállaljon, az egyik legfontosabb előfeltétele egy ősbizalom közvetítése, amiről az első két életévben kell gondoskodni; úgy alakul ki, hogy a gyermeket elfogadják a szülők, különösen az anya.

A gyermek kezdeti önállósulásának első szakaszában, amikor meg kell tanulnia járni és egyszer „saját lábára állni”, megteremtődik aztán az előfeltétele annak, hogy később felnőtt emberként állja a sarat; túlzott szigor bizonytalanná teheti a gyermeket ebben a szakaszban; szorongások alakulhatnak ki, amelyek később a lelkiismeret kényszeres reakcióiként mutatkoznak. Mivel az ember nem tud megállni a lábán, szorongva mindig normaállványokhoz fog dőlni, hogy támaszt nyerjen. Ezért lényeges, hogy a gyermeket lehetőleg minél inkább bátorítsák saját lépésekre.

Egy további szakasz azokra a tartalmakra döntő, amelyek a lelkiismeret reakcióját részletesen irányítják. De még a gyermek kérdés nélkül magáévá teszi a szülők tekintélyét, az ő normáikat és értékeléseiket. A gyermekek itt az értékelésekben teljesen szüleiktől függenek; de amennyiben áthágják a normákat, most szerzik az első tapasztalatokat a vétokról. Megfigyelhető, hogy ötévesek ugyancsak gyötrődni tudnak attól a tudattól, hogy pl. valamit tönkretettek. Annál inkább kellene, hogy ilyen korai vétektapasztalatokat kövessenek tapasztalatok a megbocsátásról. Fontos, hogy a gyermekek ilyen vagy olyan normaátlépések ellenére alapjában elfogadottnak tudják magukat.

Az iskoláskor első éveiben tovább iskolázódik az erkölcsi szabályok ismerete; a gyermek tanulja, hogy alkalmazza ezeket egyre inkább saját életének valóságára. A felnőtt ember nagykorú lelkiismeretének kialakítására döntő szakasz kezdődik a pubertásban és folytatódik az ifjúkorban. Egyetlen folyamat két oldala ez, mindkét szakaszban a fiatalnak el kell távolodnia az eddigi tekintélyektől; egyre inkább kiderül számára, hogy a saját életét kell élnie, s hogy ehhez tőle senki nem vállalja át a felelősséget. Válságokon keresztül kell megtalálnia saját identitását. Már nem alakíttathatja ki egyszerűen a szüleivel és gyermekkorának intézményeivel értékmérőit. Magának kell megfelelnie nekik. De nem alkothatja őket ő maga; ezért keres a szülőktől eloldódva új példaképeket, és főleg róluk mintázza saját értékképzeteit. Ebben a szakaszban igen nagy szokott lenni annak az ifjúsági vonatkozáscsoportnak a befolyása, amelyben az egyén mozog. Az ember egyre inkább maga is felelőssé válik saját lelkiismeretének alakulásáért.

⁴⁶ Katolischer Erwachsenen-Katechismus. Bd. 2. Leben aus dem Glauben. Herder 1995. 132-133.

16. § Az önnevelésről

„Jó mester, mit tegyek, hogy az örök életet elnyerjem?” (Mk 10,17)

A gyermekek új és új generációinak születése minden korban folytonos „barbár invázió”: az újszülötteknek nincs erkölcsük, világképük, nyelvük, kultúrájuk. Mindezt céltudatos környezeti befolyásolás, a nevelés segítségével abban a társadalomban tanulják meg, amelybe – az elsajátítás potenciális lehetőségeit magukkal hozván – beleszülettek. A spontán és céltudatos (nevelői) hatások eredményeképpen többé-kevésbé maradandó tulajdonságok alakulnak ki, standard ítéletek, attitűdök és motívumok, amelyek együttesen egy organizált szisztémát alkotnak: a személyiséget.

A gyerekkorban az idegen nevelés, a felnőtt életében pedig az önnevelés van túlsúlyban; az ifjúkorban kell megtörténnie a döntő átváltásnak az idegen nevelésből az önnevelésbe. Ennek vállalása azonban nem történik automatikusan.⁴⁷

Az önnevelésnek vannak **ellenségei**. Az abszolút tagadást az képviseli, aki nevetlen akar maradni. Álláspontjához vagy nihilista ideológiát keres, vagy nosztalgikusan fölmagasztalja a gyermekséget. – Mi, keresztények, a teremtés hite alapján ismerjük az ember hivatását: teljesre kell alakulnia természetes és természetfölötti síkon. A kívánt érettség nemcsak az emberi természetben lakó törvények szerinti fejlődésnek, hanem a nevel(őd)ésnek is eredménye.

Vannak, akik nem utasítják el az érettség eszményét, de úgy akarnak megérni, mint a gyümölcs. Ráhagyatkoznának a „természetes” adottságokra. Szemükben a fejlődés azonos az értelem gyarapodásával és a testi bontakozással. Így a nevelés is kimerül az oktatással és a testneveléssel. Tanítsanak meg írni, olvasni... a további fejlődést öröklött adottságaik szerint elvégzi a természet maga!

A biológiai színezetű nativista felfogás az öröklés elsődlegessége mellett tört lándzsát. Valójában a személyiség jellemzői nem valamilyen arányban öröklöttek és szerzettek. Az egyén nem örököl egyetlen kész viselkedésmódot sem elődeitől, de minden megtanult viselkedése genetikusan meghatározott. Az ember öröklött adottságaiból következik, hogy képes nevetni, de csak vidám környezetben tanul meg nevetni. A környezet azonban még nem garantálja, hogy ez a nevetés kulturált is lesz.

Mint a nevelés általában, az önnevelés is kénytelen **magas célokat** kitűzni maga elé. Ahhoz, hogy boldoguljunk az életben, szükség van rátermettségre, ügyességre, vagyis képesnek kell lennünk az élet támasztotta föladatak mesteri megoldására, lehetőség és jellemadottság szerint. Szükség van továbbá békére önmagunkkal, vagyis zavaró, beteges komplexusok nélküli lelkiéletre. Másokkal is békében kell tudnunk élni, vagyis szükség van neurotikus konfliktusok nélküli szociális életre. Végül az örök élet szempontjából szükséges a béke Istennel, vagyis a bűn elutasítása, ill. a visszatérés Istenhez bánattal és vezekléssel.

Napjainkban újabb szempontok nyomatékozzák az önálló fölkészülést:

a) Körülöttünk óriási méretű társadalmi és technikai fejlődés indult meg, amely egyre nagyobb fölkészülést kíván. A régi generáció ezeknek a föladataknak a megoldására (pl. a vállalkozói magatartás kialakítására) alig képes. Az ifjúság ezeknek a nagy föladataknak megoldásához csak önképzés útján juthat el.

b) A nagyméretű technikai haladás következtében az életritmus egyre gyorsul. Az ifjúságot komolyan fenyegeti a fölületesség, az elsekélyesedés, a széleskörű tájékozatlanság veszélye. Saját veszedelmén legjobb tudása szerint magának az ifjúságnak kell segítenie.

⁴⁷ Ranschburg Jenő: Fejlődés – nevelés – érés, in: Pszichológiai alapfogalmak kis enciklopédiája, Bp. 1978.

c) Azok az intézmények, amelyek mindig nagy nevelő hatással voltak a fiatalemberre (egyház, család), különböző okok folytán nem tudják hivatásukat gyakorolni. Az „árván” maradt fiatalság kénytelen maga pótolni a hiányt.

d) A fiatalság viselkedéséből arra következtethetünk, hogy jórészüik mindenképpen el akar szakadni az idősebb generációtól. De mivel a nevelésre nagyon rászorul a fiatalság, megővekszik az önnevelés fontossága.

Az önnevelés sürgető szükségességének belátása után reflektálni kell azokra a fölmerülő ötletekre, amelyek kétségbe vonnák az önnevelés **lehetőségét**.

a) Az önnevelés nem kívánja, hogy az ember maga tanítsa önmagát; elég, ha rájön saját hibáira, és eszményképet keres, a többit már nem magából meríti.

b) Az önneveléshez nem erőnklet meghaladó erőfeszítés kell, hanem erőnk összpontosítása, és a még rejtett energiaforrások fölhasználása. S ezen kívül van még egy erőforrásunk is: Isten segítő kegyelme.

c) Az ember természetes állapota az, ha az ösztönvilág és a lélek (ész, akarat, érzélem) egyensúlyban van. Ha mindenesztül ösztöneink irányítanak, az a természetellenes.

d) A véletlenül keletkezett viszonyok nem okvetlenül készítenek igazán elő minket arra, hogy teljesen beilleszkedjünk a társadalomba.

Az önnevelésnek nemcsak világos célokra, hanem erős **motívumokra** is szüksége van, vagyis arra, hogy a célokat a lélek alapfunkciói helyeseljék és támogassák. Szükség van az emocionális alapfunkció igenlésére, vagyis hogy az értékes cél magával ragadja a személyiség mélységét. Nagyon kell szeretni azt az ideált, amelynek megvalósítására törekszünk. A kognitív alapfunkció dolga, hogy az ész fölülvizsgálja az érvényes értékrend alapján az emocionális igent. Ez a megerősített igen egy akaratati döntéssel lesz az egész személy igenévé (volitív alapfunkció).

„Csak akarni kell!” Ilyen bátorítás csak görcsös, hiábavaló erőlködést eredményez. Az akarat *kiválaszt*, vagyis megtagadja az értéktelent, és helyesli az értékesnek megélt és megismert értékcélokat; *gátolja* a nem helyeselt értékcélok törekvéseit („már én többet nem...”); *keresztülvisz*, amennyiben tevékenyen törekszik a helyeselt értékcélokra.

Az akarás erejére és egyenességére döntően hat a vezérmotívum (alapotívum). Helyes vezérmotívum esetén nem kell lemondani a mellékmotívumok támogatásáról sem (pl. hiúság, önbecsülés, az önuralom vagy az irányítás öröme). Az erőteljes tevékenység motívumköteg eredménye, az impulzusok nagy energiává olvadnak össze. A végső és legátfogóbb motívumnak a szeretetnek kell lennie. De a közvetlen közeli motívum nem átugorható. Minden erény saját motívumot kíván (pl. pontosság). A lelkesedés nélküli gyakorlásnál néha nagyobb haladásra segít egy-egy intenzív, megrendítő élmény, de ezt gondosan utólag „biztosítani” kell.

Az önneveléshez olyan akaratra van szükség, amely gyakorlott abban, hogy önkéntesen lemond megengedett dolgokról, gyakorlott kedvelt dolgok könnyed és örömteli odaadásában (áldozat) és főleg a napi kötelességek teljesítésében.

Az önnevelés aszketikus módjával szemben **ezoterikus** utakat is reklámoznak pl. a transzcendentális meditáció, jóga, agykontroll vagy természetgyógyászat keretein belül. Gyors és költséges tanfolyamok hirdetői bámulatos sikereket ígérnek. Értékelésükhöz nélkülözhetetlen a keresztény józanság. Teremtények vagyunk: ebből a tényből nemcsak képességeink kibontásának parancsa következik, hanem tudomásul kell vennünk korlátozottságunkat is (nem tanulhatunk meg egy nap alatt egy lexikonkötetet, semmiféle tréninggel nem válunk halhatatlanná).

Számos vállalkozás mélyén az önmegváltás ideológiája rejlik; a keresztény ember a megváltás művét attól a Krisztustól eredezteti, aki nem is annyira az öntökéletesítés, mint a szeretet útjára hívott. Annál inkább részesedünk megváltásából, minél alkalmasabbak lettünk testvéreink szolgálatára - az önnevelés révén is.

Istent istenként dicsőíteni

17.§ „Az Urat, Istenedet imádd, és csak neki szolgálj!”

Szent Pál fogalmazásával az imádás lényege „Istent istenként dicsőíteni” (Róm 1,21), vagyis dicsérni azért, ami, és amit értünk tett. „Istent imádni annyit tesz, hogy elismerjük: ő az Isten, a Teremtő és Megváltó, mindenek Ura és parancsolója, végtelen és könyörületes Szeretet... Az egyetlen Isten imádása megszabadítja az embert a magába zárkózástól, a bűn szolgaságától és a világ bálványaitól.”⁴⁸

Határtalan szabadságában Isten kinyilatkoztatta magát: nevét, dicsőségét és szentségét. Megrendítő tapasztalatokban fokozatosan nyilvánította ki népének félelmet keltő transzcendenciáját (*tremendum*) és hallatlan, boldogító vonzerejét (*fascinum*). Az új szövetségben a megtestesült Ige lett az új templom, ahol Isten dicsősége trónol, hiszen öröktől fogva megosztja dicsőségét a Fiúval (Zsid 1,13): „mi láttuk dicsőségét, mint az Atya egyszerűltének dicsőségét, telve kegyelemmel és igazsággal” (Jn 1,14). „Isten... világosságot támasztott a mi szívünkben, hogy fölragyogjon nekünk Isten dicsőségének ismerete Jézus Krisztus arcán” (2Kor 4,6). Jézus leleplezte a vallások elidegenedését: Istent „Lélekben és igazságban” kell imádni (Jn 4,23k), vagyis úgy, ahogy a Szentlélek vezet.

Minden olyan imádás, amelyre nem a Lélek tanít: jószándéka ellenére is földhözragadt, emberi elgondolás („én vallásos vagyok a magam módján!”). Istenhez való viszonyunk igazzá és helyessé csak akkor lesz, ha azt nem mi próbáljuk a saját elgondolásunk szerint formálni, hanem Isten alakítja.

Az ember igazsága az Isten, tehát mindenek előtt vallásosnak kell lenni. Az imádás alapaktusa a teremtménynek, aki mindent Istennek köszönhet, és a megváltottnak, aki tudja, hogy Isten által szabad igazán. A Szent nagyobb érték a Jónál, a vallás előbbre való az erkölcsnél (vö. Lk 18,10). Az Isten valóságának tapasztalása folytán vagyunk vallásosak; de ez a tapasztalás megkívánja az erkölcsi jót.

A szentek vallási motivációból az erkölcsi élet példaképei, de nem az erkölcsösség céljából vallásosak. Szentek lehetünk rossz természettel vagy tönkrement idegekkel is, ha teljes erővel kapaszkodunk a kegyelembe, és hűségesen építjük tisztességünk gátjait, ha annak jó ideig csak kevés látszata van is.

Ennek az imádásnak forrása és reális szimbóluma: Krisztus. Az **Egyháznak** az a hivatása, hogy ebben is képmása legyen: „Ebben a nagy műben, amely Istent tökéletesen megdicsőíti, az embert pedig megszenteli, Krisztus mindenkor maga mellé emeli, társává teszi az Egyházat, szeretett jegyesét.”⁴⁹ Az Egyház legfőbb hivatása, hogy Isten igaz imádóinak közössége legyen.

„Azt, hogy imádjuk Istent, úgy fejezzük ki, hogy szellemünket és lelkünket Istenhez emeljük: az **ima** dicséret, hálaadás, közbenjárás és könyörgés... Elengedhetetlen feltétele annak, hogy engedelmeskedni tudjunk Isten parancsainak.”⁵⁰

Szellemi imádást (λογική λατρεία) kíván Szent Pál is a rómaiaktól: „Adjátok testeteket élő, szent Istennek tetsző **áldozatul**” (12,1). Hiszen a külsődleges és anyagi áldozatokhoz képest „az egyetlen, igazi áldozatot Krisztus mutatta be a keresztfán, amikor teljesen föláldozta magát az Atya szeretetéért és a mi üdvösségünkért. Ha egyesülünk Krisztus áldozatával, életünk Istennek tetsző áldozat lesz.”⁵¹

⁴⁸ KEK 2096-7.

⁴⁹ Sacrosanctum Concilium 7.

⁵⁰ KEK 2098.

⁵¹ KEK 2100.

Az Egyház hét szentsége is elsősorban Isten imadására vezető üdvözítő jelek, közös istentiszteletre hívnak. Segítenek fölismerni Isten közeledésének összes jelét életünkben, hogy Istent minden vonatkozásunkban, aktív részvevőként dicsőítsük. – Ha az ima vagy a szentségi jelek hatékonyságát egyedül fizikai valójuknak tulajdonítjuk, és tagadjuk a belső irányultság szükségességét, a babonaság vétkébe esünk.”⁵²

Bálványimádás, ha az ember egy teremtményt tisztel és imád Isten helyett, legyenek azok istenek vagy démonok (például a satanizmus, az ördögimádás), a hatalom, a gyönyör, a faj, az ősök, az állam, a pénz stb.⁵³

Vét a vallás ellen, aki túlvilági erőket többletismeretek vagy emberfölötti hatalom szerzésére akar használni. A **jóslás** az élet és a jövő titkainak kutatása, a **varázslás** pedig a világ eseményeinek befolyásolása alkalmatlan eszközökkel. „Isten föltárhajta a jövőt prófétái vagy szentjei előtt. De az igazi keresztény magatartás... nem táplál semmiféle egészségtelen kíváncsiságot irányában.”⁵⁴ Az Egyház mindenféle jövendölést és mágiát elutasít.⁵⁵

Az *istenkísértésben* próbára tesszük Isten jóságát és mindenható erejét. A *szentségtöréssel* profanizáljuk vagy méltatlanul kezeljük a szentségeket és más liturgikus cselekedeteket, valamint az Istennek szentelt személyeket, dolgokat és helyeket. A *simónia* a lelki valóságok adásvétele.⁵⁶

Mindenkinek szent a saját neve meg a kedveséé. Valaki nevét ismerni és szólítani: meghitt kapcsolatot jelent. Isten nevét szólíthatjuk, áldásba és eskübe foglalhatjuk, de lovagiasan óvni is kell. A káromlásban gyűlölködő szavakat mondanak Isten ellen, rosszat mondanak róla, nem tisztelik döntéseit, visszaélnak nevével.

A trágár beszéddel vétünk a szeretet ellen („sérti a fület”) és a Teremtő ellen, aki azért adott nyelvet, hogy tanuljunk meg beszélni: az igazat jóindulatúan és szépen elmondani).

⁵² KEK 2111.

⁵³ KEK 2113.

⁵⁴ KEK 2115.

⁵⁵ KEK 2117.

⁵⁶ KEK 2118-21.

18. § Okkultizmus és New Age

*„Az egészséges tanításokat nem viselik el, hanem...
a fület csiklandozó tanítókat szereznek maguknak” (2Tim 4,3)*

Az **okkultizmus** a természet és lélek életének olyan jelenségeivel foglalkozik, amelyek a szokott törvényszerűségeket fölülmúlni látszanak. Bizonyos praktikákkal (üvegforgatás, asztaltáncoltatás, automatikus írás, inga, kristálynézés, magnószalag-bejátszás) kapcsolatra törekszenek az „érzékfölöttivel”, halottakkal vagy „szellemekkel”. Az okkultizmusnak ezt a formáját spiritizmusnak hívják. Második formája a „*mágia*”. Itt titkos erők uralásával (fekete mágia esetében a sátán és démonok segítségül hívásával, fehér mágia esetében vallási formulák vagy szimbólumok alkalmazásával) állítólag ember és állat ártalmára negatív vagy pedig pozitív hatást (betegség gyógyítása, a fekete mágiával szemben ellenvarázslat) érnek el.

Ezeket az (occultus=rejtett) jelenségeket különbözőképpen **értelmezik**. Az egyik fölfogás (spiritiszták) szerint az okkult jelenségek bizonyítják a túlvilági szellemvilág létezését és a lélek halhatatlanságát. A szellemvilággal (pl. halottakkal) való kontaktust sokan vigasznak érzik és helyeslik, míg mások az ördög művét látják benne, és elutasítják az okkult praktikákat. – A másik fölfogás szerint az okkult praktikáknál előforduló erők a kísérletben résztvevő személyek tudatalattijából származnak, és automatikus izommozgásokkal kiválthatók. Ez az irányzat fölöslegesnek tartja a szellemvilág elfogadását. A jelenségek alapvetően tudományosan magyarázhatók, ha még ma nem is magyarázottak.

A régi babonák közül az álomfejtés jellemkutatásra valóban tudományos módszer lett, a tényérkutatás azonban valószínűleg erre is alkalmatlan, de jövőmondásra egyik sem nyújt alapot. Az ember sorsát az égitestek állásából kiolvasni szintén komolytalan vállalkozás (asztrológia): a számtalan kozmikus hatást egy horoszkópba sűríteni reménytelen vállalkozás.

Pontos fölmérések szerint a fiatalok főleg a spiritizmus egyszerű praktikáival foglalkoznak. A felnőttek inkább látszanak fordulni reinkarnációs elméletek és olyan mozgalmak felé, mint pl. a „**New Age**”. (Egészében a spiritiszta világképek és mitologikus világértelmezés elfogadása növekvő tendenciát mutat. Emögött lélektani okok állhatnak, de a csalódás is a tudomány és technika csődje miatt, valamint ráérvés arra, hogy a felvilágosodás racionalista világképe nem elégséges ahhoz, hogy a világ minden jelenségét megmagyarázza és az embereknek értelmet közvetítsen. Emiatt növekvően keresnek olyan világképet vagy sorskezelést okkult praktikák és mozgalmak révén, amelyek „új korszak” beköszöntét állítják.

Teológiai szempontból az okkultizmus új hullámainak felbukkanása visszaesést mutat a keresztény isten- és emberkép belátásai mögé. A keresztény hit Isten és ember viszonyában személyes kapcsolatot lát. (Ez tiltja a visszaesést olyan praktikákba, amelyek révén rendelkezni akarnak Isten szabadsága és szabadító emberkezelése fölött. Aki okkult praktikákban használhatóvá akarja tenni Isten erejét, Istent szolgáló bálvánnyá teszi, és ugyanakkor saját szabadságát kiszolgáltatja bálványoktól való függőségnek.

A babonaság és okkultizmus keletkezése valószínűleg az fejezi ki, hogy sokan a keresztény Istent és a keresztény hitet az egyházban és a hívek között kevésbé tapasztalják felszabadulásként a valódi emberségre. A személyes Isten ismerete és a hitigazságok racionális magyarázata az egyházban szükséges, de nem elég ahhoz, hogy az embereket „elragadtassa” Istentől és Istenért. Ahol az egyházat a hívek olyan közösségének élik át, amelyben Istent szabad és szabadító Istenként tapasztalják, ahol a jóhír nem válik fenyegetéssé, ahol liturgiája, imája, jámborsága teret enged, hogy a szív bensőségesen találkozzék a személyes Isten végtelen titkával, ott nem kell félni, hogy irracionális-mágikus gondolkodás tör föl, és Isten nevét csalfán irányított népvallásosság „megszentségteleníti”.

Az igazság és szeretet útján

19. § Az igaz beszéd

„Beszédek legyen: igen-igen, nem-nem” (Mt 5,37)

Már a közvetlen társalgás az élet egyszerű dolgairól alkalmas rá, hogy föloldja az emberek magányát, megismerkedjenek egymással. A hallgatással „ölni” lehet. A csevegésnek azonban valódi beszélgetéssé kell mélyülnie: együtt fölfedezni a valóság egy darabját, kimondani olyan igazságot, amit még nem fogalmaztak meg. Csak az ilyen föltárt igazságok teremtenek maradandó közösséget.

Valódi beszélgetésre csak a kölcsönös bizalom légkörében kerül sor, a bizalom első alappillére pedig az **őszinteség**. Ez nemcsak annyit jelent, hogy meggyőződésünk szerint beszélünk és viselkedünk, hanem becsülettel törekszünk az igaz létre és gondolkodásra is.⁵⁷ Az igazság megtalálásához (pl. nem én vagyok a világ közepe) nagyobb bátorság kell, mint kimondásához.

Arra a kérdésre pl., hogy ráérek-e barátom fogadására, őszintén mondok igent akkor is, ha tengernyi elfoglaltságom van; ő ugyanis valójában arra kíváncsi, többre értékelem-e ezeknél.

Minden igazság forrása Isten. A Szentírás a történelmet az isteni Igazság és a hazug Sátán mérkőzésének mutatja. Isten igazsága teljes mértékben megnyilatkozik Jézus Krisztusban: ő a megtestesült igazság; azért jött, hogy tanúskodjék az igazságról (Jn 18,37). Tanítványa „kitart tanításában”, hogy megismerje „az igazságot, amely szabaddá tesz” (Jn 8,32). Jézus követése azt jelenti, hogy az Igazság Lelkében élünk (Jn 14,17). Minthogy Jézus tanítványai mélyebben ismerik a világ titkait, szent föladatuk, hogy a részigazságok elvakultságával szemben tanúskodjanak a teljes igazságról, így az abszolút őszinteségre és hitelességre törekvés az újszövetségben föltétlenül kötelező célpárancs. A hazugság kizár az Isten országából (1Tim 1,10; Jel 21,8.27; 22,15). Jaj a hazugnak, aki vétkeken berendezkedik mások megtévesztésére és az öncsalásra.

„A **hazugság** a legközvetlenebb vétség az igazság ellen. Hazudni annyi, mint az igazság ellen beszélni vagy cselekedni megtévesztő szándékkal.”⁵⁸ Mivel a hazugság eltorzítja a valóságot, és rombolja az emberek közti bizalmat, mindig bűn, amíg egyáltalán komoly emberi kommunikációról van szó. Előfordulhat azonban, hogy értelmesen nem teljesülhet az emberi nyelvben és viszonyokban benne lakó őszinteségi ígéret. Szavaknak csak szövegösszefüggésben van értelmük: ami elvontan nézve valótlanságnak nevezhető, adott helyzetben az egyetlen értelmes válasz.

Jogos önvédelemből akár még ölni is lehet, hát még valótlant mondani! A beteg gyermekeket a nácik elől eltagadó nővérek hazugság nélkül közölték a jogosulatlan kérdezőkkel, hogy nincsenek objektumaik a gázkamrába. Ez a kommunikáció kötelességszerű megtagadása, ill. a kérdező hullámhosszán adott válasz volt.

A hazugság **súlyosságát** befolyásolhatja annak az igazságnak természete, amelyet eltorzít, a körülmények, az elkövető szándéka és az előítéletek, amelyeket áldozatai elszenvednek. Ha súlyosan megsérti az igazságosságot és a szeretetet, halálos bűnné válhat.⁵⁹ Leginkább tehát az okozott kár számít.

⁵⁷ Vö. KEK 2468-69.

⁵⁸ KEK 2483.

⁵⁹ KEK 2484.

Az igazsággal ellenkező beszéd, ha nyilvánosan hangzik el, különös súlyt kap. A bíróság előtti hamis tanúskodás hozzájárulhat ártatlanok elítéléséhez vagy bűnösök fölmentéséhez, tehát veszélyezteti az igazságszolgáltatást.⁶⁰

Ha valaki alapvetően az igaz és jó javára döntött, akkor az igazság ellen elkövetett bűnének súlyossága attól függ, mennyire változtatja ez meg erkölcsi viselkedésének irányát. Ha a hanyatlás folyamatába, a növekvő őszintétlenség irányába illeszkedik be, súlyosan sebző bűn lehet, amely gyógyíthatlanul ellenkező irányú alapkérdéshez vezethet. Másként ítéendő meg, ha a személy továbbra is állandó megtérésben a nagyobb igazság és szeretet irányában mozog.

A gyöngeségből, megkárosítási szándék nélkül mondott hazugságok esetén alighanem csak sebző bűn történt, amíg a személy össziránya rendben van. Védekező vagy kényszerhazugság nem az őszinteség elleni alapkérdésnek, hanem csak egyedi esetben kudarcnak jele. A tréfás hazugság – bár kezdetben megtévesztésnek tűnhet – egyfajta rövid komédia révén az igaz tényállás jobb megértésére vezet. De szarkazmussal vagy keserű iróniával nem szabad megalázni felebarátunkat.

A kisgyermek még nem különbözteti meg a fantázia játékát a valóság észlelésétől. Adott időben a nevelő tanítsa meg a megkülönböztetés művészetére. Tudatosan a gyermek általában szorongásból, vagy felnőtteket utánozva hazudik. Vannak abnormis felnőttek, akik kényszeresen hazudnak; viselkedésünk irányukban ne elítélő, hanem gyógyító legyen.

⁶⁰ KEK 2476.

20. § A hallgatás

„Ne vessétek a gyöngyeiteket a sertések elé” (Mt 7,6)

Szeretet és igazság szoros kapcsolatban vannak. Csak az igaz beszéd ver hidat a szeretet számára, másrészt azonban a szeretet kialakítja bennünk a tapintatot: beszédünkben nem kell és nem szabad mindent azonnal kimondani, amit tudunk vagy érzünk – még annak sem, aki kéri – csak azt, ami épít és egymáshoz kapcsol. „Mások java és biztonsága, a magánélet tisztelete és a közjó elegendő ok arra, hogy hallgassunk arról, amit nem kell tudni, vagy hogy diszkréten beszéljünk.”⁶¹ A nyíltság különben sem azonos a fecsegéssel, a nagy problémák megoldását gyakran magamban kell kihordanom. Komoly okból szabad igaz, de megtévesztő kifejezéssel leszerelni a jogosulatlan kérdezőt. A szülő, a tanár, a főnök vagy pl. a beteg nem jogosulatlanul kérdez.

Ha az orvos egyszerűen megelégszik azzal, hogy hazudik a gyógyíthatatlan páciensnek, vétkezik az őszinteség ellen, hűtlen az ígéretéhez. De ha fogyatékos kijelentések révén ideiglenesen eltitkolja az igazságot, azzal a szándékkal, hogy mindenkor annyit mond az igazságból, amennyit a beteg el tud fogadni: akkor ez az igazság fokozatos, szeretetteljes kommunikációja.

Az igazmondást sokszor megnehezíti a bizalom második pillére: a **titoktartás**. Természetes titok minden olyan ismeret, amelynek föltárása valakinek jogtalan kárt okozhat. Mindenkinék joga van személyes ügyeit, árnyoldalait és ráncait elrejtteni az értetlen és rosszindulatú emberek elől (vö. Mt 7,6). A titoktartás nemcsak belső békénkhez szükséges, hanem a jó tervek iránti bizalmatlanság, csodálkozás és ellenkezés elkerülésére. Bármilyen jó viszonyra törekszünk felebarátunkkal, belső életéről és családi ügyeiről csak annyit tárjon föl, amennyit jónak lát.

Bűn: titkokat fűrkészni, kibeszélni, besúgni, elárulni (ellenségnek), leleplezésével zsarolni.

A vállalt titoknak három fajtája van. Titoktartást ígérhetünk annak, akit önkéntelenül rajtakaptunk. Aki titkát rábízta másra, joggal megkívánhatja annak megőrzését. Ha pedig valakit hivatásának gyakorlása avat be mások magánügyeibe, azt köti a szakmai vagy hivatali titok.

A másik titkát addig kell tisztelni, amíg az harmadik jogát nem sérti. A vállalt titkokat tehát nem kötelező megtartanunk, ha leleplezése miatt az érdekelt észszerűen nem tiltakozhat, oly nagy érték forog veszélyben („Vétkesek közt cinkos, aki néma”).

Nem hazugság a hivatali titkot illetéktelenek előtt eltagadni (nem tudom). Ez nem sérti, éppen óvja a bizalmat. Ahol pusztán hallgatás vagy elhárító gesztus nem óvhatja meg az okvetlenül őrzendő titkot, egyetlen menekvés lehet a leplező beszéd, amely nem egy tény közlésére, hanem elrejtésére szolgál (szavakkal is tud „hallgatni” az ember).

⁶¹ KEK 2489.

21. § A hűség

„Végig szerette övéit” (Jn 13,1)

Az ember méltóságának egyik legfoghatóbb jele, hogy ígéretet tud tenni. Egész életét befolyásoló döntést hoz, és meg is tudja tartani; bízni lehet ígéretében. Ez szabadságának betetőzése. Az ígéret akkor válik izgalmassá, ha megbántuk. Amikor ígéretet teszünk, számítunk rá, hogy egyszer megbánhatjuk. Ha nem így volna, nem is kellene ígérnünk. Ezért sosem teszünk egyértelműen élvezetes dolgok fogyasztására ígéretet (pl. mindig szeretni fogom a tiszta levegőt).

Szeretetből és lelkesedésből tett elhatározások végrehajtását a hűség biztosítja. Prohászka Ottokár így ír szeretet és hűség komplementer szerepéről: „Mikor a szeretet élvez, a hűség pihen; mikor a szeretet fárad, a hűség virraszt. A hűség a szeretet őrangyala. Csak akkor szeretek igazán, ha nehézségek és áldozatok közt tudok szeretni, vagyis ha hű vagyok.”

Van persze olyan állandóság is, amely hűtlenség a történelem Istenével és a növekedés törvényével szemben. A körülmények megváltozása indokolhatja egy-egy vállalkozás föladását vagy szerződés fölbonthatását. A hűség szörnyű karikatúrája az önkéntes rabszolgaság, amely bűnözésbe, katasztrófákba, olykor közös öngyilkosságba vezet.

Az emberek gyakori hűtlenségével szemben az üdvösség története élénk állítja Isten föltétlen hűségét (vö. Jer 31,3). Ennek abszolút kinyilatkoztatása Jézus, az egyszülött Fiú (Mk 12,1-8), aki az emberiség nevében hűségesen válaszol is (2Kor 1,20). Miután „végig” szerette övéit (Jn 13,1), Isten hűségében bízva adja át a kereszten életét az Atyának. Az Apostol himnikus szavakkal jellemzi Krisztus örök attitűdjét: „Ha hűtlenné válunk, ő hű marad, mert önmagát meg nem tagadhatja” (2Tim 2,13). Krisztus tanítványainak neve egyszerűen „hívek” (*fideles*). Az üdvösség hitében élni és hűségesnek lenni egyet jelent.

A Hamletben Polonius azt mondja fiának: „Mindenek fölött Légy hű magadhoz: így, mint napra éj Következik, hogy ál máshoz se léssz.” Ámde aki csak magához akar hű lenni, azt fenyegeti a nyakas következetesség és az öntökeletesítés nárcisztikus csapdája. Minél inkább önmaga kerül a központba, annál kevésbé lesz képes hűségben elkötelezni magát. Másokhoz, végső soron Krisztushoz kell hűségesnek lennünk. A másoknak tett ígéret tart meg minket.

Ha nem hihetnénk, hogy létünket Isten abszolút hűsége hordozza, képtelenek lennénk magunkat embertársainknak szentelni visszavonhatatlan hűségben. A végső odaadás a felebarát szolgálatában: hűség Isten iránt. Az ő jelenlétében hűségkapcsolataink kölcsönösen erősítik és kiegészítik egymást.

Senki sem tisztelheti híven a láthatatlan Istent, ha nem akarja hűséggel tisztelni testvérein keresztül. Embertársaink iránti hűség az Isten iránti hűség próbaköve, de egymás iránti hűségünket mindig újra fölül kell vizsgálnunk Isten abszolút hűségének hitében. Ez kísér a mi részleges hűtlenségünkben is. Ezért vagyunk készek a megcsalás fájdalmában a megbocsátásra.

Ma sokan félnek a hűségtől és különösen láthatóvá tételétől. Aki elutasítja az elkötelezettség szociális közzétételét, az emberi igazság lényeges aspektusát tagadja meg. Az ünnepélyes elköteleződés megerősíti a hűségérzetet és a bizalmat. Persze csak szilárd belső hűségérzéssel szabad a közösség elé állni.

A kereszténynek több alkalommal ígéretet kell tennie Istennek. A keresztségben, a bérálásban, a házasságban és a papi fölszentelésben mindig számos ígéret van.⁶² Ezenfölül is tehetünk ígéretet vagy fogadalmat Istennek bármilyen jóról. A vallásos hűségnyilatkozatok részesednek Isten és az emberiség szövetségének méltóságából.

⁶² KEK 2101.

Az Egyház iránti lojalitásunk tárgya nem annyira az intézmény, mint az Isten népe. Persze az intézményes dimenzió is az egységet szolgálja. Ragaszkodásunk köt a keresztény eszmékhez és hagyományokhoz, de vállalnunk kell a közösséget az aktuális tekintélyviselőkkel és a hozzánk hasonlóan lagymatag hívekkel.

22. § A becsület

„Ne ítélkezzetek, hogy meg ne ítéltessetek” (Mt 7,1)

A becsület nem közvetlenül erkölcsi minőség, de mint szociális érték nagy jelentőséggel bír. A bennem megalapozott személyes tiszteletreméltóságnak irántam megnyilvánuló társadalmi elismeréssel kell találkoznia. Jóhírré, nyilvános nagybecsülésre szükségünk van, mert eszerint kaphatunk komoly megbízatást, ezt élvezik hozzátartozóink is, ez óv meg a botlástól.

A hívő ember igazi dicsőségét Istennél keresi. De Istennek alázatosan hálát adva, örömmel fogadhatjuk, ha a közösség elismeri értékünket és közhasznú teljesítményünket. Becsületük óvására különösen azok vannak kötelezve, akiknek közhasznú szolgálata jóhíruktól függ. Aki külön megbecsülésre törekszik, becsületes módon tüntesse ki magát az általános mértéken túl a jó érdekében. A nemes lelkű ember nem koldulja a megbecsülést, de nem is nézi le. A jóhírral kapcsolatos bárgyú közömbösség nem jobb a zabolátlan becsvágynál. Főként ha indoka mások gondolkodásának megvetése és a szociális felelősség hiánya. Krisztus tanítványa nem fogad el olyan megbecsülést, amelyre nem szolgált rá. Ha nem utasíthatja el, igyekezzék méltó lenni rá.

Az Istentől kapott megbecsülés átélése belső szabadságot ad ahhoz, hogy országáért szükség esetén elviseljük a gonoszok gúnyját. Jelentéktelen becsületsértéseket a keresztény elnéz. Sőt gyalázást is hallgatva tűr, ha ez nem veszélyezteti társadalmi becsületét és tevékenységét. Nem viszonzhat gyalázást gyalázással. Az önbecsülés próbaköve: a felebarát iránti nagybecsülés. Az utóbbi hiánya azt bizonyítaná, hogy még nem fogtuk föl saját személyneméltóságunkat Isten előtt.

Mások tiszteletének legelemibb kifejezése az udvariasság. Ennek alapegysége a köszöntés. Nem természetörvény, hogy a fiatalabb, a rangtalanabb vagy a vétkes köszönjön előre. Erkölcsi hiányok határt szabnak a becsülésnek, de ezek a hibák nem rombolhatják le teljesen a tiszteletet, mert az Isten képére teremtett ember Isten irgalmából mindig megtérésre és örök életre hívatik.

„Mindenki ügyeljen arra, hogy lehetőleg minél kedvezőbb értelemben értelmezze embertársai gondolatait, szavait és cselekedeteit... Meggondolatlan ítéletben vétkes az, aki elegendő alap nélkül igaznak fogad el egy erkölcsi hibát embertársánál. A megszólásban az, aki tárgyilagosan elfogadható ok nélkül föltárja mások hiányosságát és hibáit olyanoknak, akik arról nem tudnak. Rágalmazásban az, aki az igazsággal ellenkező beszéddel árt mások hírnevének, és alkalmat nyújt a helytelen ítéletre irántuk.”⁶³ Elkerülendő minden olyan beszéd vagy magatartás, amely hízélgés, talpnyalás vagy elnézés által bátorít vagy megerősít másokat cselekedeteik gonoszságában és viselkedésük erkölcselenségében.⁶⁴

Aki becsületlenül járt el, már nincs föltétlen joga a jóhírré. De ha valaki föl akarja tární más titkos hibáit, komolyan vizsgálja meg indokait, és mérlegelje a várható károkat. Szabad kinyilvánítani más becsületét sértő tényeket, hogy megóvjuk magunkat nagyobb, jogtalan károktól. De nem szabad már senkinek sem ártó idegen bűnöket fölfedni azért, hogy más becsületvesztéséből hasznót hajtsunk.

Szükség esetén leleplezendők a csalók, ártalmatlanná tételük végett. Jegyest figyelmeztethetünk a másik fél súlyos csalására, ha csak így óvható meg a szerencsétlen házasságtól. A munkáltatót lehet figyelmeztetni alkalmazottjának veszélyes jellemhibájára, de csak ha az alkalmazottat nem fenyegeti ezáltal viszonylag nagyobb veszély. A választóknak

⁶³ KEK 2477-2478.

⁶⁴ KEK 2480.

joguk van megismerni a pályázók azon hibáit, amelyek a hivatalra alkalmatlanná vagy méltatlanná teszik.

A bíróság előtt elítélteknek joguk van a kímélő szeretetre. Nem szabad társadalmilag lehetetlenné tenni az ügy fölfrissítésével azt, aki bűnhődése után új életet akar kezdeni ismeretlen helyen. Csak amíg közveszélyes egy gonosztevő, addig nem várhat kíméletet eljátszott becsületére.

Senki se hallgasson a pletykásra: el kell hallgattatni, nemtetszést nyilvánítani, más témára terelni a beszélgetést. A sértést azok előtt kell jóvá tenni, akikben a megbecsülés elveszett. A rágalmat vissza kell vonni, a megszólást egyéb nyilatkozatokkal ellensúlyozni, a gyalázásért bocsánatot kell kérni. A bűnt elítéljük, a bűnöst nem. A roppant gyöngén teljesítőket – hízeltés helyett – együttérzésünkről biztosítjuk.

Különösen rossz egész családok, közösségek és népcsoportok becsületének ártani jogtalan általánosítással. Bár a holtaknak a becsületvesztés személyesen már nem árt, hozzátartozóikat sértheti. Tartózkodóan ítéljük holtakról: ők már Isten ítélőszéke elé álltak, mi még fogunk.

23. § A szépség⁶⁵

„Nézzétek a mező liliomait” (Mt 6,28)

A szépség **az isteni dicsőség visszfénye**. Az igaznak és jónak ragyogása, vonzóereje, amely hívja az embert, hogy ne csak keresse az igazat és jót, de szentelje is magát nekik. A szépség nem nyílik meg a hideg gondolkodásnak vagy a haszon számításának: fönn van tartva a szerető szemlélődésnek. Minden teremtmény szép, mert maga a Szépség nyilatkozik meg benne. A hívőnek többet jelent a szép, mint annak, aki nem tudja, hogy minden Isten kinyilatkozása. A keresztény ismeri a legfőbb szépség nevét. Tiszteletteljes csodálkozással néz a teremtésre, az Atya mesterművére, amely az ember bűne ellenére teli van reménnyel (Róm 8,20-22).

A teremtetlen Szépség egyedülálló módon láthatóvá lett emberi formában a megtestesült Ige által (Jn 1,14). Ámde a láthatatlan Isten képmása (Kol 1,15) szenvedő szolgaként (Iz 53) magára vette a kereszt csúfságát is. A keresztény épp ezért reméli a testnek dicsőséges föltámadását, amely Krisztus szépségében fog ragyogni.

Isten azt akarja, hogy társművészként működjünk együtt az ő mesterművén. Teremtő cselekvésünk csúcsa mégsem a látható világ alakítása terén van, hanem abban a közös igyekezetben, hogy magunkban és másokban a tökéletes emberséget megvalósítsuk, Krisztus mintája szerint. Isten mesterműve az ember. A bűnös meggyalázott arca újra megszépíthető.

A **művész** vágyódik a tökéletes lét után, amely itt a földön nem létezik, mégis szíve mélyén hisz benne. Kant azt várta volna a művésztől, hogy erkölcsprédikátor és világos eszmék közvetítője legyen. Ámde a szép elveszti ragyogását és erejét, ha kötelességerkölcnek szolgál. A művészet önérték, önmagáért kell szeretni, csodálni. De a művész elárulná hivatását, ha a többi alapérték kárára ápolná a szepet. „Egy mű sem épületességtől, sem szemérmertlenségtől nem szép... Mind az épületes irodalomban, mind a pornográfiában fáradságos közepszerűség található.”

Az emberlét tökéletlensége folytán lehet konfliktus a szép megragadása és a jó meg az igaz ismerete között. Ha egy művész a maga területén génusz is, az igaz és jó vonatkozásában szenvedélyek vagy környezeti okok miatt zavart lehet. Az igazi művész és műélvező számára „egy műalkotás, amennyire erkölcsi értékeket rombol, annyira esztétikátlan” (Sertillanges). Erkölcstelen eszközökhöz nyúlni a produkciókban vagy a művészet eladásakor bemocskolja a művet. De épp így fájhat az igaz művésznek a csupas moralizmus is.

A művész hálasan és felelősségteljesen tudja, hogy sokak lelkére hat, ezért mindig tekintettel van partnerére. A rendetlenül kíváncsi publikum nagy kísértés a művésznak, főként ha kenyérgondjai vannak.

Ha igazi művész a bűnt választja művészete tárgyául, nem fogja védeni vagy dicsőíteni. A meztelenségben az átszellemült test szépségét és a lélektelen test rútságát akarja ábrázolni. Kérdés, hogy konkrét esetben jószándéka nem mülja-e fölül erőit. Saját művészi erejének korlátait ismerve a tisztességes művész sok témáról lemond.

A művészet kiváltságos módon beszél Istenről, de nem minden művész képes kifejezni vallási üzenetet. Semmilyen **vallási művészet** nem mondhat ellent annak a módnak, ahogyan Isten kinyilatkoztatta magát. Isten ábrázolásának ószövetségi tilalma ma úgy érvényes, hogy ragaszkodnunk kell ahhoz a módhoz, ahogy Isten láthatóvá tette magát (pl. nem kegyetlen és kéjsóvár).

A történelemben a művészet sokat köszönhetett a vallásnak, a keresztény egyházak különösen is ihlették a nagy művészeket. A szakrális művészet nem lebecsülendő része az igehirdetésnek és a liturgiának. Tisztelnie kell a főséges titkokat, ugyanakkor utánozza az Isten Igéjének leereszkedését a kicsinyekhez.

⁶⁵ Vö. KEK 2500-2502.

Egyrészt kerülnie kell minden valótlant, fölületest és gicccset, másrészt lehetőleg alkalmazkodják a hívek érzéséhez. A művésznak kerülnie kell a „gyöngék botránkozását”. De legyen bátor üdvösen botránkoztatni a farizeusokat. A szakrális művészet nem elégedhet meg a középszerűvel. Ha az Egyház óvatos a szokatlannal szemben, még inkább küzdenie kell a gicccsel.

A szakrális művészet az összes szépművészetek koronája. A keresztény művész örömét leli benne, ha műveivel hirdeti az üzenetet Isten szeretetéről, hogy segítse az embereket: maguk is mindjobban Isten remekművei legyenek.

24. § Ünnepek és böjtök

„A szombat lett az emberért” (Mk 2,27)

Az **ünnepek** alkalmat adnak az embernek, hogy játékot, fantáziát, teremtő kifejezést bontakoztasson, utópiákat álmodjék, és fölkerdezzé reményeit. A keresztény remény előretéket az örök ünnepre, ahol mindnyájan ünneplő társak leszünk. Az ünneplés föltétele, hogy jó élni, és van okunk az örömrre. Az ünnep megnyitja a köznapi élet mélyebb értelmét, hozzásegít a hétköznapiok terhének együttes viseléshez.

Az ünnep értelme a szemlélődőnek tárul föl, de embersége megenged nevetést, tréfát, humort, elszabadult örömröt, kacagást az emberi ostobaságon. Nem lehet kifogás az ünnepi lakoma ellen sem. Az ünnep nem feledtetí a bajokat, de kinyilvánítja azt a bizalmat, hogy a jó végül diadalmaskodni fog.

Ünnepre minden kultúrában van igény, de a **keresztények** tudják, hogy ünnepeiket Isten ajándékozta nekik, aki így akarja emlékezetét és jelenlétét biztosítani. A keresztény ünnep forrása és középpontja az eucharisztia. Hálaünnepünk erősíti készségünket, hogy Isten adta energiáinkat bevessük az igazság és béke szolgálatában.

Az ősegyház Jézus föltámadásának emlékére a szombat utáni (első vagy „nyolcadik”) napot hetente ünnepelte: „Az Úr napján gyűjletek egybe, törjétek meg a kenyeret és adjatok hálát, előtte tegyetek bűnvallomást, hogy tiszta legyen áldozatotok. Mindaz, akinek vitás ügye van felebarátjával, addig ne jöjjen közéték, míg ki nem békült, nehogy közönségessé váljék áldozatotok” (Didaché 14,12).

Vasárnap és más kötelező ünnepeken (karácsony, újév, Nagyboldogasszony), vagy az előző nap estéjén a hívők kötelesek szentmisén részt venni,⁶⁶ hacsak komoly okuk nincs rá, hogy elmaradjanak. Akik szándékosan távol maradnak, súlyos bűnt követnek el.⁶⁷

Jézus kinyilvánította az ünnep rendeltetését: „A szombat lett az emberért, nem pedig az ember a szombatért” (Mk 2,27), és fölszabadította tanítványait a szabbat ritualista félreértelmezésétől: a szeretet kinyilvánítása olykor fontosabb a nyugalom formális megtartásánál. Az Egyházi Törvénykönyv (1983) azt kívánja a hívektől, hogy tartózkodjanak azoktól a munkáktól és ügyletektől, amely az Istennek járó liturgikus tisztelet megadását, az Úr napjának sajátos vidámságát vagy a lélek és a test kellő pihenését akadályozzák.⁶⁸ Családi vagy hasznos társadalmi szükség jogos fölmentést adhat a pihenés parancsa alól.

A keresztény jámborság a vasárnapot hagyományosan a jócselekedeteknek, a betegeknek és az öregeknek tett alázatos szolgálatoknak szenteli. Azzal is megszenteljük az ünnepet, ha családunkra és a közelállókra fordítjuk figyelmünket. A vasárnap a gondolkodás, csönd, kultúra és meditáció ideje is.⁶⁹

A mai társadalomban a vasárnap egy elvilágiasodott *week-end* része. Az egyre hosszabb szabadidő fölhasználása sok leleményt kíván. A keresztény embereknek sem jelent kis gondot egy új „hétvége”-kultúra kialakítása. Ha az emberek a barátságos játék és ünnepi öröm fölszabadult ritmusát megtanulják, immunissá válnak a futball, box és autóverseny sivárságával szemben, és nem fogadják védtelenül sok film és tévéprogram agresszióját.

A **böjtölésnek** értelmet adhat a test kondicionálása, az aszkézis, a vezeklés. Napjainkban az Egyházban inkább csak emlékeztetni akar rá, hogy Jézus kínszenvedése és halála hozta meg üdvösségünket (vö. Mk 2,18-20). Isteni törvény folytán minden krisztushívó köteles a maga módján bűnbánatot tartani. A bűnbánat cselekedetei hagyományosan az imádság, a böjt és az

⁶⁶ CIC 1247k kánonok.

⁶⁷ KEK 2181.

⁶⁸ 1247. kán.

⁶⁹ KEK 2186.

alamizsna (Mt 6,1-18). Az Egyház kötelező **bűnbánati időként** tartja a „nagyböjtöt”, bár böjtölni csak hamvazószerdán és nagypénteken kell (*ieiunium*), a szent negyvennap többi péntekjén csak hústilalom (*abstinentia*) van. Az év egyéb péntekjein hazánkban „az irgalmas szeretet vagy jámbor áhítat gyakorlataival” is eleget tehetünk a bűnbánat parancsának. Nincs bűnbánati nap azokon a péntekeken, amelyeket ünnepként tartunk.

Súlyosan vétkezik a böjti fegyelem ellen, aki az egyháztól kijelölt bűnbánati napokat nem hajlandó böjttel vagy más vezeklő áldozatvállalással megtartani. Ha csak egy-egy alkalommal hágja át a böjti rendelkezést, még nem követett el súlyos bűnt.

A hústilalom a betöltött 14 éves kortól kötelező, a böjtölés 18 és 60 év között. Fölmentve a hústilalom alól, aki idegen asztalnál étkezik, vagy hosszabb utazást tesz, a szigorú böjt alól is, aki nehéz munkát végez, vagy beteg.

25. § A kommunikáció⁷⁰

„Amit fületekbe hallotok, hirdessétek a háztetőkön” (Mt 10,27)

Az igazság és szépség csak **kommunikációban** virul ki és lesz a miénk. Minden kommunikáció legfőbb célja, az emberek közössége a Szentháromság örök titkában gyökerezik. Számunkra Isten megtestesült Fia szavával, életével és halálával értelmezi a teremtés szavát, és közvetíti az örök dialógust az Atyával (Lk 10,22). – Az embert annyira a kommunikáció jellemzi, hogy még öntudata is ettől függ. Önmagunk megértéséhez meg kell értenünk másokat, és hogy ezek megértsenek, őket is meg kell értenünk. Az emberi tevékenység is kommunikáció, és minden kommunikáció tevékenység, bőséges visszahatással a társakra és a környezetre. A valódi kommunikáció mindig áldásos, a kommunikációs eszközök jóra-rosszra használhatók.

A modern társadalomban a **társadalmi tájékoztatás eszközei** növekvően fontos szerepet játszanak az informálásban, a kulturális fejlődésben és a képzésben. A *mass media* jóvoltából az emberi történelem planetáris méreteket öltött. A kultúrák sokfélesége a pluralizmus új dimenzióit hozta létre. A világnézeti pluralizmus föltételez egy olyan kultúrát, amelyben minden csoport tanulékony, törekszik a többi jobb megismerésére és nagyobb önismeretre.

A pluralizmus örve alatt azonban politikai, ideológiai és gazdasági hatalmak mindenkire rá akarják tukmálni érdekeiket és szűk nézőpontjaikat. A másokat manipulálni akaró hatalmi csoportok kísérleteit ki kell pellengérezni. Mivel a sajtó stb. főleg a reklámbevételektől függ, a reklámozók méltánytalan befolyással vannak a médiumokra. Manipulációjuk következtében az emberek nemcsak válogatás nélkül veszik a megdicsért árut, de kritikátlanul beveszik ideológiájukat is, miszerint a kívánság, vásárlás és fogyasztás a legfőbb parancsok.

A **hírközlés** a közjó szolgálatában áll. A társadalomnak joga, hogy az igazság, a szabadság, az igazságosság és a szolidaritás alapján tájékoztassák. A hírszerzésben és közvetítésben ügyelni kell az ember jogaira és méltóságára.⁷¹

Az újságírók információkat közölnek és továbbgondolásra készítetnek. Protestálhatnak a gonosz ellen, és segíthetik az embereket a fő veszélyek és a pozitív lehetőségek meglátásában. Nem ritkán ők közvetítenek a tudomány és a széles közönség között. Gyakran nem könnyű ellenállniuk a hatalmak csábításának, és követniük lelkiismeretük szavát.

A törvényhozásnak és az **állami** tekintélynek védenie kell az alapvető jogokat. 1. Távol kell tartani fejlődő gyermekektől olyan programokat, amelyek nagy károkat okozhatnak; 2. kötelezni kell a médiumok vezetőit, hogy magas minőségű programokat ne gátoljanak; 3. óvni kell az előfizetőt a reklámtúltengéstől, ami súlyosan zavarja a kívánt programokat; 4. a kisebbségek jogait védelmezni kell; 5. védeni kell személyeket és szervezeteket a rágalmozástól. Végül gondoskodni kell arról, hogy teremtő tehetségeket ne nyomjanak el.

A társadalmi kommunikáció eszközei megkönnyítik, hogy megnövekedett szabadidőnket felelősen és értelmesen használjuk föl mind szórakozásra, mind továbbképzésre. A tömegtájékoztatás bizonyos fokú passzivitást válthat ki a fölhasználók körében, a hírek és a látvány kevésbé éber fogyasztóivá téve őket. A kreatív tevékenység érdekében komolyan veendő az individuális erkölcs három parancsa:

⁷⁰ Vö. KEK 2493-2499. A társadalmi kommunikáció eszközeiről egyéb tanítóhivatali nyilatkozatok: a Zsinat elszentelt *Inter mirifica* határozata (1963) után VI. Pál *Communio et progressio* pasztorális instrukciója (1971) a tömegtájékoztatás valóságos Magna Chartája. Tartalmát II. János Pál *Aetatis nostrae* kezdetű iratával (1992) megerősítette. Lásd még A tömegtájékoztatási eszközök pápai tanácsának nyilatkozata: Pornográfia és erőszak a tömegkommunikációs eszközökben.

⁷¹ KEK 2493-94.

a) *Gondos kiválasztás.* A szellemi táplálék fölvételekor előnyben részesítendő, ami erkölcsi és vallási bontakozásunknak kedvez, és erő szerint elhárítandó minden, ami a hitet és erkölcsöt veszélyezteti. Ki-ki vessen számot azzal, mi árt neki, mi nem.

b) *Kritikus befogadás.* Aki elég megkülönböztető képességgel bír, fontos dolgokban tudassa is a médiumokkal, mit gondol a programokról. Ha volna millió egészséges ítéletű és dialógusképes ember, gyorsan megjavulna a tömegtájékoztatás minősége.

c) *Konzumaszkézis.* A médiumok nagy része termékeik fogyasztóinak néz minket, és túlkínálat előtt állunk. Isten gyermekeinek drága áron szerzett szabadsága mindig újra kívánja az önkéntes lemondás árát.

Szabaddá kell válnunk a felebarát valódi igényeire. A családapa társaságára esténként szüksége van családjának. Zajkeltő szerkezeteinket úgy hallgassuk, hogy mást ne zavarjanak. Szerelmes hitvestársak nem engedhetik, hogy a médiumok otthonukat eszményeiknek ellentmondó programokkal árásszák el.

26. § A hit⁷²

„Ha akkora hitetek van, mint a mustármag...” (Lk 17,6)

Az igazságot kereső ember a hitben ér el életének csúcspontjára. Mivel az igazság teljességét Isten kinyilatkoztatásában, végső soron Jézus Krisztusban ismerhetjük meg, a hit ennek a **kinyilatkoztatásnak szubjektív megfelelője**. A hitben igent mondunk az igazságra, amely Isten tekintélye alapján abszolút bizalmat érdemel. Bár meghaladja értelmünket, a hitben igent mondunk mindenre, amit Krisztus tanított (Jn 6,68-70). Benne nyilatkoztatja ki magát szeretetként a háromságos Isten.

Szent János számára nincs igazi élet hit nélkül, és a hit az örök élet kezdete; jogot ad arra, hogy Isten gyermekeinek hívassunk. Szent Pál a hiten hívó engedelmességet ért, amely föltétlen igen az evangéliumra és az üdvösség rendjére. A hitben a keresztény lemond az öndicsőítéstről, és Isten dicséretére szenteli magát.

Bár a hittartalmat (*fides quae*) sosem tekintjük másodrangúnak, mély és üdvös megragadásához csak a hit alaplöntése (*fides qua*) révén nyílik út. Minél valódiabb a szubjektív hit, annál nagyobb a készség a hittartalom megismerésére, a vágyódás magának a Kinyilatkozónak megismerésére.

A hívő magatartás más, mint hogy hitképzeteink vannak. A hit elsősorban személyes tett. Aki szabad szeretetben mellettünk döntött, csak a teljes önátadással elégedhet meg. Különbőség van a kezdeti hit és a „holt hit” között, az előbbi még nem szilárdult meg, az utóbbi elvesztette a megtérés lendületét, a gyümölcstermés becsületes vágyát. Isten barátságát elveszítjük a halálos bűnnel, de a hit maradhat mint az igazság elismerése. Az így tökéletlen hit csak akkor híd a megtéréshez, ha a bűnös szenved bűnétől, és kéri a megtérés kegyelmét.

A Biblia szerint Istennel kapcsolatban nem a látás, hanem a hallás fontos: a hívő tanulni akar Istentől, bárhogyan közli magát – egykor a történelemben és most az Egyház által, meg imádságban a lelkiismeret mélyén –, csak gazdagítson.

A nem-hívő kénytelen maga „megmesterkedni” az életét: töpreng, dönt és cselekszik. A hívő – tapasztalatlanságának megvallása után – eseng Istenhez, hogy közölje vele rá vonatkozó akaratát, és utána cselekszik – teljes felelősséggel, megtámogatva saját eszével Isten sugallatát. Élete nem válik akadozóbbá attól, hogy nemcsak a saját eszét járhatja, hanem „fölkapcsol”. A hitben él: állandó kapcsolatban van Istennel; nem rendkívüli történet az, hogy kérdezi.

„Aki hisz, üdvözl – aki nem hisz, elkárhozik”. A Biblia mondatai Krisztus kikerülhetetlen, központi fontosságát hirdetik. Isten senkit sem vet el, aki őt el nem vetette. Akik becsületesen keresik az igazságot, hogy tettekre váltsák: azok Isten gyermekei, mert az igaznak és jónak, *bennfoglalólag* ezek forrásának szentelték magukat. Lehetnek azonban olyanok, akik önállóságigényük miatt legjobb meggyőződésük ellenére elutasítják a krisztusi tanítást: számukra nincs mentségünk. Nem mintha azzal büszkélkedhetnénk, hogy tanúskodásunk mindig megnyerő (de a nem-hívő igényeskedsége sem lehet mindig vétlen: Örüljön, hogy találkozott a megmentő igazsággal!). – Isten azt is megteheti, hogy visszatartja egy ideig a hit békéjét és nyugalját. Becsüljük meg magunkat, ha nekünk megadatott a kegyelem. Isten majd irgalmaz nekik is epekedésük miatt.

Krisztusba, az egyetlen közvetítőbe vetjük teljes bizalmunkat: az ő szavára és kegyelmének befolyására hiszünk az Egyházban. Hiszen Krisztus megvédi egyházát attól, hogy kiessék a hit igazságából. A Szentlélek asszisztenciájával garantálja a tévedhetetlenséget hitének egészében.

A *heterodoxia* vagy *hairezisz* önkényes válogatás az Istentől kinyilatkoztatott igazságon belül. Az **eretnek** gyakran a hit odaadása elől menekül fogalmi vitákba. Egyházunkban sok a lappangó eretnek, ezek ütközés nélkül válogatnak a hittételekben és erkölcsi parancsokban.

⁷² KEK 2087-2089.

Mások egyházi tanításként vallanak és hirdetnek hiedelmeket, elavult nézeteket vagy másvilági üzeneteket.

Az **aposztázia** bűnét azok követik el, akiknek valódi lehetőségük volt eljutni a hitre, de aztán saját bűnük folytán elfordultak tőle, eloldalogtak. „Nem üdvözölhetnek azok az emberek, akik nem akarnak belépni az Egyházba, vagy nem akarnak megmaradni benne, noha jól tudják, hogy a Katolikus Egyházat Isten szükségesnek alapította Jézus Krisztus által.”⁷³ De sosem tudhatjuk, hogy alapos oktatás után is meghozta-e valaki a hit alapdöntését. Az egyházi iskolák növendékeivel is előfordulhat, hogy – minden tanári fáradozás ellenére – éretlenül maradt hitüknek búcsút mondanak.

⁷³ Lumen gentium 14.

27. § Hithirdetés és hitre nevelés

„Hasonló a mennyek országa a földben elrejtett kincshez” (Mt 13,44)

Hálátlan lenne a hit ingyenes ajándékához az, aki nem igyekeznék sokaknak **hirdetni** az evangéliumot (1Kor 9,16). Ha nem is szenteli mindenki egész életét az igehirdetésnek, minden hívő részesül az Egyház küldetésében (különösen házastársa, gyermekei felé).

Kritikus korszakot élünk. A becsületes igazságkeresés, az emberméltóság és lelkiismeret tisztelete hangsúlyt kap, a tekintély hamis mítosza odalett. Éberebb a lelkiismeret a szabadság személyes és társadalmi dimenziói iránt. Kultúránkat egyre nagyobb *dinamika* jellemzi, az egész életet a bontakozás és a haladás szemszögéből nézik. Ledönthetjük az állandó gazdasági növekedés ma veszedelmes bálványát, ha a hitet és erkölcsöt azzal a dinamikával nyújtjuk, amelyet az evangélium hirdet a folyamatos megtérésről és az ismeretben és szeretetben való növekedésről.

Az elmúlt századokban sokan személyes kritika nélkül fogadták el az egyház tanítását és fegyelmét. Ma már az egyszerű nép nagy része is felelősnek tudja magát, amikor igent vagy nemet mond a hitre. A „peremkeresztények” nem oldódnak el teljesen a vallási hagyománytól. Részben langyosak, akik fokozatosan elvesztik Krisztus iránti érdeklődésüket is. De sokan akarnak keresztények maradni, csak fönntartásaik vannak az Egyház, tanításai és normái iránt. A tömegtájékoztató sokhelyütt nyilvánvalóvá teszi a teológiai pluralizmust, így az átlagpolgárnak is tudomása van egyházi tekintélyek melléfogásairól. Az Egyházzal sokan csak részlegesen azonosulnak, ill. részlegesen távolodnak el tőle. Az Egyház bizonyos tanaival vagy normáival való részleges azonosulás nem zárja ki az Egyház jövője iránti eleven érdeklődést.

A **hitre nevelés** célja az érett hit és az elkerülhetetlen hitválságok higgadt kezelése. A nevelőnek óvakodnia kell minden keserű kritikától, és olyan hitre vezetnie, amely képes megkülönböztetni a maradandót a változótól.⁷⁴ A hit nagykorúsága felé úgy haladunk, ha készek vagyunk az igazságot tettere váltani (Jn 3,21). Intellektuális nehézségekre értelmes indoklással kell válaszolni.

Hitválság idején a legfontosabb kritérium az abszolút becsületesség az igazság keresésében. Bármilyen nehézségben alapkérdés lelkiismeretünk becsületessége. A nevelő akkor segíthet mások nehézségein, ha bizalommal vannak iránta. A növendékeket kész válaszok helyett rá kell vezetni az igazság keresésére, hogy személyesen elsajátítsák.

A hitre nevelés egészét három egymást metsző körrel lehet ábrázolni:

- 1) Megismerni Istent, amint Jézus Krisztusban kinyilatkoztatta magát;
- 2) megismerni az embert, akinek hivatását Isten kinyilatkoztatta az Istenemberben, tekintettel az emberiség tapasztalatára és közös megfontolására;
- 3) megtanulni imádkozni, miközben az ima hit és élet integrációjának értendő. Igazi hitre nevelés lehetetlen, ha dogmát és morált szétválasztjuk.

A hit által Isten szerető uralma teremő erővé lesz, a növekedés dinamikájáról szóló példázatok (Mt 13) érvényesek az egyén és az egész közösség hitének növekedésére. A hit folytonos megtérésre hív, amelyben az evangélium lassan átalakítja az egész viselkedést. A hívő nem egyezhet ki részleges vaksággal, sekélyes hittel (Fil 3,12; 1Kor 13,7).

Van szemtelen **hítkétey**: a világos hitdöntés nyakas elutasítása. A teremő kételkedés azonban a nagyobb fény keresésének kifejezése. Olykor csak az kétséges, hogy bizonyos tanok a hit kincséhez tartoznak-e; hogy az Egyház által előadott tanok esetén végleges és megmásíthatatlan tanokról van-e szó. A kétség irányulhat tabura vagy babonás fölfogásra, amelyet a keresztény vallás tartozékának tekintettek: itt a kételkedés érettebb hitre vezet.

⁷⁴ GS 62.

Minden haladás föltétele az ellenállás, csodálkozás. A nyílt és őszinte kérdezés nem árt a hitnek, amíg a hívő ragaszkodik a keresztény üzenet központi igazságaihoz, és nyitott minden igazságra.

A fenti elemzés alapján az a hívő, aki teljesen elzárkózik minden kételkedéstől: a tanulás fogyatékos készségéről tanúskodhat. A fölmerülő kérdések módot adnak az alaposabb megvilágításra. A szilárdság homlokzata biztonságkomplexust vagy veszélyes magabiztosságot takarhat.

Amíg a hívő alázatosan meg nem tért az élő Istenhez, fönnáll a bűnös hitkétség veszélye, amelynek alapja a szellemi restség vagy az arcátlanság. A hit Isten ingyenes ajándéka, így szakadatlanul imádkozni kell érte. Az Egyház biztos tanait makacsul tagadó társainkat kérjük: függesszék föl ítéletüket, és akarjanak tovább keresni.

28. § Tolerancia⁷⁵

„Akarod, hogy mondjuk: Tűz szálljon le az égből és pusztítsa el őket?” (Lk 9,54)

Ahol emberek együtt élnek, elkerülhetetlen, hogy némely dologban különböző fölfogáson legyenek. Ha mindenki csak a saját véleményét akarná érvényesíteni, az együttélés elviselhetetlenné válnék. A közösség fennmaradása érdekében a türelem bizonyos mértékben szükségszerű. Ez a magatartás annál közelebb áll az emberhez, minél inkább ismeri el magát is tévedékenynek.

A vallás kérdéseiben különösen is kívánatos, hogy az igazság érvényesüljön. Helyénvaló, hogy csak az igazságnak van létjogosultsága, nem a tévedésnek.

a. Az ember nem lehet közömbös az igazságkérdéssel kapcsolatban. Legkevésbé lehet az Egyház az, hiszen Krisztus az üdvözítő igazság őrzőjének és tanítójának rendelte.

Az egyes ember azonban az igazság fölismerésében nehézségekkel találkozhat, és számolnia kell azzal, hogy nem ő, hanem mások birtokolják az igazságot. Az államhatalom, amelynek területén különböző vallási meggyőződésű emberek találhatók, önmagától egyáltalán nem képes az igazságkérdést eldönteni.

b. Az Egyház ugyan a kinyilatkoztatott igazság birtokában tudja magát, mégis ügyelnie kell arra, hogy híveinek ma szinte minden országban nem-katolikusokkal kell együtt élniük. Elismeri, hogy a katolikusoknak, akik az Egyház tanításában megtalálják az igazságot, országuk, az egész egyház és az egész emberiség közjára érdekében toleránsnak kell lenniük más meggyőződésű emberekkel szemben, amint ők is elvárják a toleranciát ezektől. Ehhez kell tartaniuk magukat a befolyásos állásokban lévő katolikusoknak is.

c. Ha a közjónak ezt a szempontját nem is kellene elfogadni, az ember akkor is toleranciára volna kötelezve. Bár a tévedés ellen a szellem eszközeivel küzdeni kell, de nem a tévedő ellen a hatalom eszközeivel. Ha valaki nyilvánvalóan téves fölfogás iránt lelkesedik, lehetségesnek kell tartani, hogy leküzdhetetlenül téved.

A leküzdhetetlenül téves lelkiismeret azonban rá nézve kötelező. Ezért nem szabad ellene kényszert alkalmazni olyan magatartás érdekében, amely lelkiismeretének ellentmond. Bár a felebaráti szeretet megkívánja, hogy minden lehetséges módot fölhasználjunk ahhoz, hogy tévedésétől megszabadítsuk. De ehhez a dolog természeténél fogva erőszak alkalmazása teljesen alkalmatlan, és csak a felvilágosítás használhat, amely tekintetbe veszi az emberi személy méltóságát.

Az egyes ember cselekvése, amelyre lelkiismeretben sürgetést érez, szükségképpen a közjó korlátaiba ütközik. Ha valaki tetteivel veszélyezteti a közjót, a felelősek lelkiismeretes vizsgálat után jogosultak, hogy megálljt parancsoljanak neki.

A **másság** elfogadását mi a Teremtőtől tanuljuk. De azért tudjuk, hogy van lelkesítő és bosszantó, gazdagító és silány másság. A másik ember azért nem érdemel tiszteletet, mert zajong, szemetel és büdös, csak ennek ellenére. A betegséggel vagy genetikai hibával épeszű ember nem büszkélkedik. Bizonyos devianciákat pedig a társadalomnak háttérbe kell szorítania és büntetnie.

⁷⁵ Lásd a II. vatikáni zsinat „Dignitatis humanae” nyilatkozata.

29. § Hit és ökumenizmus

„Amint te, Atya, bennem és én benned, úgy legyenek ők is mibennünk,
és így elhiggye a világ, hogy te küldtél engem” (Jn 17,21)

A keresztények egységéért való buzgólkodás a hit belső követelménye. A valódi ökumenizmus csak a biztonságkomplexusokat fenyegeti, a keresztény közösségek együttműködése nagyobb esélyt kínál az igazság megismerésére.⁷⁶

Hiszünk a **Szentlélekben**, aki nemcsak a Szentírás szerzőit inspirálta, de egyedül képes minket is elvezetni a teljes igazságra. A Szentlelket úgy imádjuk életszerűen, ha képességeinket az egység szolgálatába állítjuk. A Szentlélekben való hit tiltja mind a rendetlenséget, mind a lélektelen rutint. Hálásan valljuk hitünket az egy, szent, katolikus és apostoli Egyházban, de átnézünk kerítéseinken, hogy a Szentlélek működését különvált testvéreinkben is szolidárisan tiszteljük. Bízunk abban, hogy a katolikus egyházban elveszíthetetlenül meglévő egység egyre növekedni fog.⁷⁷

Némely ökumenikus közösségben különböző felekezetű keresztények – megőrizve tagságukat eredeti egyházukban – kifejezetten a remélt egy Egyház szolgálatára egyesülnek. Frère Roger (Schutz) ezt „kettős egyháztagságnak” mondja. Ez megköveteli, hogy mindent megtegyenek saját egyházuk és a többi közösség mozgásban tartása érdekében.

Az újraegyesülés nemcsak a „növéregyházakat” (VI. Pál) gazdagítaná, hanem a katolikus egyházat is. „Nem szabad azt a benyomást keltenünk, mintha a keleti egyházakat különbözőségükben csak szükséges rossznak tűmnénk; semmiképpen, a katolikus egyház olyannak szereti őket, amilyenek, és nem szeretné másnak őket” (Y. Congar).

Az ökumenizmus mindennek előtt folytonos megtérésre hív az egy Úrhoz, Jézus Krisztushoz. Az ökumenizmus szókincsében nem szerepelhet a kapituláció vagy a kompromisszum. Nem enged olyan kereskedést, miszerint az egyik fél lemondana kedvenc meggyőződéséről, ha a partner hasonlóképp tenne. Egységet keresünk, nem uniformitást.

Az ökumenizmus **gyakorlatában** a Szentlélek segítségével egyesítenünk kell az ortodox gondolkodást és cselekvést. Bátran kell az ideiglenes megoldásokat keresni, de sosem megelégedni velük.

Az egyesülés elgondolt fokozatai: 1. lelki egység, 2. együttműködés különböző területeken, 3. összekapcsolódás egy szövetségben, 4. egyesülés kölcsönös elismeréssel, nyílt interkommunió és az eucharisztia és más szentségek közös ünneplése, 5. végül organikus egység. – Az eucharisztikus együttlét fokai: 1. egyoldalú eucharisztikus vendéglátás, 2. kölcsönös eucharisztikus vendéglátás, 3. nyílt vagy korlátlan interkommunió, amelynek megkoronázása a közös ünneplés az illető egyházak püspökei és papjai által.

A katolikus és protestáns egyházak közti nyílt communio ideje akkor jöhet el, ha kölcsönösen elismerik hivatalaik érvényét. A katolikus egyház nem hívhatja még *korlátlanul* a protestáns egyházak tagjait eucharisztikus vendégségbe, mert hiányzik a szükséges előkészület, és sok protestáns gondolkodásában még nem teljesültek a szükséges föltételek. Türelmetlenségünkben nem becsülhetjük le az egyházunktól ajánlott alkalmakat a közös istentiszteletre: összejöhetünk igeliturgiára és közösen imádkozhatunk az idők jeleit reménnyel értelmezve.

Akik arra a meggyőződésre jutnak, hogy **konvertálniuk** kell a katolikus egyházba, azoknak így kell tanúságot tenniük az igazságról. De lelkiismeretesen maradhat a buzgó ökumenikus

⁷⁶ Ezt a fölismerést tükrözik az utolsó pápák megnyilatkozásai, a Zsinat ökumenikus dekrétuma (Unitatis redintegratio) és a Keresztény Egységtitkárság ökumenikus direktóriumai (1967, 1970, 1993), II. János Pál *Ut omnes unum sint* kezdetű enciklikája (1995).

⁷⁷ Unitatis redintegratio 4.

keresztény a Rómától elvált egyházban, hogy ott törekedjék a teljes katolicitásra, hiszen az egyházszakadás nem oldható meg áttérésekkel. A vegyesházasság miatt nyomásra áttért, de nálunk meg nem gyökerezett konvertitákat vissza lehet irányítani (vagy nálunk gyűljanak hitre). Nem szabad sajnálni, ha megkeresztelt, de egyházunktól eltávolodott hitetlenek ahhoz az egyházi közösséghez (nem szektához!) csatlakoznak, amely hatékonyan hirdette nekik a jóhírt.

A hívő nem teheti ki magát a közvetlen veszélynek, hogy hitét elveszíti a **vegyesházassággal**. De egy katolikus általában nincs kötelezve rá, hogy lemondjon házassági jogáról, ha nem sikerül katolikus nevelést ígérő partnert találnia. Egy vegyesházasság inkább lehet az üdvösség útja, mint egy kénytelenségből viselt magányosság. Jobb, ha egy gyermek megszületik és egy Rómától elvált egyházban kereszténnyé nevelődik, mintha meg sem születnék. A vegyesházasság kivételesen a keresztény egység ügyét is szolgálhatja. Az egyik egyházhoz tartozó gyermek legyen nyílt a másik egyház felé, vegyen részt olykor a másik felekezet istentiszteletein és alkalmain.

30. § A hit az ateizmus terjedésének korában⁷⁸

„Bárcsak fölismernéd te is ezen a napon, ami békességedre van” (Lk 19,42)

A hívő életét meghatározza az az igazság, hogy Isten végtelen szabadságában és szeretetében közösségre hív, különösen Jézus Krisztus által. Amíg valaki ezt az igazságot elveti: vallástalan. Az ateista életstílus a modern kultúra nagy részébe beszövedött. Önmagában negatívum, fenyegető veszély a hívőknek; de a jelenség gyökeres megtérésre szólíthat: ilyen értelemben korunk kihívó jele.

Különböznek: 1. a nem igazi hívők, akik nem keresik magukban a hit igazságát, és a hit kifejezését csak idegen célokra használják; 2. a nem igazi ateisták, akik keresik az igazságot, és készek tettekre váltani; 3. az „igazi” ateisták, akik tudatosan és életük valóságában Isten ellen döntöttek.

Az Egyház – küldetéséhez híven – azon van, hogy az ateizmus okait elhárítsa, s az embereket eszmélésre szólítsa. Azt is tudatosítanunk kell, milyen szegényesen mutattuk be a hitéletet és tanúskodtunk az igazságról. A Zsinat által adott alázatos válasz⁷⁹ megengedte neki a bátor kérdezést: mit akar mondani Isten korunk ezen ijesztő jele által az Egyháznak?

Az ateizmus többféle jelenséget takar. Egyik formája a gyakorlati materializmus, amely szükségleteit és igényeit a tér és az idő korlátai közé szorítja. Az ateista humanizmus tévesen azt tartja, hogy az ember „önmagáért van, és egyedül ő műveli és alakítja történetét.”⁸⁰ A mai ateizmus egy másik formája az ember fölszabadulását egy gazdasági és társadalmi fölszabadulástól várja, amellyel „a vallás természete szerint ellentétben áll, amennyiben az ember reményét az eljövendő élet délibábjá felé fordítva eltéríti őt a földi város építésétől.”⁸¹

Az ateizmus a vallás erénye elleni bűn, mert elutasítja vagy tagadja Isten létét. E bűn súlyát a személyek szándékai és körülményei nagyban enyhíthetik. Az ateizmus keletkezésében és terjedésében „a híveknek is nagy szerepük lehet, amennyiben a hitben való nevelés elhanyagolása és a tanítás téves bemutatása és saját vallásos, erkölcsi és társadalmi életük hibái által inkább elfátyolozzák, semmint megmutatják Isten és a vallás valódi arcát.”⁸²

Az ateizmus gyakran az ember önrendelkezésének téves fölfogásán alapszik, amely odáig mehet, hogy tagad minden függőséget Istentől. Holott „Isten elismerése semmiképp sem ellenkezik az ember méltóságával, mert e méltóság alapja és beteljesítése magában Istenben van.” Az Egyház tudja, „hogy üzenete megegyezik az emberi szív legtitkosabb vágyaival.”⁸³

A **dialógus** erénye azt jelenti, hogy figyelünk egymásra, szabadon válaszolunk, és elmélyítjük a lelkiismeretek reciprocitását. A fennhéjázó és közömbös ateisták mellett vannak azok, akik azt mondják nekünk: „Ha van isten – és talán van –, akkor végtelenszer nagyobb, mint ti mutattátok nekünk szavatokkal és életetekkel.” De nem elég, ha számolunk azzal, hogy lehetnek az ateistákkal közös negatív magatartásaink, azt kell nézni, ami közös pozitívum bennünk. Találkozhatunk olyan alapérték tekintetében, mint az emberméltóság, az egész emberiség sorsközössége és szolidaritása, a szabadság szenvedélye, a jövő reménye és jövőnk alakításának tudata.

⁷⁸ KEK 2123-2128.

⁷⁹ GS 19-21.

⁸⁰ GS 20.

⁸¹ Uo.

⁸² GS 19.

⁸³ GS 21.

A Szentlélek a hitetlenek ellenségessége által is hívhatja az Egyházat elszántabb tisztulásra. De sok humanista ateistával lehetne pozitívabb találkozás, akik az emberi szellem csodálatos értékeit megbecsülik, csak azok teremtményét nem ismerik el.⁸⁴

Ha az Egyház fanatikus és türelmetlen ateistákkal találkozik, óvakodni fog – alázatos visszatekintéssel a történelemre – hasonló türelmetlen tendenciáktól. A keresztény csak akkor folytathat hitelesen dialógust, ha keresztény identitását világosan kinyilvánítja. Ez magában foglalja az azonosulás kifejezését szolidárisan minden emberrel. Mi is emberek vagyunk, akiknek az *Isten* szó nem jön könnyen a szánkra; kritikus és megfontolt emberek, akik azonban mégis – vagy éppen ezért – hiszünk. Szívünk csücskében ott rejtőzik az ateizmus. Hajlamosak vagyunk nemet mondani Isten hívására. Hitünk veszélyben van, ha nem egyesülünk minden jóakaratú emberrel egy testvéribb világ építésében.

Tagadhatatlan, hogy magukat ateistáknak valló emberek etikai elvekhez tartják magukat, igyekeznek aszerint élni. Hangsúlyozzák a lelkiismeret becsületességét és koherenciáját. Az alapértékek elleni cselekvést becstelenségnek tekintik. Vannak közöttük olyanok, akik világos alapdöntést hoztak a jó mellett.

Annak az erkölcsi humanizmusnak, amely Isten nélkül és isteni ígérek nélkül akarja elérni a szabadság birodalmának nagy célját, komoly kérdéseket teszünk föl. Az ateisták gondolkodásában zavaros elmélet és gyakorlat mutatkozik.

⁸⁴ GS 92.

31. § A hívő remény

„Krisztus bennetek a dicsőség reménye” (Kol 1,27)

A keresztény remény: hit Isten jövőre vonatkozó kinyilatkoztatásában. Mít hiszek? – hogy Isten szeretett és szeret most is. Ha azt mondom, hogy Isten holnap is szeretni fog: ez a remény. „Remélhetünk a mennyei dicsőségben, amelyet Isten azoknak **ígért** meg, akik őt szeretik, és megteszik akaratát.”⁸⁵ Isten kegyelme segít a kitartó reménykedésben, de maga a kegyelmi segítség is reményünk tárgya (1Kor 10,13; Róm 8,31-39).

„A remény erénye felel a boldogság utáni vágyakozásra, amelyet Isten minden ember szívébe ültetett. A remény fölállal minden elvárás, melyet az emberi cselekvés ébreszt, azt megtisztítja és a mennyek országa irányába rendezi.”⁸⁶ Keserves helyzetben van, akinek már semmilyen földi reménye sincs, és akár torkig jóllakottságában, akár elveszettségének tudatában a legócskább élvezetekre fanyalodik.

De az emberi remények, amelyek mozgásban tartanak nap mint nap, könnyen elpattannak. Legalább **két sziklán** okvetlenül léket kapunk: az egyik a halál (az én halálom meg a te halálod), a másik az emberi gonoszság: minden jó vállalkozást megfúrhatnak ármánykodó sötét erők a társadalomban és a szomszédságomban. A keresztény remény ezen sziklákhöz közelítve „bekapcsolja a magassági kormányt”: abban bízunk, aki erős Isten létére gyöngeségben elszenvedte az erőszakot, de föltámadt a holtak közül.

„A keresztény remény nagysága és értelme akkor juthat napvilágra, ha megszabadítjuk profán hamisítványainak talmi csillogásától.”⁸⁷ A hit elvesztett reményének polgári pótléka: az örökké tartó **haladásba** vetett liberális hit. Az „új vallás” legfőbb erénye az „optimizmus”; nagyobb bünt nem ismer a „pesszimizmusnál”, hiszen aki a haladásban, az utópiában kételkedik, az frontális támadást indít az újkor szelleme ellen, kétségbe vonja alapvető hitvallását.

A középkorban ismert volt az üdvösségtörténet lineárisan emelkedő geometriai modellje: a kezdeti bukás után az emberiség Isten kegyelméből egyre följebb emelkedik. A fölvilágosodás korában ezt a modellt megfosztották vallási vonatkozásaitól: az idő múlásával megállíthatatlanul (a természettörvény kérlelhetetlenségével) halad előre a Történelem, fejlődik az ember és társadalma.

A rossz tapasztalatok ellenére ez a haladáshit kitart napjainkban is. „Az ideológiák **optimizmusa** egy reményét vesztett világ pusztá külszíne, amely e csaló látszat révén akar elrejtőzni saját kétségbeesése elől.” Ha ez a világ még nem is a legjobb világ, de csak kicsit kell igazítani rajta („bízzátok ránk!”), egyéni erőfeszítésre nincs szükség.

Amint a hiszékenység a hit paródiája, az optimizmus a reményé. Persze a „kincstári”, ideológiai optimizmust meg kell különböztetnünk a vérmérsékletből vagy az alkatból adódó, vagy éppen az ifjúságot jellemző optimizmustól. Mint minden természetes hajlam, erkölcsileg ez is semleges tulajdonság; s mint minden adottság, tökéletesítésre és nemesítésre szorul, hogy kedvezően alakítsa az ember erkölcsi arculatát.

A keresztény ember egész mélységével elfogadja az emberlétet. Nem kell optimista fényben látnia a valóságot, hogyha az sötét, keserű, kemény és gyökeresen veszélyeztetett. Rövid életünkben visszavonhatatlan döntés érik boldogságról és kárhozatról. Ha merjük így nézni a világot, fejest ugrunk az élő Isten ígéretébe, hogy ő a lét veszélyességén hatalmas szeretettel diadalmaskodik. De ahhoz, hogy fölfogjuk, mi nekünk az Isten, tudomásul kell vennünk az élet gyökeres fenyegetettségét.⁸⁸

⁸⁵ KEK 1821.

⁸⁶ KEK 1818.

⁸⁷ J. Ratzinger: Krisztusra tekintve. Bp. 1993.

⁸⁸ K. Rahner: A hit alapjai. Bp. 1983. 428-430.

A szebb jövőért vívott küzdelem keresztény föladat is, de minden virágzásnak át kell mennie a halálon. A keresztény vallás jele: a Keresztrefeszített. Figyelmeztet, hogy a sötétséget és halált nem szabad kihazudnunk az életünkből, nekünk magunknak kell közeledni hozzá, mert egyetlen kapu az el nem múló élethez. Nem szabad úgy fájdalomcsillapítókhoz nyúlunk, hogy ne akarjuk önként kiinni Jézussal a kelyhet.

Ez a lényeges „pesszimista realizmus” csak akkor lehetséges, ha a keresztény a remény embere. Magáénak vallja az **abszolút jövőt**, mert az kegyelemből adja magát. Mert a végtelent reméli, ezért higgadtan áll a végessel szemben. Nem ragaszkodik a foghatóhoz úgy, hogy élvezzi, míg nem jön a halál; és nem veszi oly komolyan a világ sötétségét, hogy ne merné hinni mögötte az örök fényt. Bátran kiteszi magát a történelem fejleményeinek, akár örvendetesek, akár keservesek.

Nagyon kevés a reménykedő ember, aki nemcsak a ragadozásra rendezi be életét. Keblünkre kell ölelni ezeket, aki remél, testvérünk. Elpattanó reményeiket csak oly mértékben építhetjük le, amennyiben fölépítjük bennük a személyes halhatatlanság keresztény reményét (unokád nem érdemel több boldogságot, mint te; de reméld, hogy önfeláldozásodért Isten téged személyes üdvösségben is fog részesíteni).

Bűn a remény ellen a kishitűség („magamra maradtam gondjaimmal, föladam a jóért vívott küzdelmet”) és a kétségbeesés („úgy elzüllöttem, hogy nem bocsát meg és nem segít már Isten sem!”). A teljes vereség elővételezésében valójában gőg rejlik (mi nem tudjuk tehetetlenné tenni Istent). Az elbizakodottság pedig azt mondja: Diadalra viszem az életemet Isten kegyelme nélkül; majd megsegít a Jóisten; nem lehet olyan kegyetlen, hogy... A Jóisten úgy is megbocsát! Majd meggyóonom! – A hagyományos felsorolást meg kell toldani azok bűnével, akik elveszik mások reményét – nem felvilágosítással, hanem viselkedésükkel. Kilátástalan állapotokat teremtenek a másik embernek.

32. § Az igazság cselekvése szeretetben

*„Arról ismertük meg a szeretetet, hogy ő életét áldozta értünk.
Nekünk is életünket kell áldoznunk a testvérekért” (1Jn 3,16)*

A szeretet sokértelmű és némiképp lejáratos szó; végső soron pótolhatatlan, de érdemes meghagyni csúcsszónak, és választékosan szinonimáit használni. A szeretet tudományában megkülönböztetésül egy sereg idegen szót használnak. Ha a nem személyes (természet- és haza-) szeretettől el is tekintünk, még mindig ott a *σωργή* (*affectio*, ragaszkodás), amelynek bármi vagy bárki lehet tárgya, de legjellemzőbb az anya és gyermek kapcsolatára, a *φιλία* (*amicitia*, barátság), amely értékelő szeretet, az *ἔρως* (*amor*, epekedő szeretet) és az *ἀγάπη* (*charitas*, dilectio), vagyis a nagylelkű, ajándékozó szeretet.

Nemcsak az önzetlen, ajándékozó szeretet szeretet, mert az ember nem isten. A szükség-szereteteiktől sem lehet megtagadni a szeretet nevet, egész lényünk hatalmas szükséglet (Istenre is szükségünk van). Másfelől mindenféle szeretetünk veszedelmesen arra törekszik, hogy isteni tekintélyt igényeljen magának. „Az Isten szeretet” (1Jn 4,16), de megfordítva nem igaz: a szeretet nem isten, csak az Isten isten; a mi szereteteink bálványválnak, ha abszolúttá tesszük őket. Anyák szörnyűségeket tudnak művelni gyermekükért. A barátság könnyen antiszociális lesz. A szerelem címén sok jogtalanságot követnek el. Még az agapé is öntetszelgő lesz, ha fölfuvalkodik. A bálványok Isten távollétében pusztítóak. – Lám, az emberi lét csúcsára csak a szeretet által juthatunk, de „a szeretet csak akkor szűnik meg démon lenni, ha megszűnik isten lenni” (Denis de Rougemont).

A keresztény erkölcsstanban Isten, a felebarát és az én egyaránt szeretetre méltó. A három szeretet kölcsönösen átjárja egymást (*perichóresis*). Ha Isten engem szeret, szeretnem kell magamat. Ha nem tenném, hálátlan lennék. Nem is tudnám Istent szeretni, ha nem tölt el túlszorduló öröm önmagam lényén. De az önszeretet összefonódik a felebaráti szeretettel is. Akkor tudjuk elfogadni magunkat, ha mások elfogadnak.

Hogy **Istent szeretnünk kell**, ez a vallások történelmében szokatlan gondolat. Az istenszeretet parancsa Izrael sajátos kincse. A MTörv 6,5 – Jézus által is idézett – szövegének („teljes szívedből stb.”) előzményeit a hettita szövetségokmányok formuláiban találjuk. Az ószövetség népe azonban csak Istennel akart szövetségben élni, mert egyedül ő érdemli meg a teljes odaadást. A Leviták könyvében (19,18) olvasható másik parancs: „Szeresd felebarátodat, mint önmagadat”, szintén a méricskélés nélküli teljességre utal.

Ha a két szeretetparancs összetartozására már Jézus előtt is rájöttek, mégis ő adott mélyebb, teljesebb jelentést a kettős főparancsnak, úgy hogy szavával és tetteivel kinyilatkoztatta Isten szeretetét. Így hirdethetett új parancsot: „Szeressétek egymást, amint én szerettelek titeket” (Jn 13,34; 15,12). Élete példát ad, és alapul szolgál, hogy köztünk egyáltalán legyen szeretet.

A szeretet Istene megérdemli és akarja a viszonszeretetet. Tehát nemcsak azt akarja, hogy közvetve tiszteljük a felebaráti szereteten keresztül. Mégis az emberi szeretet tapasztalásán át hív magához (1Jn 4,20). A felebaráti szeretet átugorhatatlan iskolája az istenszeretetnek. És aki felebarátját igazán szereti, már legalább bennfoglalólag alapvető döntést hozott Isten mellett. De a felebaráti szeretet nem jut tökéletességre kifejezett istenszeretettel nélkül. Istent azonban önmagáért kell szeretni, nem csak azért, hogy növekedjünk a felebaráti szeretetben.

A szeretet nem belénk verhető. Szeretet csak szeretetből tanulható. A szeretet válaszát csak a szeretet ajándéka teszi lehetővé. Isten elhalmoz szeretetével, elküldi nekünk az igazság és szeretet Lelkét, és csak így parancsolja meg a szeretetet.

Hiba volna, ha a szeretetet az **érzésekre** redukálnánk, és ellentétbe állítanánk a kötelességtudattal. Érzelmekkel nem teljesen rendelkezünk, elfogyhat a lelkesedés; ha mégis elszántan – összeszorított fogakkal – kitartunk: ez nagy szeretet jele. Az érzelmek szerencsés esetben támogatják akaratainkat – gondoskodjunk is elevenségükről –, de megfogyatkozásuk esetén is valódi jóindulatunk és hűségünk bizonyítja a szeretet meglétét.

A kereszténységnek két **sajátossága** a szeretet dolgában, hogy előnyt ad a szegényeknek, és vallja az ellenség szeretetét is. Ez persze nem érinti a szeretet hierarchiájának csúcsát. Leginkább azokat kell szeretnem, akik hozzám tartoznak, és ezért joggal számítanak rám. Ha a megnevezhető hozzátartozóim elfogynak, akkor jelennek meg prioritásként a szegények, és ott marad örökké kínzó, megoldatlan problémaként az ellenség. Nem lehet nyugtunk addig, amíg ellenségünk van. Manővereket kell kezdenünk, hogy az ellenség barátommá váljék. Az ellenségszeretet minimális követelménye, hogy nem ármánykodom, megadom a köteles tiszteletet, és imádkozom üldözőimért (szabadítsa meg Isten ettől a szörnyű gyűlölettől).

Mind a bocsánatkérést, mind a **megbocsátást** fiatalon be kell gyakorolni, hogy ne essék – nehezünkre. Nem igaz, hogy csak annak lehet megbocsátani, aki bocsánatot kér. Személyes sérelmek föloldására, egy baráti kapcsolat helyreállításához valóban nélkülözhetetlen a tisztázás, de a megbocsátás készsége alapjában megelőzi a bocsánatkérést. Hitünk szerint leginkább azért kell megbocsátanom az ellenem elkövetett vétkeket, mert Isten – bűnös létemre – megbocsátott nekem.

33. § A barátság

„Ti barátaim vagytok, ha megteszitek, amit parancsolok nektek” (Jn 15,14)

A régiek a barátságban látták a legboldogabb és legteljesebb emberi szeretetet, az élet koronáját, az erények iskoláját. „A hűséges barát erős menedék, aki ilyenre akad, kincset talál” (Sir 6,14). A modern világ nem ismeri. Megengedő hangnemben mondják ugyan, hogy ebben a korban jó, ha vannak barátaid, és persze a család mellett szükség lesz néhány barátira, a peremen, nem a fősodorban. Kevesen értékelik, mert kevesen tapasztalják. Le lehet élni az életet nélküle. A legkevésbé természetes, ösztönös és szükséges szeretet, élhetünk barátság nélkül, a speciesnek nincs szüksége rá. Egyének között jön létre, amint elkülönülnek a nyájtól. A nyáj egyenesen bizalmatlanul nézi.

Bizonyos elmélet szerint: minden erős és komoly barátság valójában homoszexuális. Ez nem bizonyítható, de nem is tagadható. A füst hiánya azt bizonyítja, hogy a tüzet nagyon gondosan rejtegetik. Ha láthatatlan macska ülne a székben, a szék üresnek látszanék; mivel a szék üresnek látszik, tehát láthatatlan macska van benne.⁸⁹

A legkevésbé féltékeny szeretet, a barátok szeretnének minél többen lenni. A szerelmesek szeretik a magányt, a barátok maguk körül találják. A szerelmesek azt kérdezik egymástól: Szeretsz-e? A barátok: Látod-e ugyanazt az igazságot; foglalkozol-e ugyanazzal az igazsággal? Aki barátokat akar, nem talál; valami mást kell akarni barátokon kívül. Különböző neműek között is lehetséges, ha társak tudnak lenni valamiben, és nem féltékenyek a többiekre.

A tekintélyek bizalmatlanul nézik a szoros barátságokat. A többség is (irigyen) neheztel rájuk. Hiszen a barátok válogatnak, kiválnak, elkülönülnek. A barátságok ambivalensek: lehetnek hasznosak és ártalmasok. Minden barátságban van valami szecesszió, sőt rebellió. Egy részleges közvélemény fölénye az általános fölött. Lehet a bűn iskolája is. Elvezethet a teljes érdektelenséghez.

A zsidó-keresztény hagyomány előtérbe helyezi a nem válogatós testvéri közösséget. Ennek ellenére nem feledhetjük, hogy Jézus tanítványait barátainak nevezte, és életét adta barátaikért. A barátság fontos volt számára a nyíltszívűség emberi átélése miatt. Barátsága kiterjedt árulójára is (Mt 26,50). Kapcsolatuk azonban nem kölcsönösségen és egyenrangúságon alapult, hanem az Úr kiválasztásán, rendelésén és parancsán. De: „mindent tudtul adtam nektek, amit Atyámtól hallottam” (Jn 15,15-16).

A barátság teljes egymásra hagyatkozás a választás szabadságában. A barátok drágák egymásnak, a barátság magában foglalja a nagyrabecsülést és tiszteletet, az együttlét örömét. A barátok tudnak egymásra utaltságukról, de ez a rászorultság nem csökkenti szeretetük ajándékos jellegét. A barátság szeretetet ad és fogad. Ennek képessége az érettség alapproblémája. Az igazi barátság ismertetőjele: a szabadság az általános szeretetre.⁹⁰ Jézus is a szoros barátság tapasztalatán keresztül készítette elő tanítványait a mindent átfogó szeretetre. Önző az a barátság, amely elzár a többi embertől; idegenné, szeretetlenné, közönyössé tesz velük szemben.

A barátság pillérei: a kölcsönös megbecsülés, rokonszenv és bizalom. A barátok közösen rakják le életük legmélyebb alapjait, felelősséggel tervezik párhuzamosan futó jövőjüket. „Szeretni nemcsak annyit jelent, hogy egymás szemébe nézünk, hanem azt is, hogy együtt ugyanabba az irányba nézünk” (Saint-Exupéry). Az „atyi barátság” az érettebb ember lelki kincseit közvetíti.

Másfajta viszony a szövetkezés (közös érdek), a bajtárság (közös veszély), a pajtáság (közös szórakozás) és cimboraság (közös bűn). Az igazi barátság jóra segít, óv a rossztól és a bukásból fölemel. „Jaj a magányosnak, mert ha elesik, nincs ki fölemelje” (Préd 4,9).

⁸⁹ C. S. Lewis: The Four Loves. London ¹³1974.

⁹⁰ Goethe: „Ein Herz, das einen Menschen liebt, kann keinen Menschen hassen.”

Barátainkat meg kell válogatni, ki kell érdemelni és meg kell őrizni (őszinteség, titoktartás, hűség). A barátság több szeretetet kíván, tehát nagyobb törekvést a jóra, önzetlenséget és leleményes önfeláldozást. A szeretet gyönyörű iskolája: a jó barát kész odaadni mindenét a másikért.

34. § Mások üdvösségének szolgálata

„Nagyobb szeretete senkinek sincs annál, aki életét áldozza barátaiért” (Jn 15,13)

Az Egyház mindenkit arra a szentségre hív, ami a tökéletes szeretetben áll, ez megkívánja az üdvösség jóhírének buzgó terjesztését: „Minden **apostoli** tevékenységnek a szeretetből kell fakadnia és erőt merítenie.”⁹¹

Az üdvösség szolgálatához tartozik **az ima és a szenvedés** apostolkodása. Az imának alapvető jelentősége volt Jézus megváltó művében (Zsid 5,7-9), övét is arra tanította, hogy imádkozzanak Isten országáért. Jézus példájára a mi imánk is eggyé válik a szenvedéssel, áldozatkészséggel. Az apostol kész mindenki üdvéért szenvedni (Kol 1,24; 2Tim 2,10).

Közvetlen felebarátainkra irányul a **jó példa** apostolkodása. Krisztus nyomán új emberként kinyilatkoztathatjuk egymásnak Isten jóságát – embertársaink figyelmét rá, az abszolút példaképre irányítva. A szentek Krisztus tükörképei a maguk korában, világítótornyok, amelyek környezetüket hozzá vezetik.

Az irgalmasság lelki cselekedeteinek hagyományos listájában előkelő helyet foglal el a testvéri **biztatás és figyelmeztetés**. Ez sürgető kötelesség: 1) ha a felebarát üdvössége komoly veszélyben van; 2) ha remélhető, hogy a rábeszélés gyümölcsöt hoz; 3) ha megítélésünk alapján szükséges a figyelmeztetés a rossz elhárítására. A gyávaság nem ok a segítség elmulasztására. Ha nem remélünk sikert, kérjünk meg egy harmadikat.

Nem elég a szennyezett vízben lévő halaknak orvosságot adni. Egészségesebb környezetért kell fáradoznunk: az Egyházat „isteni milióvé” alakítanunk. Együttműködni, hogy az Egyház egyre inkább szent, katolikus, apostoli és egy legyen.

Az igazságban való megszentelődés (Jn 17,17-19) azt jelenti, hogy az apostoloknak életközösségben kell lenniük Krisztussal. Az Istentől ajándékozott szeretet Krisztus minden tanítványát apostollá teszi, el is várható tehát mindegyiktől a buzgóság, de egész életüket teljesen a megváltás művének a főllesztelt papok áldozzák. Aki az eucharisztia rítusában Jézus nevében változtatja át a kenyeret és a bort, annak teljesen azonosulnia kell az Úrral életében is. A pap legnemesebb föladata az evangélium hirdetése, akkor lehet a béke követe, ha maga is örömmel köszöni Krisztus békéjét.

A hivatali papság a hűség különleges szövetségét foglalja magában Krisztus és a választott között, de az Egyház és papja között is. A nőtlenség kiválóan megvilágítja teljes odaadását az evangéliumért és a közösségért. A celibátust nem szabad csak kötelességként vállalni: karizma, amit csak kérő és hálás imával lehet fogadni és őrizni.

Amit ma az evangéliumi tanácsok szerinti életnek mondunk, eredetileg apostoli életet jelentett. Az apostolok barátságának utánzására gondoltak. Ebből következik a **szerzetesek** szabadsága az apostolkodásra. Mindenek előtt Isten országát keresik abban a tudatban, hogy a szeretetben való növekedés a szentség foglalata és az apostoli termékenység forrása.

A modern világ bonyolultsága következtében az apostoli **szolgálatok** sokasága alakult ki az Egyházban. Százvezrek kapnak kánoni küldetést, főleg a hitoktatók és pasztorális asszisztensek. Közös igyekezettel kell leküzdeni minden klerikalizmust, amely a múltban ártott az Egyház vonzerejének. Különösen ahol politikai kérdésekről van szó, kívánatos, hogy a hivatalos egyház egészen a laikusokra bízsa a felelősséget.

⁹¹ Apostolicam actuositatem 8.

35. § Szeretetlenség

„Ha valaki azt mondja, hogy szeretem az Istent, de testvérét gyűlöli, az hazug” (1Jn 4,20)

Minden bűn, amit az ember elkövet egyben véttség a hit-remény-szeretet ellen. Mert nem hiszem eléggé, hogy Isten az én mesterem. Nem remélem eléggé, hogy Isten kárpótol a lemondásomért. És nem szeretem eléggé az Istent és helyesen a felebarátot. A szeretete elleni legnagyobb véttség a gyűlölet (azt akarom, hogy te ne is legyél). Jézus tapasztalta magán az istentelen világ gyűlöletét, amely a tanítványok ellen is fordul (Jn 15,18-27). Isten gyűlölete azonban látszat is lehet, ha hamis istenkép ellen irányul.

A felebarát ellen legtöbbször mulasztással vétkezünk, de fájdalmasan sokszor kialakul az ellenségesség és gyűlölet tettekben is megmutatkozó érzülete: egyének, családok, csoportok vagy nemzetek ellen. A szeretetlenség gyakori megnyilvánulásai még az irigység (fáj, hogy a testvérem jól él) és a féltékenység (hozzátartozóm távolodna – utánakapok, mert birtokolni akarom).

A **csábítás** (*scandalum directum*) tudatos kísérlet másokat bűnös gondolatra, kívánságra és cselekvésre vezetni. A csábító úgyszólván csapdát állít azzal a szándékkal, hogy a másikkal bukását okozza. Jézus haraggal beszélt erről (Mt 18,6k). A parázناسágra csábítás nem az egyetlen. A legvégzetesebb: a gyűlöletre, ellenségességre, kollektív igazságtalanságra, erőszakra és háborúra.

A **botránkoztatás** (*scandalum indirectum*) a morálteológiában súlyos felelősséghiányt jelent a felebarát üdvösségét illetően. A Bibliában olyan meghökkentő cselekvés, amely veszélyes, de bizonyos körülmények között lényege szerint is üdvös lehet. Krisztus vállalta tanításának, tetteinek és főként keresztjének „botrányát”, nem azért, hogy bukást okozzon, hanem hogy az üdvösség üzenetét teljes egészében hirdetve a megnyíltakat üdvösségre vezesse. Világos, hogy a keresztényeknek azért is kerülniük kell a bűnt, mert ezzel útjába állnának az üdvösség terjedésének, és botrányt okozhatnak. De az is súlyos bűn lehet, ha a közepszerhez és a környezet veszélyes tendenciáihoz hasonulnak úgy, hogy már jelentenek üdvös botrányt.

Döbenten tapasztaljuk, hogy jó szándékú tetteinkkel sokszor visszaélnek. A **bűnös együttműködés** akkor *formális*, ha a nyújtott hozzájárulás vagy saját értelme szerint (*finis operis*), vagy az együttműködő szándéka alapján (*finis operantis*) cinkosságnak minősíthető. A formális együttműködő közvetlenül a rossz szolgálatába áll, magáévá teszi a másik bűnös cselekvését, ezért menthetetlen.

Materiális együttműködés esetén csak visszaélnek valaki tetteivel, és a rossz cselekedet szolgálatába állítják azt. Meg kell tennünk minden lehetőséget a visszaélés elhárítására; a másikat el kell téríteni szándékától. Mégis megengedhető, ha általa egy fontosabb erkölcsi érték megóvható, és nagyobb rossz elkerülhető. Anyagi előny sosem elégséges motívum a rosszban való együttműködéshez, anyagi veszteség félelme sem lehet az erkölcsi értékelés fő szempontja.

Az együttműködés gyakori példái:

a) A politika, a kormányzatok, pártok és követők viselkedése általában „szürke”. A lehető legjobb párt választása nem jelenti, hogy egyetértünk eljárásukkal. A képviselő nem szavazhat meg pártfegyelemből jogtalan törvényt, de ha csak nagyobb és kisebb rossz közül lehet választani, akkor ez utóbbi kötelessége is. A rendfönntartó erők vétkezhetnek igazságtalan törvények végrehajtásában.

b) Az alkalmazottak nehezményezzék, ha teljesítményüket jogtalanságra használják. A boltban a tulajdonos és a minősített alkalmazott másként felelős, mint a pénztáros vagy árukiadó.

c) Az egészségügyben pl. meg kell tagadni az asszisztenciát nyilvánvalóan erkölcstelen műtétéknél.

Szerelem – házasság – család

36. § A szexualitás⁹²

„Férfinak és nőnek teremtette őket” (Ter 1,27; Mt 19,4)

A szabadító igazság csúcspontját a hitben találtuk, amely a szeretetben tevékeny. A hit igazsága: az Isten szeretet. Életünk igazsága, hogy szeressük őt és minden gyermekét. A szeretet őstapasztalásait a családban szerezzük meg. Isten a házasságot és a családot saját vonzó szeretetének jelévé tette. A családban tanulható és valósítható meg a különböző nemű emberek boldog együttélése.

Isten, amikor saját képmására teremtette az embert, akkor teremtette kétneműnek. Tőle van a nemi különbözőség, amely testileg-lelkileg alapvetően meghatároz minket. Adva van vele az emberlét sok izgalmas és szép lehetősége és alapvető korlátoltsága is. Isten az embert félnek teremtette, és beléoltotta a kiegészülés vágyát. Mivel csak férfi és női módra megélt emberség van, ez a meghatározottságunk sok értetlenség forrása; kedvező esetben mulatságosak maradunk egymás számára, a bűn következtében keservesebb szövődmények is létrejöhetnek. Az ember szexuális magatartásában megnyilvánulhat a tiszta szív, az önzetlen szeretet és hűség ereje, vagy lelepleződik belső hazugsága. Az Éden-kerti történet rávilágít férfi és nő bonyolult viszonyának sok jellemzőjére (Ter 2-3). Nyomában az Egyház mindenestre hirdeti férfi és nő egyenrangúságát, egyenértékűségét és egyenjogúságát.

A szexualitás megértése függ attól, mi a felfogásunk az emberi testről. Isten arra hív, hogy dicsőítsük meg testünkben (1Kor 6,20), és majd megdicsőült testtel örökké nála legyünk. Imádás és megvetés szélsőségei között remek középutat talált Assisi Szent Ferenc, amikor „szamár testvére” nevezte testét. Zökkenőivel együtt alkalmas, hogy a jóságot kifejezze. Jézus tekintete, arca és keze az Isten szeretetét közvetítette.

Tévesen azonosítják a nemiséget (*sexus*) a nemzőszervek aktivitásával. Testünk minden sejtje hím- vagy nőnemű. A nemi hormonok férfiasítanak és nőiesítenek, genitális tevékenységünkől vagy tartózkodásunktól függetlenül. A szexuális szerep kialakítása pedig jellemnevelés dolga. Nemiségét ki-ki feladatuk kapja. Az ember vagy passzív módon az adott kultúrában uralkodó modell terméke lesz, vagy ezzel teremtő dialógust folytatva alakítja önmagát.

Különböző kultúrákban különféleképpen alakult a férfi és női szerep. Óvakodnunk kell tehát a nemek tipizálásától. Az, hogy csak a kettő együtt a teljes ember, a kommunikáció szükségességére utal. Csak a férfiúi és a női különbségekben fejleszthetők ki és valósíthatók meg az emberi képességek és feladatok. Még a házasságban sem adatik meg a végső teljesülés, amit éppen ez a kapcsolat ígér az embernek. Így a szexualitás mindig túlmutat önmagán és az emberi élettáron. A szexualitásban horizontálisan megvalósuló (beteljesületlen) én-te viszony az ember vertikális függőségére és irányultságára utal.

Az ember nemiségét a dekalógusból a VI. és a IX. parancs érinti. A VI. a házasságtörést tiltja, a IX. is a másik férfi tulajdonának megkínzását. A kereszténységben a normák végső kritériuma itt is csak a szeretet lehet. De vétkeznek a szeretet követelménye ellen, akik nem hajlandók tanulni a hagyományból, és föltétlen jogot igényelnek a kísérletezésre. A hagyományon **három erény** tisztelete vonul végig.

A **tisztaság** legáltalánosabban a szexuális párbeszéd tiszteletét kívánja. Minden személyt – immáron nemére való tekintettel – tisztelni kell, és javát akarni. A tisztasággal szemben áll a parázna magatartás (ez nem esik egybe a szemérmertlenséggel, főleg nem az erkölcstelenséggel): ide tartozik bármilyen – hetero-, homo- vagy autoszexuális – nemi élvezet

⁹² Vö. KEK 2331-2359.

keresése házasságon kívül. A nemi élvezetet a keresztény tanítás jónak hirdeti ugyan, de az Egyház tapasztalata szerint a hűséges szeretet életformáján kívül a személyiség építése helyett okvetlenül a rendetlenséget növeli.

Vágyakozással is véthetünk súlyosan (Mt 5,28). Fantáziánkat kezelniük kell a tiszteletteljes viselkedés szolgálatában. A képzelődések egészségtelenek, ha elvonnak az életföladatoktól, egészségtelen feszültségeket és illetlen vágyakozásokat keltenek.

A **szemérmesség** erényét megelőzi a gyermekkorban kialakuló természetes szeméremérzet. Rossz nevelés esetén prudéria (szégyenlősség) vagy szemérmertlenség lesz belőle. Ez utóbbi az intimitás sérelme (nem azonos a meztelenséggel). De testi vagy lelki életünknek bizonyos területeit csak olyanoknak tárjuk föl, akikkel bensőséges viszonyban vagyunk, egyébként meghökkenést, zavart vagy izgalmat idéznénk elő. Komolyan senki sem gondolhatja, hogy a nyilvános meztelenkedés (naturizmus) visszahozza a „paradicsomi” állapotokat, vagy a parányi fürdőruha akadályozza a napfény egészségjavító hatását (nudizmus). A realista művészet sem igényli a póroséget.

A szemérmertlenség aktív formája az exhibicionizmus (önmutogatás), passzív formája a kíváncsiskodás. A közszemérmert sértő megnyilvánulásokat obszcénnek mondjuk. Ezek nem szalonképesek: a pornográfia a háló-, a szkatológia a fürdőszoba dolgait firtatja végtelen, monoton ismétléssel, összefüggés és titok nélkül. A szex profétái legtöbbször üzletemberek.

A **szűzi ártatlanság** erényének előzményei: a biológiai érintetlenség és a tudatlanság, amelyet azonban kellő időben okos fölvilágosítással és neveléssel föl kell számolni.

A nemi fölvilágosítás követelménye a nyugodt, tárgyilagos beszédmód. Röviden és tisztelettel csak a szükséges információt nyújtani – fokozatosan – az igazságot érthetően, néven nevezve a dolgokat. A normát vagy tilalmat mindig indoklásával együtt kell közölni.

37. § A házasság⁹³

„Amit Isten összekötött, ember szét ne válassza” (Mk 10,9)

A kereszténység a szexualitás kétértelmű, zavarba ejtő tapasztalását – a Biblia alapján – a **hűséges szeretet** életformájába integrálta. A nemi aktivitás Istentől rendelt kerete a házasság, hiszen itt a nemi egyesülés a kölcsönös önátadást jelzi és mélyíti el, amely által férj és feleség örvendező és hálás lélekkel gazdagítják egymást.⁹⁴

Amikor Jézus a házasság fölbonthatatlanságáról nyilatkozott (Mt 19,3-9), a testi eggyé válás bibliai fordulataival két személy lelki és egzisztenciális összekapcsolódására is utalt. A házasság egységéhez Istennek is „érdeke fűződik”, hiszen várja teremtményeinek viszontszeretetét, akiknek boldogsága szorosan kapcsolódik magánéletük rendezettségével. A válást előidéző „szívkevényedés” betegsége Jézus egyházában gyógyítható.

A keresztény házasságélményt ma sokan bírálják, helyette némelyek „nyílt házasságot” ajánlanak. Az általános intézményellenes komplexus miatt sokan vonakodnak mindenféle házasságkötéstől, többnyire ideiglenesnek szánt élettársi kapcsolataikat a házasság intézménye elleni tiltakozásban élük, teljesen vakon a szexualitás társadalmi dimenziójával szemben. Mások elutasítanak minden erkölcsi kötöttséget az ösztönkielégítés vagy szerelem dolgában.

A **szerelem szabadságát** azonban nem lehet megoldani tragédiák, lelki sérülések nélkül. A promiszkuítás (szexuális keveredés) a szerelem terminológiáját használja, miközben ellentmond a nemi érintkezés értelmének. A szex elválasztva a szerelemtől és a hűségtől elveszíti gazdagságát.

A házasságon kívül folytatott nemi viszony – a jellemkopás veszélyén túl (hazudozás!) – lelkiismeretlenség a partnerrel szemben, mert megrontja jövőjét, becsületét, lelkületét, elindíthatja a züllés útján, további bűnöknek készít utat (magzatölés, becsutelen pénzszerzés, öngyilkosság), a származó gyermekek nem kaphatnak kellő szülői nevelést.

A Zsinat a házasságot olyan **szövetségnek** tekinti, amelyben férfi és nő az egész élet olyan közösségét hozzák létre egymással, amely természeténél fogva a házaspár javára, gyermekek nemzésére és nevelésére irányul. Lényegi tulajdonságai az egység és a fölbonthatatlanság. Akkor jön létre, amikor a férfi és a nő – a kölcsönös odaadásra vonatkozó – beleegyezésüket szabadon kinyilvánítják (katolikusok a plébános és még két tanú jelenlétében).⁹⁵

Mivel nem a legszebb, legokosabb és legkedvesebb emberrel házasodunk össze, hanem azzal, akinek mindent fölülmúló értéke abban áll, hogy hajlandó az adott órában vállalni engem, ezért előfordulhat, hogy idővel megbánjuk döntésünket. Ámde „menet közben” óriási investálások történtek, amelyek lerombolása vagy megromlása nem úszható meg sérülések nélkül, ezért ennek ellenére az ígéret megtartása kötelező.

A **házasságtörést** az Egyház kezdetől az egyik legsúlyosabb bűnnek tartotta. Jogtalan behatolás történik itt a legintimebb viszonyba. A házaspár hűtlensége nemcsak a másik felé igazságtalanság, hanem sérti a Krisztus iránti lojalitást is, aki a házasságot szentséggé tette, vagyis kegyesen fölvetette az Egyházhoz fűződő saját szeretetszövetségébe (vö. Ef 5,21-33).

A házastársi hűség követelménye nemcsak a házasságtörés tilalmát jelenti; senki harmadik nem férkőzhet közéjük semmilyen jogcímen (szülő, gyerek, lelki barát). Nem szabad egykönnyen belenyugodni a házasság megromlásába („Elrontottad? – Javítsd meg!”). Az Egyház súlyos esetekben elismeri a különválás jogát, de még a hűtlenség esetén is megbocsátásra biztat. Polgári válás után az ártatlan (?) féltől is megkívánja a magányos

⁹³ Vö. KEK 1601-1666; 2360-1365. 2380-2400.

⁹⁴ KEK 2362.

⁹⁵ GS 48.

várakozást: reménytelenül is őrizze a reményt, hogy egyszer – talán csak a másvilágon – egyesülnek.

A spektrum egyik végén vannak, akik könnyelműen tönkretették házasságukat; a másik végén, akik minduntalan nagylelkűen megbocsátottak, és minden lehetőséget megtettek az egység fönntartására. Mindenesetre a Szentszék még (1984) nem tette lehetővé az utóbbiaknak sem, hogy második (polgári) házasságban élve szentségekhez járuljanak.

38. § A házasság szerelem termékenysége⁹⁶

„Örül, hogy ember született a világra” (Jn 16,21)

„A házasság intézménye és a házastársi szerelem természetesen irányul utódok létrehozására és fölnevelésére; ez mintegy betetőzése és koronája.”⁹⁷ Hálásan az élet adományáért és a teremtő erőnek örülve vesz részt az érett személy az emberélet felelősségteljes továbbadásában és gondozásában. Elgondolhatatlan olyan hitvesi szeretet, amely semmi körülmények között nem akarná, hogy a másik gyermekének apja vagy anyja legyen. Ki-kik karizmája és külső lehetőségei alapján vállaljon felelősséget a **jövő nemzedékért**. A keresztény házasság normális igénye, hogy – a család javának és a közjónak szemmel tartásával – minél több egészséges gyermeket neveljenek föl (hiszen az értelmes és boldog ember a legnagyobb érték a világon). A többgyermekes család alig pótolható iskolája a szociális erényeknek (alkalmazkodás, áldozatkészség).

Az Egyház megengedi a házassági egyesülést természetlen személyeknek és a terhesség ideje alatt is, azaz olyan körülmények között is, amikor az aktus nem szolgálja az élet továbbadását. De ennek önkényes kizárása érvénytelenné tenné a házassági szerződést.

A katolikus tanításban XII. Pius (1951) óta nyilvánvaló, hogy az élet továbbadását nem szabad egyszerűen ráhagyni biológiai folyamatokra vagy az ösztönre. A **családtervezés** normálisan arra irányul, hogy a kívánt gyermekek a legmegfelelőbb időben szülessenek (de egy nem kívánt terhességet is lehet nagy szeretettel kihordani). Nem okos a házasság kezdetén a gyermekek számáról visszavonhatatlan döntést hozni. A házasság közös döntésükben észszerű kockázatot vállalhatnak, esetlen cselekvést nem lehet menteni a gondviselésre hivatkozással.

Önző indítékok (kényelem, karrier) esetén a módszer megválasztása nyilván nem menti a moralitást, ha gyerekellenes magatartás van a háttérben. De a **születésszabályozás** módja nem lehet: csecsemőgyilkosság, magzatölés, vetélszerek – sterilizálás, peteérésgátló tabletták – fogamzásgátlás. A házassági aktustól való teljes tartózkodás nem felel meg a valóságnak.

A **sterilizálás** nem lehet a népesedéskontroll eszköze, az állam nem avatkozhat be ilyen mértékben a házasság intimszférájába és szabadságába. De ha a házasság kényszerítő okból arra a felelős elhatározásra jutnak, hogy a további terhességet kerülik, és csak a sterilizálás nyújt megfelelő biztonságot egészséges házasságuk fönntartásához, tiszteletben kell tartani döntésüket.

A **fogamzásgátlással** kapcsolatban a pápai körlevelek a direkt beavatkozás tilalmát a házassági aktus kettős rendeltetésének – egyesülés és nemzés – szétválaszthatatlanságával indokolják. „Minden házastársi aktusnak természete szerint (*per se*) az emberi élet továbbadására rendeltnek kell maradnia.”⁹⁸ A modern antibébi-tabletták a (mégis létrejött) magzat megtapadását is akadályozzák, akár csak a méhen belüli eszközök, tehát a megfogant emberélet kioltására is valók.

Emberhez méltónak csak a természetes **fogamzásszabályozás** látszik (értelem + akarat): csak ez szolgálja a szexuális fejlődést, nem pedig a technikák. Önmegfigyelés lehetővé teszi, hogy a nő termékeny napjait használják föl nemzésre, de ha komoly ok akadályozza az újabb gyermek vállalását, együttléteiket a természetlen napokra korlátozzák. Ez az időszakos megtartóztatás módszere, más néven ritmus-módszer. Természetesen férfiatlan magatartás volna a védekezés gondját mindenestül a nőre hárítani.

⁹⁶ Vö. KEK 2366-2371.

⁹⁷ GS 48.

⁹⁸ VI. Pál „*Humanae vitae*” körlevele 1968-ból, 11.

Sokan úgy vélik, hogy a szülői hivatásukat nagylelkűen teljesítő házaspárok konfliktushelyzetben a fogamzásgátlás más módszerét is kereshetik. A katolikus házaspárok nem ítélik meg önkényesen, lelkiismeretesen vizsgálniuk kell az objektív normákat. De ütköző kötelességek (kifogástalan házasság és az összetartozás biztosítása) között a sürgősebbet, ill. a kisebb rosszat kell választani (erre számos ország püspökei körlevélben rámutattak).

Miközben a pápai enciklikák a házasság tisztaságát szeretnék biztosítani, főleg hangsúlyozni, hogy házasságon kívül – az abortusztól eltekintve – senki ne finnyáskodjék a fogamzásgátlás eszközeivel kapcsolatban. Erkölcsileg amúgy is kifogásolható kapcsolatból legalább szerencsétlenül gyerekek ne származzék!

A nő anyasági vágya sem érvényesíthető bármi áron. A gyermeknek joga, hogy egy apától és egy anyától családban szülessék. A homológ mesterséges megtermékenyítés a természetes egyesülés céljának támogatására nem kifogásolható. Elméletileg az *in vitro* megtermékenyítést (a férj spermájával) sem lehet eleve elvetni. De a túlélés csekély esélye és a még nem fölbecsülhető kockázatok miatt nem helyesíthető. A béranyaság beláthatatlan érzelmi zavarokkal járhat.

39. § A családi élet⁹⁹

„Aki megteszi az Isten akaratát, az fivérem, nővérem és anyám” (Mk 3,34)

A házasságban egyesült férfi és nő gyermekeikkel együtt egy családot alkotnak. Ez az elrendezés megelőzi a közhatalom minden elismerését. A család tagjai azonos méltóságú személyek. A család a társadalmi élet alapsejtje, a keresztény család II. János Pál tanítóhivatali megnyilatkozásaiban „családegyháznak” minősül.

A család az a közösség, amelyben az ember gyermekkorától kezdve megtanulhatja az erkölcsi értékeket, az Isten tiszteletét és a szabadság helyes használatát. A családnak úgy kell élnie, hogy tagjai megtanulják a fiatalokról és idősekről, a betegekről vagy hátrányos helyzetűekről, valamint a szegényekről való gondoskodást.

Ahol a családnak nem áll módjában, hogy ellássa föladatát, más társadalmi tényezőknek kötelességük a kisegítése. A közhatalom tekintse komoly föladatának, hogy elismeri, óvja és erősíti a házasság és a családi igazi természetét, védi a közerkölcsöket és segíti a családok boldogulását.¹⁰⁰

A **gyermek**ek tisztelete szüleik iránt abból a természetes szeretetből táplálkozik, amely az őket egyesítő kapcsolatból ered. Hála azok iránt, akik az élet adásával, szeretetükkel és munkájukkal világra segítették gyermekeiket és lehetővé tették számukra a növekedést. Amíg a gyermek szülei otthonában él, engedelmeskednie kell szülei minden kérésének, amelyet az ő vagy a család java motivál. Ha lelkiismeretében meg van győződve arról, hogy erkölcsileg rosszat kívánnak tőle, ne kövesse szavukat.

Felnőve a gyermekek továbbra is tisztelik szüleiket. Kitalálják kívánságaikat, szívesen kikérik tanácsukat, és elfogadják figyelmeztetéseiket. Tehetségük szerint támogatják őket öreg napjaikban, betegség, magány vagy elkeseredés idején.

A szülők iránti tisztelet kisugárzik az egész családi légkörre. A testvérek, sőt a további rokonok maradnak meg valószínűleg közelünkben, ha a jövőben segítségre lesz szükségünk.

A **szülők** gyermekeik nevelésének első felelősei. E felelősségükről elsősorban az otthon megteremtésével gondoskodnak, ahol a gyöngédség, a megbocsátás, a tisztelet, a hűség és az önzetlen szolgálat a szabály. Példát mutatnak, de ha képesek bevallani hibájukat, még jobban tudják irányítani és javítani őket. A legkisebb kortól kezdve bevezetik gyermekeiket a hit titkaiba, és bekapcsolják őket az egyház életébe. A családi hitoktatás megelőzi, kíséri és gazdagítja a hit tanításának más formáit. Gyermekeik nevelésének első felelősei lévén joguk van olyan iskolát választani, amely megfelel saját meggyőződésüknek, lehetőség szerint úgy, hogy segítse őket keresztény nevelői föladatukban.

Bármilyen fontosak a családi kötelékek, mégsem kizárólagosak. A dolgok rendje szerint a gyermek előbb-utóbb kilép a nevelő közegből. Ahogy növekszik érettsége és önállósága felé, úgy jelentkezik egyre világosabban és erőteljesebben Istentől jövő, egyedülálló hivatása. A szülők tiszteletben tartják ezt a hivatást, és segítik gyermekeik választát, hogy kövessék azt. A keresztény első hivatása Jézus követése: „Aki apját vagy anyját jobban szereti, mint engem, nem méltó hozzám” (Mt 10,37). Új családban és új testvéri kapcsolataiban hasznosítja a szülői ház tapasztalatait.

A szülők fogadják örömmel és hálával, és tartsák tiszteletben, ha gyermeküket Isten a mennyek országáért vállalt szüzességben, a megszentelt életben vagy a papi hivatásban hívta követésére.

⁹⁹ Vö. KEK 2197-2233.

¹⁰⁰ GS 52.

40. § Fölkészülés a házasságra

„Az ember elhagyja apját és anyját, és feleségéhez ragaszkodik...
Nagy ez a titok...” (Ef 5,31-32)

A Zsinat nagyszerű hivatásnak mondja a házasságot. Ezért a keresztény fiatalok Isten előtt kérdezik, rendelkeznek-e hozzá a szükséges tulajdonságokkal; gondosan készülnek rá, és párválasztásukat e hivatás értelmében hozzák meg.

A házasságra nevelést születéskor kell kezdeni: cél a szeretni tudás és a szeretetre-méltóság. Ha majd egyszer valakinek kimondom: én a tied vagyok – ez nagy ajándékozás legyen. Akkor adhatom oda magam, ha rendelkezem is magammal, birtoklom is magam.

A nemi ösztön jelentkezése, a másik nem iránti érdeklődés és a házassághoz szükséges emberi és társadalmi érettség között hosszú idő telik el. A tartózkodás és önfegyelem programja érvek támogatását igényli. A tiszta élet áldásai között említhető a fokozott munkaerő, szellemi teljesítőképeség és belső biztonság; majdan az egészséges gyermekek, boldog családi élet. A legszebb nászajándék, ha nem kell majd küszködni korábbi partnerek fantomjával. Az ifjúkor kísértéseiben elsajátított önuralom a büntelen házaseset legjobb előkészítése: szigorú szerzet a házasság is.

A rendetlen nemi viszonyok ezzel szemben betegségeket terjesztenek (nemi betegségek, lapostetű, AIDS). Ezek nemcsak ragályosak, de tönkretehetik az ártatlan utódokat is. Kikezeletlenül nemi kapcsolatba bonyolódni szörnyű bűn. A társadalom csak a gumióvszer használatától vár védelmet.

Az önkielégítés (*ipsatio*) szokássá válva szerencsétlenül befolyásolja a jellem fejlődését és a későbbi szexuális viselkedést: a nemi ösztönt szeretet helyett önzéssel kapcsolja össze, és kielégítetlenül hagyja a személyiség magasabb igényeit. A spontán magömlés a szervezet egészséges működésének jele. Lelki vagy idegzeti zavarokra csak a felemás önmegtartóztatás, tehát a gondolatban és vágyban kiélt, bizonyos cselekvésektől visszariadt érzékiség vezethet.

Minden szexuális nevelésnek az arany szabályon kell alapulnia. Az erőszak és a prostitúció magától értődő elutasítása után két minimális parancs belátása következhet: 1. Ne használd ki egy másik ember érzelmeit, és ne tedd ki őt vakmerően kiábrándító tapasztalatoknak. 2. Ne kockáztasd nem kívánt gyermek nemzését. Az észszerű normákat tovább szaporíthatjuk: őszinte érzelmi egymásra hangolódás esetében sem szabad a hagyomány, az emberiség és az Egyház közös bölcsességének körén kívül kísérletezni mással, kerülni kell a hazugságot és csalást: úgy tenni, mintha házasság volnánk stb.

Az **együttjárás** során a gyöngédség megnyilvánulásai legyenek összhangban a személyes szeretettel (idő!). Nem ébreszthetünk hamis várakozásokat, nem tehetünk őszintétlen ígéreteket. A serdülőkből még túl sok a kíváncsiság és az agresszivitás. A szerelmi kapcsolat az összetartozás ígéretét hordozza, hogy az ember számíthat a másikra – nemcsak most. Ami egy kapcsolat elején megengedhetetlen, előrehaladott állapotában szükséges (győzni kell a fokozást). A nemi egyesülés erkölcsi föltétele a nyilvános elígérkezés. Akik nem tudják (még) vállalni a sűrű tartó elkötelezettséget, nem szeretik egymást eléggé. Ezért meg kell hagyni egymásnak a kibontakozás lehetőségét. Bármekkora meghittség alakulhat is ki a jegyesek között, a házastársi szeretet sajátos megnyilvánulásait fönnt kell tartaniuk a házasság idejére. Kölcsönösen segítsék egymást a tisztaság megőrzésében.¹⁰¹

¹⁰¹ KEK 2350.

Manapság sokan követelik a „próbaházasság” jogát. Az emberi szerelem azonban nem tűri a próbálkozást, a személyek egymásnak adott, teljes és végleges ajándékozását kívánja meg.¹⁰² A halált sem lehet hosszú alvással kipróbálni.

El kell utasítanunk a házasság előtti petting gyakorlatát is, amennyiben ez tudatosan keresi a nemi kielégülést, mégha párosul is az együttlét örömeivel. Később a házasságban a férfinál potenciazavarokat, a nőnél hiányos örömeizést okozhat.

A tisztaság megvalósításához szükség van: a) komoly keresztény életre (gyakori gyónás, áldozás, imádság); b) lelket betöltő életcélra (komoly készülés hivatásunkra, szabadidőben nemes szórakozás, művészet, műhelymunka, sport); c) az önuralom céltudatos gyakorlására sok területen; d) okos életmódra (testünket edzeni és tisztán tartani, kerülni a túltáplálkozást, szeszes italokban kérlelhetetlenül mértéket tartani); e) a bűnalkalmakat kerülésére (a kísértéstől határozottan elfordulni¹⁰³); f) társaságunk megválogatására, vagy legalább ellensúlyozására.

¹⁰² KEK 2391.

¹⁰³ Ősi tanácsok: In fuga salus – Nunquam solus cum sola per tempus.

41. § Párválasztás

Jobb megházasodni, mint égni.” (1Kor 7,9)

1. Fogalom

Ha egy dolognak vagy élőlénynek párja van, azt jelenti, hogy két létező összetartozik, egységet alkotnak, egymást kiegészítik, vagy nagyon hasonlítanak egymásra. A párválasztás azt jelenti: keresek a létezők közül valakit (vagy valamit), akivel majd... Az ember esetében a párválasztás roppant mélységekhez érhet el (föltételes vagy föltétlen, kívülről meghatározott vagy szabad, stabil vagy időleges). Vannak más párok: sportban, táncban. A Biblia szerint: „egy testté lesznek” ... már nem ketten vannak” ... amit Isten összekötött”. Nemcsak párzás, hanem állandó pár választása. Intézményes mintája a házasság: férfi és nő kölcsönös, személyes önátadása, teljes életközösség (szövetség), de gyerekek nemzésére és nevelésére irányul; életre szóló és kizárólagos.

Ettől elmarad a homoszexuális kapcsolódás, mert a teljes életműbe beletartozik a közös gyermek nevelése, aki otthon megtanulhatja a különböző neműek együttműködését. Fecsegő gazember, aki alternatívaként ajánlgatja.

2. Lehetősége

a) Társadalmilag

Nem a szülők határozzák meg (ez sem volt mindenestül rossz, úgy is családok házasodnak; egykor a fiataloknak kellett megbékélni a család döntésével, most a családnak a fiatalokéval). A nemek állandóan találkoznak, mód van az alapos megismerésre. Döntő szempont a személyes szeretet (szexuális lények, jobban kitéve a vágynak). Gyakorlati nehézségeket okozhat a zárt közösség vagy szülői szigor.

b) Lélektanilag

Mitől a vonzódás? Döntő-e a sex appeal? Milyen esélye von a csúnya, buta, ügyetlen, rossz természetű embernek a versenyben? Mindenkinek joga van, de tud-e mindenki megházasodni? Igaz, hogy a nők öntudatlanul apát választanak gyermeküknek? (Ellentétek vagy hasonlók vonzzák egymást? Átadhatom-e magam vakon e vonzódásnak? Azzal kell-e kapcsolódnom, akibe szerelmes lettem?

3. Szükségessége

a) Muszáj? Szabad, kényszermentes döntés. Választhatom a coelebs (pártalan) életet: rangos hivatás végett (tudomány, vallás, expedíciók), alkalmatlanság miatt (rossz természet, betegség), magas igényeim miatt (nem szabad lefelé vagy sajnálatból házasodni). Sokan erkölcstelenül: mert a szabad szexet akarják elköteleződés nélkül, vagy képtelenek az elszakadásra, félelemből, kényelemből. Növekvő realitás az ún. élettársi kapcsolat, amely ideiglenesnek tekinti és akarja magát. Kell-e sűrű tartó párkapcsolat?

b) Morális készítés: a szeretet tökéletessége, önátadás, a jövő nemzedék szolgálata.

4. Mikor?

Széleskörű ismeretség után. Ha korábban? Az első diákszerelm ritkán tart ki egy életen át. Később milyen lehetőségek lesznek? Az „igazival” még évtizedek múlva találkozol. De valószínűleg főiskolás korban találkozhatsz azzal, aki hajlandó veled az életét összekötni és vállalni mindazt, amit igényelsz. A szerelem nem a legalkalmasabb pillanat: ellobbanásával nagy üresség támadhat.

5. Mi szerint?

Kell a vonzalom és nagyrabecsülés, nem elég az elszántság. Szükséges a hibák ismerete: ezek ti. megmaradnak, illetve csak az elfogadó szeretet szünteti meg őket. Fontos az azonos értékrend (lehetőleg közös vallás, világnézet), összeférhetőség (nem azonosság, összeillik az egyéniségük). Praktikum: társaságszeretet, mobilitás, vagyon, műveltség, gyerekek szeretete. Jótékonyosság – takarékoság, pazarlás – fukarság; rendszeretet, békülékenység, hűségesség. A vitás kérdéseket az esküvő előtt le kell zárni.

6. Mi módon?

Kölcsönösen. Hiába a férfi a kezdeményező, kiderül, hogy már kiszemelték (nem az egérfogó megy az egér után, mégis megfogja); a lányok tudnak a legnagyobb szendeség mellett is „felhívóak” lenni. Őszinte viselkedés az ismerkedés folyamán, a hibákat nem takargatni, de nem is ragaszkodni hozzájuk.

7. Kik segítenek?

Mások nem nagyon tudnak, hiszen egy szubjektivitás felém fordulását kell értékelnem. A család (anya) – atyai barát – barátok (ha nem irigyek).

8. Ha már választottam párt, mi következik?

Késleltetés – fokozatok: ismerkedés – együttjárás – jegyesség. Az ismerkedés gyönyörű korszaka: a hit kora. Személyes vonzódás alapján, de nemcsak szex; a párom páratlan, nincs párja. Próbaházasság? Ellene mond a szerelemnek. A szeretet vállalkozás. Nem igaz, hogy egy házasság csak azért elromlik, mert nem a legcsodálatosabb benne a szex. Gyöngédség – tartózkodás aránya feleljen meg az együvé tartozás mértékének. Nem az alkalmon múlik, de azért külföldi utazás kettesben? Ágyasság: képtelen végső döntésre – csak meghatározott időre – bármikori visszavonás szándékával.

9. Sikertelen párválasztás

A szakítás emberségesen történjék, indoklás nem kell; ne gyalázd a másikat, magad is tehetsz róla. Minél szorosabb és ígéretesebb volt, annál fájóbb. A gyerekek nem ok a házassághoz, még nagyobb baj lehet a házasságból. Ne siess új kapcsolatba, tanulj meg egyedül lenni; legközelebb már határozott igényrendszer hálóján fog fönnakadni a jelölt.

Végszó

Révbe érkeztünk? A házasság nem maga a boldogság, hanem áldozat a boldogsághoz. Hányszor kell majd alászállni Orpheusként a párodért, hogy a kétségbeesés csillagtalan mélységeiből visszahozd az életre, tisztaságra és fényre?!

Az ember felelőssége az életért

42. § Az emberi élet tisztelete¹⁰⁴

„Én jöttem, hogy életük legyen és bőségesen legyen” (Jn 10,10)

A mai társadalmat hatalmas életvágy, magas életminőség utáni sóvárgás jellemzi, amely azonban hajlandó sok életmegnyilvánulást, olykor még az életet is kikapcsolni, ha az önző cél elérését akadályozza. Ez indította II. János Pált, hogy ismételten fölemelje szavát az emberi élet értéke és érinthetlensége mellett.¹⁰⁵

Az emberi élet szent valóság, de a természetfölötti élethez képest – amiről Jézus beszél – relatív, nem abszolút érték. Alapvetően érinthetetlennek tekintendő, de mivel nem a legfőbb érték, számolni kell magasabb és fontosabb értékekkel, amelyek korlátozzák. Így az emberre marad a nehéz feladat, hogy értékelve kitalálja, mely javak alapozhatják és igazolhatják az élet érinthetlenségét és melyek nem.

Egyedül Isten az élet ura, ugyanakkor az ember mint Isten képmása – Isten transzcendens uraságát elismerve – rendelkezik a teremtéssel és az emberrel is. Nemcsak az egyéb teremtményeknek vállalta a gondját, hanem felel az emberért és az emberi társadalomért is.

„Az ártatlan szándékos megölése ellenkezik az emberi élet méltóságával, az aranyszabállyal és a Teremtő szentségével.”¹⁰⁶ A **gyilkosság** tehát bűn Isten ellen, mert övé az élet (a gyilkos istenné teszi magát); a társadalom ellen, mert elveszejt egy (hasznos) tagját; hozzátartozói ellen, mert számítanak rá; az egyén ellen, mert véget vet bontakozásának, és esetleg kárhozatra juttatja.

Az arányos és mértéktartó **önvédelem** jogát sem az egyéntől, sem a nemzettől nem lehet elvitatni. „Az önvédelemnek kettős hatása lehet: az egyik az élet megőrzése, a másik a támadó halála... Csak az egyik szándékos, a másik nem az.”¹⁰⁷ Az embernek joga van ahhoz, hogy „saját életéhez való jogát tiszteletben tartassa.”¹⁰⁸ Az evangéliumi engedékenységek különösen határt szab a ránk bízott érték nagysága. „A jogos önvédelem... szigorú kötelesség is azoknak, akik mások életéért, a család vagy a város közös javáért felelősek.”¹⁰⁹ Ezért nem gyilkosság pl. az ellenség leküzdése jogos háborúban.

A gonosztevők némiképpen már eljátszották az ártatlan emberéletnek kijáró érinthetlenséget. Az Egyház hagyományosan elismerte a törvényes közhatalom jogát, hogy akár **halálbüntetést** is kiszabjon.

Ma sokan kétségbe vonják, hogy a halálbüntetés hatékonyan befolyásolja a bűnözés alakulását. Ha nem alkalmas eszköz az elrettentésre, akkor valószínűleg szüneteltetni kell. Másfelől azonban a terrorszervezetek tagjainak börtönben tartása nem jelent elégséges védelmet a társadalom számára (kiszabadítják vagy túszokat ejtenek értük).

Az **öngyilkos** nem vállalja Isten akaratának és az emberi közösségnek a szolgálatát, és nem hisz szeretetében, ezért kizárja magát az üdvösségből, hacsak nem menti (pillanatnyi)

¹⁰⁴ Vö. KEK 2258-2269. 2280-83.

¹⁰⁵ „Evangelium vitae” kezdetű enciklika (1995).

¹⁰⁶ KEK 2261.

¹⁰⁷ Aquinói Szent Tamás – KEK 2263.

¹⁰⁸ KEK 2264.

¹⁰⁹ KEK 2265.

elmezavar. Legtöbbször gyáván menekülni próbál az élet nehézségei vagy épp bűnének következményei elől. Csökkentheti felelősségét pl. a kínzástól való félelem.

De életünket kötelező fölládoznunk, ha csak bűn árán tarthatjuk meg. Az ember attól sem riadhat vissza, hogy végezzen magával, ha ezen az áron sokak életét menti meg.

43. § A magzati élet védelme

„*Még nem voltam kész, de már láttak szemeid*” (Zsolt 138,16)

„Mivel a **magzattal** fogantatása pillanatától kezdve személyként kell bánni, a lehetőségekhez képest a többi más élőlényhez hasonlóan teljes egészében védelmezni, gondozni és ápolni kell.”¹¹⁰ „Az abortuszban való kifejezett együttműködés súlyos bűn”,¹¹¹ és kiközösítéssel jár. Az államnak is tudnia kell, hogy legelső feladata a leggyöngébbek védelme. A magzat potenciális személy, tehát méltósága van, ezért jogvédelem illeti meg.

A megtermékenyülés biztosan az individuális emberi élet kezdete. Vitathatatlan, hogy a megtermékenyült petesejt tulajdonsága, hogy a személyes élet jegyeit bontakoztassa ki magából. Az embrionális fejlődés összefüggő folyamat, amelyben semmiféle éles határt nem lehet megkülönböztetni. A fejlődés kezdettől arra irányul, hogy ha nem akadályozzák meg, ember legyen belőle. Egyébként minden ember egyszerre lehetőség szerinti és megvalósult.

Az életmentést szolgáló terhességmegszakítás nem gyermekellenességből történik, hanem kizárólag az anya életének megmentéséért. Néha gyakorlatilag csak két lehetőség marad: vagy halni hagyni anyát és magzatát, vagy legalább az anya életét menteni.

„A születés előtti *diagnózis* ... súlyosan ellenkezik az erkölcsi törvénnyel, ha az eredményektől függően a terhességmegszakítás előidézését tűzi ki célul.”¹¹² Ha biztosan megállapítható, hogy életképtelen, pl. anenkefál magzatról van szó, eltávolítása gyógyító, mégha az anya nincs is közvetlen életveszélyben. Itt az igazi emberi életre alkalmatlan magzat életének megrövidítése súlyos károktól menti meg az anyát.

Megengedettek a magzaton végzett beavatkozások, ha nem jelentenek számára túlzott kockázatot, hanem egészségi állapotának javulását szolgálják. A téves öröklött információt vagy mutációt érvényteleníteni lehet egészséges gének bevitelével. A génterápia kockázatait természetesen mérlegelni kell a remélt jó és az elkerülhetetlen veszélyek viszonya szerint.

„Erkölcstelen emberi magzatokat azzal a szándékkal létrehozni, hogy rendelkezésre álló biológiai anyagként hasznosítsák. A kromoszómatis vagy genetikai örökséggel kapcsolatos egyes beavatkozási kísérletek nem terápiái jellegűek, hanem arra irányulnak, hogy kiválasztott emberi lényeket hozzanak létre... ellentétesek az emberi lény személyi méltóságával, sérthetlenségével és egyedülálló, megismételhetetlen önzonosságával.”¹¹³

Szeretnénk remélni, hogy emberek klónozására sosem kerül sor. Ez esetben az utód biológiailag csak egy ember ismétlődése lenne (akitől a sejtmag vétetik). Az emberi egyénnek joga van, hogy olyan emberi történelembe gyökerezzen, amelyben az élet továbbadása a szülői szeretethez és gondossághoz kötődik. Tömegméreteken veszedelmes fajnemesítés eszköze lehet.

¹¹⁰ KEK 2274.

¹¹¹ KEK 2272.

¹¹² KEK 2274.

¹¹³ KEK 2275.

44. § Egészség és gyógyítás¹¹⁴

„Menj békével, és légy egészséges bajodtól” (Mk 5,34)

Az egészségügyi világszervezet meghatározása szerint: „Az egészség a tökéletes testi, szellemi és szociális jólétnek és nemcsak a betegség hiányának állapota. Az elérhető legkiválóbb egészségi állapotát az embernek legalapvetőbb jogai adják.”

Nem lehet eléggé kiemelni az egészség és egészségápolás társadalmi dimenzióit. Kölcsönös függés van táplálkozás, lakás, munkafeltételek, gyerekgondozás, nevelés és a hátrányosokról való gondoskodás terén. Szociális bajok nem oldhatók meg orvosi beavatkozással. De nem hanyagolható el saját felelősségünk sem. Legyen értelmes életritmusunk munka és üdülés, örömteli étkezés és bójtölés között.

Üdvösségnek és egészségnek is köze van egymáshoz. Az üdvösség dimenziója túlterjed a léleknek és halál utáni halhatatlanságának körén. Krisztus nem fordult el szenvedő embertől segítség nélkül, üzenetéből következik a gondoskodó szeretet az ember iránt minden dimenziójában.

A hit gyógyító ereje abban van, hogy egyesíti az embereket egy egészségesebb világ építésében. A valódi imában a hívő elfogadja önmagát, és fölfedezi magában és másokban az istenadta erőket. Nem mentesülünk minden szenvedéstől és betegségtől, de nehéz pillanatokban a hit megvilágítja a szenvedés értelmét: részesedünk a megváltás titkából. Igyekezzünk gyógyítani a gyógyíthatót, elfogadni a gyógyíthatatlant.

Mindnyájan egy rendezetlen világ betegei vagyunk, de rendelkezünk belső erőforrásokkal. Törekednünk kell egészségünk óvására, hogy a szeretet szolgálatába állíthassuk. Az emberiség mindig igényelt **gyógyító hivatásokat** is. Az orvos lényegének megfelelő kívánsága, hogy az embereket lehetőleg egészségesnek lássa, és minden bajban segítséget nyújtson.

Orvos és páciens kölcsönösen felelnek egymás lelkiismeretéért. A kölcsönös bizalom igaz és finom információt kíván a kezelés kilátásairól és kockázatáról. Fontos döntésekben a beteg és hozzátartozói legyenek partnerek. A bizalmi viszony minden kényes ügyben hallgatást kíván.

Az orvos nem tekintheti betegét kísérleti tárgynak: kötelessége a legbiztosabb és legártalmatlanabb módszert alkalmazni. De járhatja a terápia új útjait, ha szakmai ítélete szerint így jobb remény van a gyógyulásra vagy enyhületre. A döntő kritérium: az arányosság a remélt jó hatások és a káros következmények esetleges kockázata között.

A különféle mániák kimondhatatlan szenvedéseket okoznak, nem beszélve az anyagi károkról és a munkaképesség vesztéről. Nem elég az érvényes objektív normákra utalni. Ezt ki kell egészíteni gyógyító beavatkozással és gyökeresebb felelősséggel egy egészségesebb társadalomért. A drogfogyasztás főproblémája a fogyasztáskényszerből és hiányos felelősségtudatból adódó magatartászavarok növekedése. Anélkül hogy az egész vétket a szenvedő mániákusokra hárítanánk, apellálni kell a betegek személyes felelősségére is. Nem ítélkezünk, de segíteni kell a másikat belső erőforrásainak föltárásában.

A szexuális elhajlások, **perverziók** pácienseit is figyelmeztetni kell, hogy a rendelkezésükre álló szabadsággal igyekezzenek rendbe tenni kapcsolatukat Istennel, önmagukkal és a felebaráttal. Nem zárható ki, hogy a homoszexuális irányulás némely esetében veleszületett tényezők szerepet játszanak. A nagy többségnél környezeti vonatkozásszavarok vannak a háttérben. Ambivalens hajlandóságú embereket meg kell nyerni az egyértelmű heteroszexuális iránynak; a boldog házasság lehetséges, és gyógyulást hozhat. Az egyértelmű homoszexuálisokat viszont el kell tanácsolni a házasságtól.

¹¹⁴ Vö. KEK 2288-2298.

A bioetika egyik alapkérdése: milyen mértékben alakíthatja (át) az ember biológiai adottságait? Az tény, hogy lélektani adottságait állandóan alakítja viselkedésével. Amilyen óvatosan kell és lehet kísérletezni a robbanóanyaggal, atomenergiával, legalább akkora gonddal kísérletezzünk testi és lelki hozományunkkal. Elképzelhetetlen haladás következhet be az emberi táplálkozásban, növények és állatok nemesítésében, de nehezen kiszámítható a kockázat is, főleg az ember öröklési anyagának átkombinálási kísérleteiben.

Számos etikai és jogi normával próbálják megállapítani az emberen kísérletezés határait, hogy garantálják az ember méltóságát, sérthetlenségét és szabadságát, de elég teret engedjenek a biológia és medicina haladása számára is, a jelen és jövő generációk javára.

Nem közvetlenül terápiát szolgáló klinikai kutatást csak különösen kvalifikált teamnek kellene végeznie, de ellenőrzés mellett. A kísérletet az orvosok magukon, családjukon és valóban önkéntes részvevőkön kezdjék. Sosem gyöngelméjűeken, hadifoglyokon és politikai foglyokon. Gyermeken csak a szülők beleegyezésével.

Az egyházban eleinte támadták az élő donortól való **szervátvitelt**. Pedig a páros szervek szabad adományozása nagy szeretet jele lehet. Fontos kritérium az észszerű arány a fogadót érő jótétemény és a donor vesztesége és kockázata között. A szabad hozzájárulásra képtelen emberek nem adhatnak szervet, kivéve ha a donor jövője döntő módon függ a fogadó túlélésétől.

45. § AIDS

„Nem az egészségeseknek kék az orvos, hanem a betegeknek” (Lk 5,31)

Acquired Immune Deficiency Syndrom = szerzett immunhiányon alapuló tünetegyüttes, okozója az emberi immunhiány vírus (**Human Immunodeficiency Virus**). A HIV a szervezet immunvédekezésében kulcsszerepet játszó fehérvérsejteket támadja meg, ezért megszűnik a védekezés lehetősége az ép ember számára egyébként ártalmatlan kórokozókkal és a rosszindulatú daganatok kialakulásával szemben is. Megtámadja az idegrendszert is.

A fertőzés elsősorban homo- és biszexuális férfiak nemi érintkezésével és fertőzött egyén vérével szennyezett fecskendő használatával terjed. 1992 decemberében 11-13 millióra becsülték a fertőzöttek számát a világon, naponta ötezren fertőződnek. A járvány egész országokat sújt a növekvő munkaerőhiány miatt. A fertőzött nők gyermekeinek egyharmada az anyaméhben fertőződik (az anyatejük is fertőz!), az egészségesek árván nőnek föl. A nők 14-szer nagyobb valószínűséggel fertőződnek fertőzött férfitől, mint a férfiak a nőktől. A tünetmentes egyén is fertőz. A vérszívó rovarok nem terjesztik.

A szerzett immunhiány kihívó problémájával az individuális és a szociális etika szempontjából egyaránt foglalkozni kell. Az AIDS egy gyógyulásra és megújulásra szoruló, **beteg társadalom szimptómája**: a hit és az erkölcsi emelkedettség eltűnével társadalmunk ijesztő immunszegénységben szenved. A kapzsiság, élvezetvágy, erőszakosság fertőzésével szemben nagy ellenállóerőre volna szükség. Bölcsesség helyett kultúránk a sikerre irányul, a mérsékletnek és lemondásnak nincs magas árfolyama. Ezen a szindrómán, amelyet főleg a rendetlen szexuális élet terjeszt, az összes önvédő erők segítségével lehet úrrá lenni. A középkori pestishez vagy leprához hasonló csapás elhárítására akkor volna esély, ha kultúránk más sötét területein (sebességőrület, dohányzás, egészségtelen táplálkozás, ivás, élvezethajhászás) egészségesebb életstílust sajátítanánk el. A szexfogyasztás perverz csúcsa a „szexturizmus”, az AIDS terjedésének egyik főoka.

Szenvedő embertársaink láttán emlékezzünk Mesterünk intelmére: „Ne ítéldet!” (Mt 7,1). Mindnyájan felelősek vagyunk ezért a beteg kultúráért, amelynek szimptómája az AIDS. Mi is fertőzöttek vagyunk attól a kulturális vírustól, amely nélkül az AIDS-vírus nem lenne fenyegető hatalom, és nem is mindenki szexuális úton fertőzött. Akik túl hamar megállapítják: „megbüntette őket az Isten”, gondoljanak saját bűneikre (vö. Lk 13).

„**Legyetek irgalmasok, amint Atyátok is az!**” Érintett embertársaink iránt a részvét és a tevékeny segítőkészség jellemezze viszonyunkat. Ha a természettel visszaélnék, visszaüt. De szenvedését ki-ki Krisztuséhoz kapcsolhatja. Sokszor heteroszexuális adottságú emberek túl keményen ítélnék, noha ők sem felelősséggel bánnak szexuális partnereikkel, míg számos homoszexuális kínlódik. Átkos helyzetük gyökerei egészségtelen családi vagy környezeti tapasztalatokra mennek vissza. Egészséges embertársi kapcsolatok erősíthetik az eltűnő immunerőket. Meg lehet gátolni a vírus terjedését, ha az érintettek megtapasztalják az embertársak gyógyító szeretetét vagy más lelki élményeket. A keresztényi gondolkodás legalább ahhoz segíthet, hogy a beteg kiengesztelődjék önmagával, embertársaival, Istennel, és így haljon meg.

A gyilkos fegyverek, a környezet válsága, az ózonlyuk stb. az AIDS-szel együtt oly erkölcspedagógiát kívánnak, amelynek főcélja a **felelős** személy és társadalom. Kilátástalan az ösztönös embereket felelősségre szólítani az AIDS láttán, ha nem ápoljuk minden téren a felelősségtudatot. A felelősségre nevelés megkívánja az etikai normák egyértelmű megvilágítását. Rá kell mutatni értelmükre és előrelátható következményeikre. Tabukkal és szigorú tilalakkal (engedelmességre hivatkozva) nem megyünk sokra. Deontologikus normaalapozásainknak föl kell ragyogtatniuk az emberi értékeket, a teleologikus elmélyítésnek rá kell mutatnia cselekedeteink felelősségére az előrelátható következmények iránt.

A szexuális nevelésnek integrálódnia kell a nevelés egészébe (személyes érés, emberközi kapcsolatok, érzék a hűség és őszinteség iránt). Csak a szeretni képes, hűséges, őszinte

személyiség fog szexuális téren felelősen gondolkodni és cselekedni. Csak aki világos alapdöntést hozott, fogja átlátni a prostitúció és promiszkuitás pusztító értelmetlenségét az egészségtelen közvélemény csábítása ellenére. Aki nem akar semmiről lemondani a felebarátra tekintettel, nem fogja ellenőrizni szexuális ösztönét sem. A homoszexuálisokat nem riasztja az AIDS fenyegetése, erős motiválásra van szükségük, türelmesen be kell gyakorolni velük a lemondást mások javára, minden téren.

A világ sok részén a genitálisan aktív homoszexuálisok 70 %-a már fertőzött a HIV-vírussal, főleg a gyakran partnert cserélők. A kondom használata nem véd eléggé, mert az erőszakos anális érintkezés tönkreteszi. Enyhébb lehetne az egy partnerű homoszexuálisok megítélése, akiket valódi barátság köt össze, és sikerrel kísérlék még a genitális aktivitás leküzdését. Afrikában a prostitúció a járvány gócpontja. El kell fojtani a prostitúció társadalmi gyökereit.

A radikális megoldás nyilván a házasság előtti tisztaságban és a hűséges párkapcsolatokban van. A kondom propagálása tényként fogadja el, hogy indulatos emberek nem képesek uralkodni magukon. A HIV-vírussal fertőzött férj a házasság érintkezésben használhatja. Teljes megtartóztatást kívánni tőlük: nem felel meg a teleologikus normaindokolásnak.

Ne hivatkozzunk kárörömmel az AIDS-re szolid szexuális normáink érvényre juttatása érdekében. A tisztaságnak önmagában kell vonzónak lennie. De az AIDS-veszély ténye sokak szemét kinyithatja, hogy megtanulják újra jobban értékelni a házasság előtti tisztaság és a házasság hűség értelmét.

46. § Haldoklás és halál¹¹⁵

„Számomra az élet Krisztus, a halál pedig nyereség” (Fil 1,21)

A termelő és fogyasztó szinten élő ember a halált szabadságának végleges pusztulásaként éli meg; aki Isten munkatársának tudja magát, a meghalásban éri el **szabadságának csúcspontját**. Nem mintha a haldoklásban rendelkeznek a legtöbb szabadsággal. De egész életét még idejében úgy fogadhatja el bizalommal, hogy a halál a szabadság felé nyíló ajtó.¹¹⁶ Nem menekül a haláltól, hanem emberivé teszi élethosszú előkészülettel, Krisztus halálára és föltámadására tekintve.

„A haldoklókat figyelemben és gondoskodásban részesítjük, segítve nekik, hogy életük utolsó perceit méltóságban és békében tölthessék el... Hozzá tartozóik vigyáznak arra, hogy a betegek megfelelő időben megkapják a szentségeket, amelyek fölkészítik őket az élő Istennel való találkozásra.”¹¹⁷

A halálra szánt életet értelmesen meg kell hosszabbítani, ha ez lehetővé teszi a betegnek, hogy elérje a szabadság csúcspontját a halálra mondott igennel és azoknak a kapcsolatoknak intenzív ápolásával, amelyek az élet utolsó napjait kitüntethetik. Az orvos célja a gyógyítás és a szenvedés csökkentése. Ez utóbbi lép előtérbe, ha a halál küszöbön áll.

Az **aktív eutanázia** (= jó halál) olyan emberölés, amely mögött nem bectelen motívumok állnak, hanem a beteg szenvedésének megrövidítése. Ez történhet olyan kezelés megtagadásával, amelyre a betegnek joga van (negatív E.) vagy direkt életrövidítő intézkedésekkel (pozitív E.). „Bármilyen legyen is a direkt eutanázia indító oka vagy eszköze, lényege az, hogy a hátrányos helyzetű, beteg vagy haldokló emberek életének véget vessen. Ez erkölcsileg elfogadhatatlan. Hasonlóképpen gyilkosság minden olyan cselekedet vagy mulasztás, amely akár önmagától, akár szándékosan halált okoz azért, hogy megszüntesse a fájdalmat.”¹¹⁸

Az elviselhetetlen szenvedésre hivatkozás egyre kevésbé meggyőző. Az életminőséggel érvelni végzetes lehet a társadalomra. A szabadon vállalt vagy óhajtott eutanázia főoka a „szociális halál” érzése: értéktelennek látja magát mások szemében. Az eutanázia jogának állami elismerése aláásná a gyógyító hivatalok etosát, és veszélyeztetné a beteg bizalmát. Gyöngye családoknak intézményesített kísértést jelentene, hogy a terhes családdal érezzék, itt az idő távozásra. Növelné azok öngyilkosságának veszélyét, akiknek sürgősen tudomásukra hozzák, hogy csak terhet jelentenek másoknak és a társadalomnak.

Nincs mit szólni az élet olyan megrövidítése ellen, amely értelmes fájdalomcsillapítás indirekt és nem-akart következménye. Nem szabad meghosszabbítani a haldoklást, ha a páciens tudata, kommunikációs képessége és identitása kárát vallja (passzív E.).

Így tanít a KEK is: „Indokolt lehet a költséges, veszélyes, rendkívüli vagy a várt eredményekhez képest aránytalan orvosi beavatkozások abbahagyása. Ez a «terápiai szenvedély» visszautasítása. Így az ember nem a halált idézi elő, hanem elfogadja, hogy nem tudja megakadályozni. A döntést a betegnek kell meghoznia, ha szakértelme és képességei lehetővé teszik, vagy ha nem, akkor a jogilag illetékeseknek, mindenben tiszteletben tartva a beteg észszerű akaratát és törvényes érdekeit” (2278).

„Egy beteg személynek általában kijáró gondoskodás még akkor sem szüntethető meg indokoltan, ha a halál bekövetkezése várható. Erkölcsileg megfelelhet az emberi méltóságnak az érzéstelenítők alkalmazása a haldokló szenvedésének csökkentésére, még azzal a kockázattal is, hogy napjai megrövidülnek, ha a halált sem célként, sem eszközként nem akarja, csak mint

¹¹⁵ Vö. KEK 1006-1019; 2276-2279.

¹¹⁶ „Hisz nem a végén halunk meg, hanem az életben keresztül” (K. Rahner).

¹¹⁷ KEK 2299.

¹¹⁸ KEK 2277.

elkerülhetetlent beszámítja és elviseli. A tüneti gyógyítás az önzetlen szeretet kiváltságos formája. Ilyen minőségben bátorítható.”¹¹⁹

Az élethosszabbítás lehetséges eszközeinek alkalmazásakor különböztetni kell: van-e jogos remény az egészség helyreállítására vagy legalább tűrhető életre, ill. kikerülhetetlenül halálba vivő betegségről van szó, esetleg már megkezdődött a visszavonhatatlan haldoklás. A páciensnek joga van elutasítani olyan kezelést, amely talán életmentő, de élete nyomorulttá redukálódik.

A szívtültetések korában az orvosok áttértek az agyhalál definícióra. Mesterséges eszközökkel olykor az agyhalál után is lehetséges „újjaélesztés”: az anyagcsere szintjén működő organizmus ugyan továbbélhet, míg a személy mint a tipikusan emberi képességek összege visszavonhatatlanul halott. Mi értelme van az egész modern technológia bevetésére a szív- és tüdőműködés fönntartására, ha ez biztosan nem használ senkinek?

A halál időpontjának meghatározása a szervátültetés erkölcsi megengedettsége szempontjából is fontos, hiszen az illető szervet legjobb az éppen elhunytból kivenni. Nem helyes egy balesetet szenvedett ember halálára lesni, sem túlzott erőket pazarolni haldoklásának értelmetlen megnyújtására, és ezzel akadályozni a halott szerv kivételével elérhető életmentést.

„Az elhunytak testével... tisztelettel és szeretettel kell bánni... A hullák boncolása törvényes vizsgálat vagy tudományos kutatás céljaira erkölcsileg megengedett. A szervek ingyenes elajándékozása a halál után törvényszerű és érdemszerző lehet. Az Egyház megengedi az elégetést, ha az nem jelenti a test feltámadásába vetett hit kétségbevonását.”¹²⁰

¹¹⁹ KEK 2279.

¹²⁰ KEK 2301-2302.

A közélet gyógyítása

47. § Személy és társadalom

„Amint engem küldtél a világba, én is küldöm őket a világba” (Jn 17,18)

Az egészségesebb világért folytatott türelmes küzdelem része a keresztény szociáletikának. Krisztus gyógyító jelenlétét láthatóvá kell tennünk a közéletben. A megváltó Krisztusba vetett hitünket azzal bizonyítjuk, hogy szembeszegülünk a rosszal és a világ elidegenült hatalmaival. Síkraszállunk az **egészségesebb szerkezetekért**, de nem engedünk meg magunknak valótlan álmokat földi paradicsomról. Tudunk a már és a még nem feszültségéről. A végső üdvösség reménye nem engedi meg, hogy az eget bámuljuk. Nem dőlünk be a fölületes optimizmusnak, és nem hiszünk az állandó és szükségszerű haladásban, de meggyőződésünk szerint válságok közepette is van hely a teremtető szabadság és hűség számára.

„A **társadalom** azon személyek együttese, akiket szervezett formában összeköt az egységnek olyan alapelve, amely az egyedek fölött áll. Az ilyen közösség egyszerre látható és szellemi, időben maradandó léte van, hordozza a múltat és előkészíti a jövőt. Általa minden ember «örököse» a hagyománynak, és «talentumokat» kap, amelyek gazdagítják egyéniségét, és amelyeket kamatoztatnia kell.”¹²¹

Minden emberi közösség és társadalmi intézmény célja az emberi **személy**. Annak érdekében, hogy az emberek egyre nagyobb számban vegyenek részt a társadalmi életben, bátorítani kell a társaságok létrehozását, és olyan intézményeket, amelyek a családi és települési közösségen túl „gazdasági, kulturális, szociális, sport, felüdülés, foglalkozásbeli, bel- és külpolitikai téren fejtenek ki tevékenységet.”¹²²

Az ilyen „**szocializáció**” arra indítja az embereket, hogy egyesüljenek olyan dolgok elérésére, amelyek fölülmúlják egyéni képességeiket. Fejleszti a személyes adottságokat, különösképpen a kezdeményezőképeséget és felelősségérzést. Segíti a törvények betartásának biztosítását.¹²³

A szocializáció veszélyekkel is jár. Az állam túlzott közbelépése fenyegetheti a személyes szabadságot és kezdeményezőképeséget. Az Egyház tanítása kidolgozta a **szubszidiaritás** (=kisegítés) elvét. Eszerint „egy magasabb szintű közösség ne avatkozzék be egy alacsonyabb szintű közösség belső életébe, és ne fossa meg illetékességétől, hanem szükség esetén támogassa és segítse abban, hogy összehangolja tevékenységét más társadalmat alkotó tényezőkkel a közjó érdekében.”¹²⁴

A segítségnyújtás alapelve szemben áll a kollektívizmus mindenféle megnyilvánulásával. Pontosítja az állam közbelépésének határait. Az egyén és a közösségek között lévő kapcsolatok harmóniáját szem előtt tartja. Törekszik megvalósítani egy hiteles nemzetközi rendet.

Valamennyi embernek ugyanaz a természete és eredete, tehát mindannyian egyenlő méltóságnak örvendenek. Ezért ki kell küszöbölni mindenféle társadalmi és kulturális **megkülönböztetést**. A korhoz, fizikai képességhez, értelmi és erkölcsi adottsághoz kapcsolódó különbségek a nagylelkűsége, jóindulatra és megosztásra ösztönöznek.¹²⁵

¹²¹ KEK 1880.

¹²² „Mater et magistra” enciklika (1961) 60–4.

¹²³ KEK 1882.

¹²⁴ „Centesimus annus” enciklika (1991) 48.

¹²⁵ KEK 1934-1937.

A keresztény társadalometika másik vezéreszméje a **szolidaritás**, amely elsősorban a javak szétosztásában és a munka díjazásában mutatkozik meg. Föltételezi az erőfeszítést egy igazságosabb társadalmi rendért, ahol a feszültségek fokozatosan eltűnhetnek, és az érdekütközések könnyebben találhatják meg tárgyalásos úton a nyugvópontot.

Sokféle formája van: a szegények szolidaritása egymás között, gazdagok és szegények szolidaritása, munkásoké, vállalkozóké és alkalmazottaké a vállalkozáson belül, szolidaritás és nemzetek és népek között. Az anyagi javak megosztásán túl még inkább a lelki javak megosztásában jelentkezik.¹²⁶

¹²⁶ KEK 1940-41. 1948.

48. § Részvétel a társadalmi életben¹²⁷

„Nem volna semmiféle hatalmad rajtam, ha nem kaptad volna fölülről” (Jn 19,11)

„A társadalomból hiányzik a rend és a hatékonyság, ha nincsenek benne tekintéllyel törvényesen fölruházott emberek, akik védik és fölügyelik az intézményeket, s kellő módon elősegítik a közjót. Tekintélynek nevezzük azt a tulajdonságot, amelynek erejében személyek vagy intézmények törvényeket hoznak, megszabják az emberek közötti rendet, és engedelmességet várnak el tőlük.”

A keresztény hagyomány hirdeti az alárendelődést a fölöttes hatalomnak (Róm 13,1-2). Az engedelmség kötelessége mindenkitől elvárja, hogy adja meg a hatalomnak azt a tiszteletet, ami annak kijár, megbecsüléssel övezze; és érdemeik szerint legyen hálával és jóindulattal azon személyek iránt, akik hivatalt viselnek. „A politikai rendszer megválasztása és a vezetők kijelölése a polgárok szabad döntésére van bízva.”¹²⁸

A tekintélyt csak akkor gyakorolják törvényesen, ha az adott közösség közjává keresik, és annak elérésére erkölcsileg megengedett eszközöket használnak. A „jogállamban” a törvénynek, nem pedig az emberek önkényes akaratának van alárendelve minden.

Az ember közösségi természetének megfelelően az egyén java szükségképpen kapcsolatban áll a közjóval, amelyet azonban csak az emberi személlyel kapcsolatban lehet meghatározni. A közjón „a társadalmi élet azon föltételeinek összességét (kell érteni), melyek mind a csoportoknak, mid az egyes tagoknak lehetővé teszik, hogy saját tökéletességüket elérjék”.¹²⁹

A közjó három lényeges elemet foglal magában: 1. föltételezi a személy tiszteletét úgy, ahogy az van; 2. követeli a helyes társadalmi rendet és a szervezetek kibontakozását; 3. magában foglalja a békét, vagyis az igazságos rend állandóságát és biztonságát.

Leginkább az állam föladata az, hogy megvédje és előmozdítsa a polgári társadalom, az állampolgárok és a közbülső testületek javát. Az emberi család egysége azonban magában foglalja az egyetemes közjót. Igényli a nemzetek közösségének olyan szervezetét, amely törődik az emberek különböző szükségleteivel mind szociális téren (élelmezés, egészségügy, nevelés, munka), mind a különleges helyzetekben (pl. a fejlődő országok támogatása, a menekültek megsegítése, a kivándorlók támogatása).

„A **részvétel** a személy önkéntes és nagylelkű elkötelezettsége a társadalmi változásokban. Szükséges, hogy mindenki – ki-ki azon a helyen, ahol van, és abban a szerepben, amit betölt – részt vegyen a közjó előmozdításában. A részvétel elsősorban azzal valósul meg, hogy valaki vállalja a kötelezettséget ott, ahol magára veszi az egyéni felelősséget: azon gondoskodás által, amellyel magát saját családjá fölnevelésére szenteli; azon lelkiismeretesség által, amellyel saját munkáját végzi, részt vesz a másik, ill. az egész közösség javának előmozdításában.”

Az állampolgároknak tevékenyen részt kell venniük a közéletben is. Azok pedig, akik a hatalmat gyakorolják, mutassák föl azokat az értékeket, amelyek a közösség tagjainak a bizalmát erősítik, és arra indítják őket, hogy hozzájuk hasonlóan vállalják ezt a szolgálatot.

¹²⁷ Vö. KEK 1897-1928.

¹²⁸ GS 74,3.

¹²⁹ GS 26,1.

49. § Az állam

„A vezetők nem arra valók, hogy a jó tettől riasszanak el, hanem a rossztól” (Róm 13,3)

Az **állam szerepe** nem ugyanaz minden kultúrában. A keresztények mindig nagyra értékelték a rendet, nyugalmat és biztonságot, amit alkalmas kormányzati szervek biztosítanak.

„A gazdasági, különösen a piacgazdasági tevékenység nem játszódhat le intézményi, jogi és politikai légüres térben. Föltételezi, hogy biztosítva legyenek az egyéni szabadságjogok és a tulajdon garanciái, nem szólva a szilárd pénzről és a hatékony közigazgatásról. Az állam alapvető feladata, hogy biztosítsa ezeket a garanciákat, hogy akik dolgoznak, élvezhessék munkájuk gyümölcsét, és így ösztönözve érezzék magukat arra, hogy azt hatékonyan és becsületesen teljesítsék... Az állam feladata, hogy őrködjön az emberi jogok fölött, és azok alkalmazását irányítsa a gazdaság szférájában; e téren az elsődleges felelősség azonban nem az államra hárul, hanem azokra az intézményekre és különböző csoportosulásokra és egyesületekre, amelyek a társadalmat alkotják.”¹³⁰

A katolikus társadalompolitikai hagyomány kiegyenlítést, ill. egyensúlyt keres a **szolidaritás és szubszidiaritás** egymást kiegészítő és kölcsönösen korlátozó fogalmi által. Az államnak gondoskodnia kell arról, hogy minden politikai, kulturális és gazdasági tevékenység végül is a közjót szolgálja. A szolidaritás az emberiség egész családját átfogja, és nem tűri a közjó szűkítését csoportonként.

A szubszidiaritás törvényéből az következik, hogy az állam 1. nem követelhet magának olyan gazdasági, kulturális és szociális feladatokat, amelyeket egyének és alacsonyabb szintű csoportok értelmesen betölthetnek; 2. kerülnie kell a centralizálást, a szükségessé váló világtekintélyre való tekintettel is támogatnia kell a föderatív elvet; 3. védelmezze az egyének és családok alapjogait és szabadságterét.

A köztekintélyek mértéktartóan óvakodjanak még a törvények és rendeletek fölösleges halmozásától is. Minden intézkedést szükségessége vagy hasznossága igazol. Haszontalan törvényáradat vagy türelmetlen rendőrállamhoz, vagy a törvények radikális leértékeléséhez vezet. Az állam jogos törvényei a keresztény fölfogás szerint lelkiismeretben köteleznek (vö. Róm 13,5).

Nagy mértéktartással az **erőszak** alkalmazása is lehet a szeretet eszköze, ha nem a személy szabadakaratának letörésére irányul, hanem a gonosztevéket akadályozza, hogy mások és a közjó ellen vétsenek. Egy rendetlen világban az igazságosság és biztonság minimumát csak úgy lehet garantálni, ha a politikai tekintély átfogó eszközöket tud alkalmazni a jogos büntetőtörvények kikényszerítésére. A hívőknek azonban terapeutikus küldetést kell betölteniük a büntető folyamatban is. A kis rablók és orgazdák üldözése tiszta képmutatás, ha a politikai korrupciót nem fogják hatékonyan porba.

A „jóléti állam” nemcsak a sürgetően szükséges javak termelésének kedvez, hanem **szociális törvényhozással** is gondoskodik arról, hogy a hátrányosok megkapják részüket a társadalmi produktumból, amit a szabadpiac játékszabályai szerint nem szerezhethének meg. A létfontosságú dolgokon túl garantálni igyekszik az egészséggondozást, nevelést, egészséges lakást, szakmai képzést és társadalombiztosítást.

A hatalomgyakorlás kontrollja szempontjából egy egészséges demokratikus rend a lehető legjobb államforma, de még ott is kialakulhat olyan oligarchia, amely próbál visszaélni befolyásával, és a hatalmat érdekeinek szolgálatába állítja. Ez ellen jó demokratikus mechanizmus a hatalomfelosztás törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalomra. De semmilyen alkotmány vagy struktúra nem terem automatikusan szabadságot és igazságosságot.

¹³⁰ CA 48.

Mindnyájunknak szabadulnia kell a hatalomvágytól és önkényességtől. Demokráciában részt kell venni a választásokon, de ezt megelőzi a gondos informálódás és ítéletalkotás kötelessége.

Erőszakos **forradalom** csak akkor igazolható, ha egy zsarnoki rendszer alattvalóit alapjogaitól fosztja meg és/vagy elviselhetetlenül kizsákmányolja. De a felelős társadalmi csoportok ilyenkor is fontolják meg, van-e kilátás sikerre, nem hoz-e a forradalom még nagyobb bajt. A fegyveres fölkelés előtt végig kell gondolni a változás erőszakmentes útjait. Az erőszakosok kevés garanciát adnak, hogy a megszerzett hatalmat felelősen és teremtetőleg fogják használni.

50. § A politika

„Senki se keresse, ami a magáé, hanem ami a másé” (1Kor 10,24)

Vannak szociális fontosságuk és a föladat nehézsége miatt kiemelkedő hivatások, amelyek nagy bátorságot kívánnak, és ezért a múltban – helytelenül – a lelkipásztorok óvták híveiket tőlük: ilyen a politikus pályája is. A jámborok gyakran közeli bűnalkalomnak tekintették, és másokra hagyták a „piszkos munkát”. Ma a keresztény nevelés fontos föladata, hogy finnyáskodás helyett a politika és a politikus hivatás fontosságát, szépségét motiválja.¹³¹

A politika szervezett, céltudatos tevékenység a társadalom közös java érdekében és/vagy a társadalom külön csoportjai érdekében, de mindig tekintettel a közjóra. Sosem összpontosulhat az egyén szabadságára és érdekeire, hanem mindenkit szemmel kell tartania.

Jézus maga nem lépett a politikai arénába, de prófétaként néven nevezte a politika bűneit, s ezzel magára vont egy ocsmány politikai játékot. Politikus volt abban az értelemben, hogy olyan célokat tűzött ki, amelyek komolyan vételével elérkeznék az üdvösség a politikai életbe is. Ha az emberiség valóban megtérne, Isten uralmának elismerése biztosítaná az igazságosság és béke korszakát. Joggal beszélhetünk az „evangélium politikájáról” abban az értelemben, hogy iránymutatás és abszolút „utópia”, mindig igénybe vevő, de egészen sosem teljesíthető eszmény, amely mindig újra lehetővé teszi relatív utópiák kialakítását, és fölszabadítja a hívőket realista, nyíltan vitatható politizálásra.

Az Egyház intenciója az, hogy a papok ne, de a keresztények politizáljanak, „keresztény politikáról” azonban ne beszéljünk. A politika terén senkise foglalhat el monopolhelyzetet. Krisztus becsülete miatt óvakodnunk kell attól, hogy tökéletlen és vitatható politikánkat „kereszténynek” nyilvánítsuk. A konkrét politikában a keresztények különböző opciókat részesíthetnek előnyben, a keresztény hit megenged különböző politikai modelleket.

A keresztények lelkiismeretes politikai tevékenységükben tanúságot tesznek a végső valóságról, amelyben hisznek. Egy fölvilágosult és meggyőződéses keresztény politikus mindent azzal a szeretettel tesz, amelyet Krisztus kinyilatkoztatott. Nem változtatja a politikát tiszta szeretetté, működése mégis árulkodik szeretetének erejétől és tisztaságáról. A hatalom helyes gyakorlásának szüksége van a szeretetre és a benne megalapozott különböztető képességre.

Az Isten igéjéből táplálkozó keresztények a legjobban kvalifikáltak annak megállapítására, mit kíván a szeretet és az igazságosság, és milyen eszközzel valósítható meg legjobban. A szeretet hatalmának megnyílt keresztény politikai döntéseiben szem előtt fogja tartani a jogfosztottakat, érvényre juttatja a szolidaritást. A keresztény életszemlélet megment a korlátoltságtól és fanatizmustól, és szabaddá tesz a lehető legjobb megoldások közös keresésére. A toleráns keresztények konstruktív együttműködésre képesek más csoportokkal. Az értelmes konfliktuskezelést pártolják, így behozzák a politikába a kiengesztelődést és a békét. Világos célkitűzéseik társulnak a valódi lehetőségek valóságközeli értékelésével, így keresik a következő lépést a kötelező eszmény irányában.

A politikai elméletek és programok pluralizmusa elkerülhetetlen: különbözők a történelmi helyzetek, szükségletek és lehetőségek. De még egy kultúrán belül sem foghatja föl senki az egész valóságot, elgondolhatók különböző kiindulópontok. Ahol azonban a másként gondolkodókat nem veszik komolyan, nincs konstruktív pluralizmus. A történelem bemutatja a destruktív pluralizmus formáit, amikor minden egyes politikai hatalomnak saját istene volt, a háborúk hátterében istenek harca dúlt. Ha a népek becsületesen hisznek az egy Istenben,

¹³¹ GS 75.

másként oldják meg a konfliktusokat, mint a politikus-polyeista vallások uralma alatt. A hívőknek a radikális monoteizmust kell képviselniük: aki hisz az egy Istenben, nem háríthatja el az üdvösség minden embert átfogó szolidaritását.

51. § A gazdaság

„Szerezzetek magatoknak barátokat a hamis mamómból” (Lk 16,9)

A Zsinat így bátorítja a közgazdákat: „Szerezzék meg az elengedhetetlenül szükséges szaktudást és tapasztalatot, de ügyeljenek tevékenységük alapelveire is, hűségben Krisztushoz és az ő evangéliumához, hogy egész egyéni és társadalmi életünket átítassa a **nyolc boldogság szelleme**, kiváltképp a szegénységé.”¹³²

Nemcsak arról van szó tehát, hogy a megélhetés és gyarapodás gondjai közepette is – az emberi személy kiteljesedése végett – valljuk a szellemi és társasági értékek meg a vallás elsőbbségét és szükségességét. Hinnünk kell azt is, hogy az emberiség a gazdasági szférában is megtapasztalhatja a Szentlélek szabadító hatalmát és Krisztus húsvéti titkának erejét, ha a makarizmusok útját követi.

Társadalmi bizakodásra nem az állandó haladás optimista történelemfilozófiája ad alapot, hanem csak azok az emberek, akik vállalják a megtérést és azt a küldetést, hogy a „föld sója” legyenek, akik vállalják az anyagi igénytelenséget. Miközben hazánkban az „eredeti tökefelhalmozás” zajlik, amikor oly sokakat köt le a gyors meggazdagodás igyekezete, és senki nem akar egy kicsivel sem szegényebb lenni, mint korábban volt, a világ vezető szellemiségei arról beszélnek, hogy **a szegénység föladat**. Az emberiség kétharmadának nyomora és a gazdasági növekedésnek – a környezeti problémák miatt szűkülő – határai olyan szociális igazságosságot kívánnak, amely nem valósítható meg az élet egyszerűvé tétele nélkül.

„A szegénység mint *erény* tiltakozás a birtoklás és a pusztító önistenítés diktatúrája ellen. Szolidaritásra készít azokkal, akik számára a szegénység éppen nem szabadon választott erény, hanem kemény élethelyzet és társadalmi kényszer” (J. B. Metz). Az emberhez méltó élethez szükséges javak és jogok nélkülözése olyan baj, amely minden keresztényt prófétai tiltakozásra szólít. Az ellentétes pólus az a szegénység, ami a Lélek ajándéka, s aminek hálás elfogadása együtt jár azzal a növekvő készséggel, hogy segítsünk az ínséget szenvedőkön, és a bajt gyökerénél ragadjuk meg.

Távol álljon tőlünk minden manicheus irtózás a vagyontól és a gazdasági tevékenységtől. **De a gazdaság több, mint üzlet és haszon.** „A közgazdasági életben is tisztelni és érvényesíteni kell a személy méltóságát, az ember csorbíthatatlan hivatását és az egész társadalom érdekét. Az ember ugyanis megteremtője, középpontja és célja az egész közgazdasági életnek.”¹³³ A gazdasági dimenzió mindent átjár, de nem mindegy hogyan, szolgálként vagy zsarnokként. A nemzetgazdaságnak a nemzet, a világgazdaságnak pedig az egész emberiség családjáról kellene gondoskodnia.

Sokan azért nem lelkiismeretesek a gazdasági életben, mert a becsületességre **nevelés** kevésbé koncentrálódik az üzleti morálra. Olyan társadalomban élünk, amely a sikernek ígér csak elismerést. Így aztán sokan kétes ügyletek után könnyen megnyugtatták magukat, ha a csíny sikeres volt. Márpedig a keresztény morál szerint a csalás és megtévesztés különféle formái nemcsak az őszinteség és az igazságosság elleni vétések, hanem mindig a felebarát ellen is, mégha az államot vagy más közintézményt károsítanak is meg.

A szociális piacgazdaság működésének alaptétele az erkölcsi nevelés, amely a közjóra irányítja a figyelmet. Közmeggyőződésé kell tenni, hogy a haszon nem elégséges mércéje az értelmes gazdasági életnek. Az üzleti élet erkölcsi kódexe csak akkor lehet hatékony, ha a közvélemény is elítéli az etikátlan viselkedést. Ha a köztudat szigorodik, és a bűntényeket

¹³² GS 72.

¹³³ GS 63.

felgöngyölítik, többen ellenállnak majd a gazdasági büntény kísértéseinek. De az oktatásnak ismertetnie kell az erkölcsös viselkedés főokait, motívumait és következményeit is. Átütő eredménye azonban csak akkor lesz a nevelésnek, ha az ifjúság tapasztalja az egész társadalom elszántságát a gazdasági bűncselekmények, a korrupció leküzdésére.

Abszolutisztikus rendszerekben a korlátlan hatalom önkényesen sanyargathatta **adóval** az alattvalókat. Demokráciában a nép által választott testületek szabják meg a szükséges adó mértékét és fölosztását. A jóléti állam = adóállam. Ezért a törvényszabta adó befizetése lelkiismeretben kötelező (természetesen a család megélhetésének biztosítása sürgetőbb kötelesség). Hibás vagy igazságtalan adótörvények ellen úgy lehet védekezni, hogy választáskor tisztességes és hozzáértő emberekre adjuk szavazatunkat.

Jogtalan a társadalombiztosítás szerveinek járó, a törvényes hatóságok által megállapított hozzájárulás befizetésének elmulasztása is.

52. § A tulajdon¹³⁴

„Aki birtokolja a világ javait és látja szükségét szenvedő testvérét, de elzárja előle szívét: hogyan marad abban az Isten szeretete?” (1Jn 3,17)

Az ember a teremtéskor megbízást kapott a föld hasznosítására, ez csak az isteni szuverenitás elismerésével történhet. Minthogy a föld minden ember hasznára rendeltetett, a Zsinat tanítása szerint **„a javak egyetemes rendeltetésére** mindig ügyelni kell. Az ember... jogszerűen birtokolt vagyona... egyúttal közös is. Az ember köteles segíteni a rászorulókon, mégpedig nem csupán fölöslegéből. Aki pedig végső szükségét szenved, annak joga van mások vagyonából megszerezni magának a szükségeseket.”¹³⁵ Ez ellen a tulajdonos észszerűen nem tiltakozhat.

A végszükségben lévőknek adnunk kell azt, amit egyáltalán nélkülözhetünk. Fölöslegünk tekintélyes részét pedig – akár közvetlenül, akár szervezett gyűjtés útján – más bajbajutottaknak kell eljuttatni. Elsősorban azt érdemes segíyezni, aki a támogatás révén a maga lábára áll.

Nem vagyok én senkinek sem adósa? Valójában sokkal inkább adósai vagyunk Istennek és az embereknek, semhogy a kimért kölcsönös igazságossághoz köthetnénk magunkat. Ezért nem oktalanság még életszínvonalunk süllyedése árán is követni a szeretet parancsszavát.

A föld és a termelőeszközök megszerzésének és birtoklásának fő jogcíme a társadalmi irányú munka. A jogosan szerzett tulajdon öröklése minden tulajdon szociális természetének vonalában áll, mert minden szocializáció modellje a család. Az értelmesen rendezett öröklési jog nemcsak a szorgalomra és gondos vagyonkezelésre ösztönöz, hanem a stabilitás érzését adja. De ha a halmozás mások kizsákmányolásának eredménye, vagy akadályozza a szolidaritást és sokak felelős részvételi lehetőségét, akkor az igazságosság revíziót kíván. A viszonylag nagy birtokokat jogosan lehet progresszív örökösödési adóval sújtani.

Van sok új tulajdonforma, pl. a társadalombiztosítás, életbiztosítás, takarékbetét. A legdrágább birtok a jó nevelés és képzés.

A tulajdon elleni bűnöknek sok fajtája van: gondatlan kezelés, rongálás, pusztítás; lopás, rablás, orgazdaság, sikkasztás; csalás; uzsora. E bűnök bocsánatához a lehető legkorábbi **kártérítés** szándéka is kell. – Akik részt vettek a károkozásban, részt kell venniük a kártérítésben is. A kártérítés a jogos tulajdonosnak vagy örököseinek jár, nemcsak az elvett jószágért, hanem a hiánya miatt elszenvedett károkért is. Aki a társadalomnak vagy ismeretlennek okozott kárt, az jótékony célra adja a kártérítést.

A magántulajdon melletti érvek (emberméltóság, teremtő szabadság, családi összetartás, begyökérség és hűség) gyakran kiáltó ellentmondásban állnak a valósággal, amely fölhív a tulajdoni rend reformjára és újrafölösztására, de főleg az érzület reformjára, társadalmilag felelősebb vagyonkezelésre. A szabadság nem zárhatja magába azt a jogot, hogy bárki saját vállalkozását úgy építhesse föl, hogy mindenki mást kizárjon a rendelkezésből és kezdeményezésből. A gazdasági hatalom fölhalmozódása a politikai demokrácia alapjait érinti, és a legjobb akaratú politikai erőknek is megnehezíti, hogy mindent a közjóra rendeljenek.

Sok országban sürgető a **földreform**. A Zsinat egyik legfontosabb nyilatkozata erről: „A kellően meg nem művelt ingatlanokat szét kell osztani azok között, akik e földeket jól megművelik... biztosítsák számukra a szükséges tőkét és eszközöket, a továbbképzést.”¹³⁶ A

¹³⁴ Vö. KEK 2401-2411.

¹³⁵ GS 69.

¹³⁶ GS 71.

kisajátításnál a kártalanítás mértékét nem csak a kölcsönös igazságosság szabja meg; tekintetbe veendő, mennyire ügyeltek a kisajátítandók a múltban a közjóra.

A telekspekulációk nagy kárt okoznak a szociális lakásépítésnek és várostervezésnek. A föld nem áru, hanem az emberiség családjának istenadta alaptőkéje. Lényegesen nem növelhető, de művelhető és javítható. A közjó védelmére szükség van földtulajdonjogra.

Jogos a földjáradék és az értéknövekedés vállalkozás révén, de gondoskodni kell, hogy a társadalmilag jelentős értékjavításra vállalkozó magán kezdeményezések ne bátortalanodjanak el.

A katolikus társadalomtan nem zárja ki fontos **termelőeszközök** és berendezések köztulajdonba vételét, ahol ez bizonyíthatóan a közjót szolgálja. A fő indokot már XI. Pius kifejtette: „Bizonyos fajta javaknak a közösség számára fönntartását teljes joggal lehet követelni, mert a velük járó túlságos hatalmat a közjónak veszedelme nélkül nem szabad magánosoknak átengedni.”¹³⁷

¹³⁷ Quadragesimo anno (1931) 114.

53. § A munka¹³⁸

„*Atyám mostanig munkálkodik, én is munkálkodom*” (Jn 5,17)

A munka tárgyilagosan az ember igényeinek kielégítésére szolgáló célszerű tevékenység. A nyelvek tapasztalata a kinnal kapcsolja össze (labor, munka). Az Egyház tanítása szerint az **emberi munka** közvetlenül az Isten képére teremtett személyek sajátja, akik arra kaptak hivatást, hogy folytassák a teremtés művét egymással és egymásért, miközben uralmuk alá hajtják a földet. „A munka... megváltó jellegű is lehet. A názáreti kézműves és a Kálvárián keresztre feszített Jézussal együtt viselve a munka terhet, az ember valamiképpen együttműködik Isten Fiával megváltó művében.”¹³⁹

„Aki nem akar dolgozni, ne is egyék” (2Tessz 3,10). Mindenki köteles okos rendszerességgel dolgozni, nemcsak mert a henyélés nagy erkölcsi veszedelem, hanem mert minden ember közreműködésével lehet lakhatóvá tenni a világot. A munkában olyan értékeket alkotunk, amelyek nélkülünk nem lennének, s munka közben mi magunk is többé válunk. Így – bár a munka nem az egyetlen jogcím a megélhetésre és a jövedelemre – mindenki végezzen közhasznú munkát a közösség szolgálatának szellemében.

„A munka elsődleges értéke magára az emberre irányul, aki szerzője és végcélja is. A munka van az emberért, és nem az ember a munkáért. Mindenkinek képesnek kell lennie arra, hogy a munkában megtalálja a saját és hozzátartozói életéről való gondoskodás és az emberi közösség szolgálatának eszközét.”¹⁴⁰

„A **munkához és foglalkozáshoz való jognak** igazságtalan megkülönböztetés nélkül mindenki számára nyitva kell állnia, férfiaknak és nőknek, egészségeseknek és csökkent munkaképességűeknek, ös lakosoknak és bevándorlóknak. A körülmények függvényében a társadalomnak a maga részéről segítenie kell az állampolgárokat, hogy munkát és alkalmazást szerezzenek maguknak.”¹⁴¹

„A **munkanélküliség** miatti állásvesztést majdnem mindig az emberi méltóságon esett sérelemként és az élet egyensúlyának fenyegetettségeként éli meg az, akit elér. A személyen esett káron túl az érintett otthona számára is számos veszély következik belőle.”¹⁴²

A munka nem egyszerűen egy költségtényező, nem szabad a munkapiacon vásárolni, mint a nyersanyagot és gépeket. Ha a munkás tényleg partner, akkor szűnik meg a munka világának elidegenedése. Már nem a javak termelésének hatékonysága teszi emberivé a munkát, hanem az emberek közti atmoszféra a munkahelyeken. A munka legyen az öröm forrása; aki ezt tönkreteszi, a szabadidőnek is elveszi értelmét és áldását. Ezért nem közömbös, ki birtokolja a termelőeszközöket és milyen előjogokat ad neki ez a birtoklás a munkásokkal szemben.

Másként kell megítélni a dolgozó **tulajdonos** magánbirtokát, aki megbecsüli munkatársait, mint a mások munkájából élő nominális tulajdonos magánbirtokát. A gazdasági tevékenység általában sok ember együttes erőfeszítését kívánja. A részvevők egyik csoportja sem járhat rosszul. A munkáltatót is haszon illeti, hiszen ő nyújtja és kockáztatja a tőkét, szervezi meg a munkát. A fölhalmozódó értéktöbblet hova fordításában köti a szociális felelősség. De a Zsinat egyértelműen beszél a munkások részvételéről: A gazdasági vállalkozásokban mindannyian tevékeny szerephez jussanak a vállalatok ügyeinek irányításában, felsőbb szinten is részük legyen a határozatok meghozatalában.¹⁴³

A jogos bér a munka törvényes gyümölcse. Az, aki megtagadja vagy visszatartja, súlyos igazságtalanságot követ el. A katolikus társadalomtan a pusztá teljesítménybérén túl

¹³⁸ Vö. KEK 2426-2442.

¹³⁹ KEK 2427.

¹⁴⁰ KEK 2428.

¹⁴¹ KEK 2433.

¹⁴² KEK 2436.

¹⁴³ GS 68.

hangsúlyozza, hogy a bérnek a rendelkezésre álló eszközök viszonylatában a munkásnak és *családjának* emberhez méltó életvitelt kell biztosítania. A méltányos bér megállapításához figyelembe kell venni minden egyes ember szükségletét és a munkában való részvételét.

„Úgy kell megfizetni a munkát, hogy az emberhez méltó életet biztosíthasson mind önmagának, mind övéinek anyagi, társadalmi, kulturális és lelki szempontból egyaránt, figyelembe véve kinek-kinek munkakörét és teljesítményét, valamint a vállalat helyzetét és a közjót” (GS 67).

A felek megegyezése nem elegendő ahhoz, hogy az erkölcsileg igazolja a fizetésemelést.¹⁴⁴ A bértárgyalásoknál a vállalkozás teljesítőképességén túl tekintetbe kell venni a gazdasági növekedés határait, a teljes foglalkoztatottság célját és az infláció elkerülését. Gondolni kell az egyes vállalkozások és a népgazdaság konkurenciaképességére is. A hatalmi viszonyoktól függ, elérhető-e az igazságos bér, vagy kompromisszumra kell törekedni.

Minden erővel törekedni kell arra, hogy a fölmerülő ellentéteket „tárgyalás segítségével csökkentsük, amely tiszteletben tartja minden társadalmi partnernek: a vállalatok felelőseinek, a munkavállalók képviselőinek, például a **szakszervezeti** szövetségeknek és esetlegesen a hatóságoknak a jogait és kötelelességeit.”¹⁴⁵ A katolikus társadalomtan már száz éve hangsúlyozza a munkavállalók társulási jogát, hogy szolidárisan érvényesítsék jogukat igazságos bérre és emberhez méltó munkafeltételekre. A szakszervezetek sok országban hozzájárulnak a munkavállalók képzésének emeléséhez és szociális éberségéhez. Sok szociális reform köszönhető kezdeményezésüknek vagy nyomásuknak.

A szakszervezetek a munkaharc legélesebb eszközeként használják a sztrájkot, a vállalkozók ellenfelegyverül a kizáráshoz folyamodnak. „A **sztrájk** erkölcsileg jogos, ha elkerülhetetlen, sőt szükséges eszköznek tűnik az arányos nyereség eléréséhez. De erkölcsileg elfogadhatatlanná válik, amikor erőszakkal jár együtt, vagy ha célkitűzései nem közvetlenül kapcsolódnak a munkához, vagy a közjóval ellentétesek.”¹⁴⁶ Munkaadó- és munkavállaló-szövetségek álljanak ellen a kísértésnek, hogy a hatalmat és a csoportérdekek túlhangsúlyozását fölébe helyezték a szolidaritásnak.

Föltétlenül kerülendők a sztrájkok és kizárások a szükséges közszolgálatokban, mint posta, tűzoltó, rendőr, transzport, iskola, betegellátás. Őrütség politikai sztrájkot engedni olyan fölforgató erőknek, amelyek hatalomra jutva teljesen megszüntetnék a sztrájkjogot. Az általános sztrájk csak az erőszakmentes ellenállás legvégső eszköze lehet.

¹⁴⁴ KEK 2434.

¹⁴⁵ KEK 2430.

¹⁴⁶ KEK 2435.

54. § Vállalkozói erkölcs

„Úgy bánjatok az emberekkel, ahogyan akarjátok, hogy veletek bánjanak” (Lk 6,31)

A szociális piacgazdaság csak akkor üzemelhet, ha kölcsönös bizalom, közös ideálok és szociális célok kötik össze a partnereket. Sehol sem könnyű a szabad piacot a szociális igazságosság felé terelni úgy, hogy el ne vesszék a teremtő szabadság és kezdeményezés. Ennek a gondnak oroszlánrészét vállalják magukra a vállalkozók.

A **vállalkozó** olyan valaki, „aki nemcsak reagál a megváltozott körülményekre, hanem aktív módon kezébe veszi a kezdeményezést” (C. A. Andreae). Ellenképe az „ellátott” embernek. Nyilvánvaló, hogy a javakat és szolgáltatásokat produkáló vállalkozó mint munkáltató és mint átlagon fölüli felelősséggel bíró ember nagyban szolgálhatja a társadalom javát, épp ezért a keresztény nevelés sem ébreszthet gyanakvást ezzel az életformával szemben, hanem kedvet kell kelteni erkölcsös megvalósításához.

A tanult, képzett és magát egyénileg is továbbképző vállalkozó mindig új kihívásokkal találja magát szemben: döntési helyzetekben csak dinamikus és merész magatartással lehet úrrá lenni. Kreativitás és ötletgazdagság, a teljesítés és a határozás öröme, innovációs készség – efféle tulajdonságok jellemzik a vállalkozót. Így biztosítja saját egzisztenciáját és a vállalkozás sikerét, de ezzel biztosítja alkalmazottainak megélhetését is. Kontaktusban van munkatársakkal, vevőkkel és üzlettársakkal, közigazgatási személyekkel és érdekképviselőkkel. Kíváncsi, hogy részt vegyen a társadalom alakításában, tevékenykedjék – mint független személyiség – a politikai döntés folyamatában is, főleg közszégi szinten.

Döntően fontos a versenyben a vállalkozó *fair* magatartása. A jogi rendezés csak nagyon általános kereteket szabhat a gazdasági versengéshez. Bármilyen etikai kódex mellett az erkölcsileg releváns alapmagatartások, erények elengedhetetlenek a *fair* verseny érdekében.

A nagyüzemekben a **menedzserektől** és a **vezető alkalmazottaktól** függ, hogy mennyire szolgálják az egyes vállalatok a közjót, különösen a felelős gazdasági tervezést és a társadalom valódi érdekeit. Teremtő felelősségükön múlik a foglalkoztatás, a biztonsági intézkedések maximális mértéke és az egészséges üzemi klíma. Kiegyenlítő szerepet töltenek a tőkét nyújtók jogos várakozásai és a szükséges beruházások meg az ökológiai követelmények között. Ők felelnek a *fair* konkurenciaharcért, az őszinte információért üzemen belül és a nyilvánosság felé, a tiszta reklámért, a törvényes rendelkezések megtartásáért. Tőlük függ, mennyire áttekinthető a nagyvállalkozók aktivitása a munkaadók, a tőkések és a nyilvánosság előtt.

A vállalkozások csúcsvezetői – a tőkéseket és a foglalkoztatottakat megelőzve – főként a vevők iránt tartoznak felelősséggel. Hosszú távon azonban ez válik javára biztosan a munkáltatóknak is. Minden részvevő nyer, ha a vállalkozás egészen világosan a vevők és így a közjó szolgálatára van rendelve.

55. § A szociális problémák történelmi órája

„Urak... gondoljátok meg, hogy nektek is van Uratok a mennyben” (Kol 4,1)

Bár az emberről mint társadalmi lényről őrzünk tér és idő fölötti, lényegi tanításokat, ezeket mindig alkalmaznunk kell a változó környezeti föltételekhez (pl. népsűrűség, termelési viszonyok). A megoldásra váró szociális problémák sorából kiemelkednek a fönnálló állapot félreértelmezéseiből és ártalmaiból adódó kérdések, amelyek kutatják, mi módon jussunk el a jogos rendre abból, ami rendetlen és elégtelen. Tehát a **szociális kérdés** arra keres választ, milyen hibái és hiányosságai vannak a fönnálló társadalmi rendnek, és mi módon lehet ezeken segíteni.

Amíg világ a világ, a társadalmi rend mindig beteg; ebben az értelemben a szociális kérdés mindig létezett. De csak újabb időkben hatolt az emberek tudatába, és vált igazán kérdésessé; csak újabban kérdezzük tényleg rá. Ehhez szükség volt arra a fölismerésre, hogy a mindenkori fönnálló nyomorúság jó részének oka a társadalmi szerkezet rendetlenségében van. Kevesek eszmélése aztán gyorsan közkinccsé lett. Azóta a társadalmi kérdés érdekviták tárgya, és sokszor ellentétes megoldásokat idéz elő.

Mindenkor két dologra vagyunk kíváncsiak: 1. Miben áll pontosan bizonyos társadalmi csoportok szenvedése, és mi ennek az oka? (diagnózis); – 2. Hogyan lehet enyhíteni vagy megszüntetni ezt a szenvedést? (terápia).

A kereszténység keletkezésekor a rabszolgaság intézménye nagy seb volt a társadalom testén, de még a filozófusok sem érezték kérdésesnek; a lázadók is csak alkalmi túlkapások miatt keltek föl. Az ókori egyház is megelégedett annak hangoztatásával, hogy Isten Országában nincs különbség szolga és szabad között. Az egyházi emberek között sosem hiányoztak a prófétai jellemek, akik bátran nekitámadtak hatalmasságoknak kegyetlenkedések vagy világos jogsértések miatt. De a középkori teológusok is lényegében helyénvalónak találták az úr és szolga közt fönnálló különböző függéseket (pl. jobbágyság). A parasztháborúk is elsősorban az öröklött jogok és kötelességek megrendülésekor robbantak ki.

Csak az iparosodással létrejött, szabad bér munkaviszonyban élő **munkásság** tűnt föl először olyan valódi társadalmi jelenségként, amelyet csak a társadalmi szerkezettel összefüggésben és annak változásaival lehetett megérteni. A proletárok nyomora és elvadultsága rögtön fölkelte nemes lelkű emberek segítőkészségét, de jó ideig csak egyéni szerencsétlenségnek tudták be a korábbi kézművesek és parasztok lecsúszását. Pedig egész társadalmi csoportok közös sorsáról volt szó: az iparosodás folytán a társadalmi szerkezet vissza nem fordíthatóan átalakult. A kellő fölismerésre a XIX. század közepén a kereszténységtől távol álló értelmiségiek jutottak el (pl. Marx), egyházi körökben még a pápák – némiképp megkésett – szociális enciklikáinak (1891, 1931, 1961) tanítása is csak nagyon lassan vert gyökeret.

A korán iparosodott országokban a munkáskérdés volt vitathatatlanul a szociális kérdés. A folyamatba később bekapcsolódó országokban is hasonló fejlődés zajlott le: a gátlástalan kapitalizmus tarthatatlan állapotokat idézett elő. A proletariátus nyomora a gazdasági, sőt állami rend erőszakos megdöntésének veszélyével járt, főleg hivatásos forradalmárok működése nyomán.

Jelenleg a szociális kérdés már nem azonos az ipari munkásság problémáival. A világ nagy részén, így Latin-Amerikában az agrárkérdés került az első helyre. Az iparosodott országok „jóléti társadalma” már nem ismeri a nyomor proletariátusát; inkább bizonyos középrétegek vannak szorult helyzetben. Nagyon nehéz a **többgyerekes családok** sorsa. Hiszen a piacorientált társadalomban egyre inkább csak azok számítanak, akik a piacon értékelt teljesítményt tudnak kínálni. Ilyen társadalomban idegen testet alkotnak azok a családok, ahol többségben vannak a gyerekek és az öregek. Nem teljesen igaz már, hogy a szociális kérdés főleg gazdasági viszonyokra vezethető vissza, és szegények és gazdagok ellentétéből volna

magyarázandó. Ma a család kérdése lett a szó legszorosabb értelmében a szociális kérdés: a gyermekben szegény és a gyermekben gazdag családok között kíván kiegyenlítést.

Döntő szociális kérdés lett a nők szerepe és állása. A munkaórák kétharmadát teljesítő nők a fizetések tizedét kapják, és a tulajdon 1 %-át birtokolják. Új társadalmi és gazdasági problémákat támaszt a menekültáramok gyökértelensége. Nehéz a vendégmunkások helyzete is. Az idősök leértékelése és paralizálása éppúgy szociális problémákat szül, mint a fiatalok munkanélkülisége. A növekvő elvárosiasodás folytán veszélybe kerül város és vidék egyensúlya, megrendültek a régi szolidáris kapcsolatok.

Világméretű szociális kérdés a fejlődésben előrehaladott és **visszamaradt népek** közti ellentét. Itt ugyan megint a gazdasági helyzet a meghatározó. De nem lehet elintézni pusztán jóllakatással, hanem erkölcsi, kulturális és politikai követelményeknek is meg kell felelni.

Nem elégséges, de nem is lebecsülendő a szimptomatikus gyógyítás: a főnnálló helyzetből adódó fájdalmat enyhíteni bizonyos társadalmi csoportok számára (szociálpolitika), de törekedni kell a társadalmi reformra is: a társadalmi szerkezet megfelelő átépítésével alapvetően megszüntetni a bajok okait. Gyakran a kétféle eljárás között nincs is olyan éles határ.

XIII. Leó pápa szerint a szociális kérdés kezelése nem lehet eredményes a vallás és az **Egyház** nélkül; azóta a pápák mind hangoztatják, hogy a közvetlenül érintettek mellett az államnak és az Egyháznak is részt kell vennie. A szociális kérdés elválaszthatatlanul összefonódott kulturális és erkölcsi kérdésekkel. Az ember képét csak a kinyilatkoztatás tárja föl számunkra, és ennek őre az Egyház. Ebből azonban nem következik, hogy a szociális kérdés „vallási kérdés” volna; valójában nem gazdasági, nem erkölcsi, nem is vallási, hanem egyszerűen: szociális kérdés.

A szociális kérdés „megoldása” szociális utópia, ez a paradicsom helyreállítása volna a földön. Sok nem-keresztény szociális mozgalom ígért ilyen „megoldást”. A keresztény szociális tanítás tud az ősbűnről és következményeiről, legalább ennyiben realista. A gyakorlati munka azonban mindenkit a realizmusra kényszerít, s ezért gyümölcsöző lehet az együttműködés a keresztények és a földi paradicsomról álmódók között.¹⁴⁷

¹⁴⁷ A legfontosabb új tanítóhivatali okmányok: a II. Vatikáni Zsinat *Gaudium et spes* rendelkezése (1965) 63-72; II. János Pál pápa *Centesimus annus* körlevele (1991); A Katolikus Egyház *Katekizmusa* (1992). 1897-1948. A MKPK körlevele: *Igazságosabb és testvériesebb világot!* (1996).

56. § A béke

„Boldogok a békességszerzők: mert majd Isten fiainak hívatnak” (Mt 5,9)

„A béke nemcsak a háború hiánya, és nem korlátozódik arra, hogy az ellentétes erők egyensúlyát biztosítsa. A béke nem érhető el a földön a személyek javainak védelme, az emberi lények közti szabad kommunikáció, a személyek és a népek méltóságának tiszteletben tartása és a testvériség állhatatos gyakorlása nélkül. A béke a «rend nyugalma». Az igazság műve és a szeretet hatása.”¹⁴⁸

A földi béke előképe és gyümölcse Krisztus békéjének, aki a megígért „békefejedelem” (Iz 9,5). „Ő a mi békénk” (Ef 2,14), vérével kiengesztelte a zsidóságot és a nemzeteket. Kibékítette az embereket Istennel, tanítványait a béke követéinek rendelte, és boldognak hirdette a békességszerzőket.

A békét kettős harcban kell megszilárdítanunk: saját bűnösségünk ellen és egy békétlen világgal szemben. Krisztus békeküldetését elutasították, tanítványait konfliktusokkal megterhelt világba küldte az ember mélységeit megnyitó kétélű karddal (Mt 10,34-35; Lk 12,51). A világ ellenállása kihívás számunkra: mindent kigyomlálni magunkból, ami az igazi békének útjába áll. Az evangélium mondataival (Lk 22,38) semmilyen földi erőszak alkalmazására nem szabad visszaélni.

„Azok, akik lemondanak az erőszakos és véres tettekről, és az emberi jogok biztosítására a védekezésnek a leggyengébbek számára hozzáférhető eszközeihez folyamodnak, tanúságot tesznek az evangéliumi szeretetről, feltéve, hogy ez megtehető anélkül, hogy a többi ember és a társadalom jogainak és kötelességeinek ártana.”¹⁴⁹

Az elkerülhetetlen konfliktushelyzet tudatában sem mindegy, hisznek-e a béke primátusában, vagy tudatosan óhajtják az erőszakos megoldásokat. A harcot pártoló **ideológiák** ellen föl kell vértézödni. Csak naiv ember hiheti, hogy ilyen világnézetek hordozói – erőszakos győzelmük után – elhozhatják a béke korszakát.

Egy békeszerető nemzet korlátozott seregében a katonai szolgálat általában nem okoz komoly lelkiismereti problémákat. Nem mindegy, hogy a katonai szolgálat béke vagy háború idejére esik; az engedelmesség vagy megtagadása – háború vagy véres forradalom alatt – igaz ügyet szolgálva vagy a harci morál kárára történik.

Az államhatalomnak méltányosan gondoskodnia kell azokról, akik lelkiismereti okokból elutasítják a fegyverfogást, hajlandók azonban az emberi közösséget valamilyen más formában szolgálni.¹⁵⁰

Az ENSZ „békehadtestjei” a nemzetközi rendfönntartó szolgálat sokat ígérő kezdete. Szigorúan semlegesek, nem avatkoznak a viszálykodó felek harcaiba, a fegyverszünet betartásán őrködnek, és a békés megoldást sürgetik.

A fegyverek fölhalmozása sokak számára az esetleges ellenség háborútól való elrettentésének ellentmondásos módja. Ebben látják a leghatékonyabb alkalmazható eszközt arra, hogy biztosítsák a nemzetek közti békét. Ámde a **fegyverkezési hajsza** nem biztosítja a békét. A mesés gazdagság elköltése az egyre újabb fegyverek előállítására megakadályozza, hogy a szűkölködő lakosság gondjait enyhítsék, akadályozza a népek fejlődését. A túlfegyverkezés megsokszorozza a konfliktusok lehetőségeinek okait, és növeli a további fegyverkezés veszélyét.¹⁵¹

¹⁴⁸ KEK 2304.

¹⁴⁹ KEK 2306. – GS 78.

¹⁵⁰ KEK 2311.

¹⁵¹ KEK 2315.

A fegyvertermelés és -kereskedelem a nemzetek és a nemzetközi közösség közös javát érinti. Ennél fogva a hatóságoknak joga és kötelessége, hogy ezeket szabályozza. A magán vagy kollektív érdekek rövid távú kutatása nem teheti jogossá azokat a vállalkozásokat, amelyek a népek között erőszakot és konfliktusokat szítanak, és veszélyeztetik a nemzetközi jogrendet.¹⁵²

Az első lépésben zárolni és nemzetközi ellenőrzésnek kellene alávetni mindenfajta atomfegyvert. A taktikai vagy stratégiai atomfegyverek tervezése, előállítása, telepítése és a politikai és katonai bevetése is abszolút tabu legyen. De a leszerelésnek okvetlenül ki kell terjednie a hagyományos fegyverekre is.

Az irgalmatlanság, a túlzott gazdasági vagy társadalmi egyenlőtlenség, az irigység, a gyanakvás és a gőg, szüntelenül veszélyeztetik a békét, és háborút okoznak. Mindaz, aki legyőzi a káoszt, hozzájárul a béke építéséhez és a háború elkerüléséhez.¹⁵³

Az iskolai képzés sokhelyütt egyoldalú érdeklődést táplál a háborúk története iránt; dicsóíti a háborús hősöket és gényuszkodik, és nem mutat rá a háborús történetek abszurditására. Tantárgyként helye volna az iskolákban a békekutatás tudományának és a békére nevelésnek.

¹⁵² KEK 2316.

¹⁵³ KEK 2317.

57. § Háború

„Nemzet nemzetre és ország országra fog támadni” (Mk 13,8)

„Minden állampolgár és kormány köteles azon munkálkodni, hogy elkerülje a háborút.”¹⁵⁴ A Zsinat lángoló szavakkal fordult az emberiséghez, hogy szabaduljon végre a háború ősrégi szolgásgától, de végül is vállalta az „igazságos háború” hagyományos elméletét: „Amíg a háború kockázata fennáll, amíg nincs törvényes hatáskörrel és elegendő haderővel rendelkező nemzetközi tekintély, nem lehet megtagadni a kormányoktól a **jogos önvédelem** jogát, miután már minden békés rendezési lehetőség kimerült.”¹⁵⁵

A KEK 2309. pontja megkísérli számba venni a katonai erőket igénybe vevő jogos önvédelem **föltételeit**: a támadó fél által okozott kár tartós, súlyos és kétséget kizáró legyen; a megállítására bevetett minden eszköz hatástalannak bizonyuljon; a sikerhez szükséges komoly föltételek együtt legyenek; a fegyverek alkalmazása ne okozzon súlyosabb kárt, mint maga a megszüntetendő rossz. A modern pusztító eszközök hatékonyságát itt komolyan mérlegelni kell. Az erkölcsi jogszerűség föltételeinek értékelése azok bölcs ítéletére tartozik, akik a közjóért felelnek.

Az államhatalomnak ebben az esetben joga és kötelessége, hogy a nemzet védelme érdekében állampolgáira a szükséges kötelezettségeket kirója. Azok, akik a katonai életben a haza szolgálatára szentelik magukat, a népek biztonságának és szabadságának szolgálói. Ha jól látják el kötelességüket, valóban hozzájárulnak a nemzet közös javához és a béke megőrzéséhez.

A pápák a Zsinat előtt is **mértéktartó háborúzásra** intettek. A KEK is hirdeti, hogy fegyveres konfliktus esetén is érvényben maradnak az erkölcsi törvények: „Az, hogy a háború sajnálatos módon kirobban, nem jelentheti, hogy az ellenséges felek között e tényből adódóan minden megengedett.”¹⁵⁶

A nem-harcolókat, a sebesült katonákat és a foglyokat tisztelni kell, és emberségesen kell velük bánni. Büntett minden olyan cselekmény, amely szándékosan az emberek jogai és az egyetemes elvek ellen irányul. A vak engedelmesség nem elegendő azok fölmentésére, akik ilyen parancsoknak alávetik magukat. Ugyancsak halálos bűnként kell elítélni egy nép, egy nemzet vagy egy etnikai kisebbség kiirtását.¹⁵⁷

Habozás nélkül el kell ítélni minden háborús cselekedetet, amely teljes városok vagy hatalmas régiók megkülönböztetés nélküli megsemmisítésére irányul. A modern háború kockázata, hogy alkalmat nyújt a tudományos (ABC) fegyverek birtokosainak ilyen büntettek elkövetésére.¹⁵⁸

¹⁵⁴ KEK 2308.

¹⁵⁵ GS 79.

¹⁵⁶ KEK 2312.

¹⁵⁷ KEK 2312.

¹⁵⁸ KEK 2314.

58. § A környezet védelme

„*Vette Jahve-Elohim az embert, és az Éden-kertbe helyezte, hogy művelje és őrizze*” (Ter 2,15)

A zsidó-keresztény hagyomány a természet mítosztalanításával megalkotta ugyan a tudomány és technika föllendülésének szellemi föltételeit, de bizonyos elemei a **természet hiányos tiszteletére és kizsákmányolására** vezettek. „A modern ember nem a természet részének tapasztalja magát, hanem kívülről jövő erőnek, amely arra van rendelve, hogy uralkodjék a természetben. Sőt a természet elleni harcról beszél, feledve, hogy a vesztesek oldalán lenne, ha megnyerné a harcot” (E. F. Schumacher).

A Biblia fényében az ember csak akkor tevékenykedik teremően, ha imádja minden dolgok Teremőjét, vagyis a javak kezelésében is tiszteli őt.

A természettudományos-technikai ember ma képes manipulálni a természetet, de a természetben rábízott „tőke” kezelésében csődöt mondott. Nyugtalanító sebességgel fölemészt a „fosszilis energiahordozókat”. A környezet kizsákmányolása és szennyezése létföltételeinket veszélyeztet. A már érezhető egészségi ártalmak a türelmi határ átlépésére utalnak. Az okatlan *homo faber* a talaj kizsákmányolásával, a lég- és vízszennyezéssel vagy a fölhalmozott atomfegyverekkel lehetetlenné teszi az emberi életet a földön. Olyan új társadalmat kell alkotni, amelyben az egyének génjei mentesek maradnak a szükségtelen kártól.

Az ökológiai problémák a társadalmi életföltételek **mélyreható zavarait** fejezik ki. A környezeti válság tudata új fényben tárja föl a bűn és a megváltás „ kozmikus” dimenzióját. A természet kíméletlen kizsákmányolásával vétkezünk a világ iránti felelősség ellen.

Az egészséges világ alaptőke, amelyet semmilyen társadalmi osztály, ország és nemzedék nem gazdálkodhat el. Senki magánvállalkozó nem viselkedhet úgy, mintha a bioszféra saját tulajdona lenne.

Egyelőre az ökológiai válság letargiába torkollik. A belátások nem idézik elő azt az erkölcsi sokkot, amit a változások igényelnének. Az ok az egyének és csoportok önzésében rejlik, sokan rossz szokások rabjai.

Ha civilizált életet akarunk élni és 7 milliárd ember táplálni, uralkodnunk kell a földön az ember valódi **szükségleteinek szolgálatában**. Jogunk van manipulálni a természet folyamatait, ha ez a beavatkozás a jelen nemzedéken segít a jövő nemzedék megkárosítása nélkül. Ha a már okozott kár kiküszöbölhető, az ember köteles a tudomány és technika igénybevételével a károkat visszafordítani s a szenvedéseket enyhíteni.

E. F. Schumacher az ökológiai válság megoldását a mértéktartás, egyszerűség és munkakedv kultúrájában látja: el kell szakadni a kapzsiságtól, tékozlástól, hatalomvágytól és értelmetlen státusszimbólumoktól. Tagadhatatlan, hogy a nagy gazdasági vállalkozások terjesztik a maguk imperatívuszát: „Vágyakozz mindig többre!” De ha ezt követve a társadalmak bámulatos eredményeket érnek is el, képtelenné válnak a mindennapi lét legalapvetőbb föladatait megoldani. Olyan társadalmi elite van szükségünk, amely az emberiséggel szenvedélyes szolidaritásban meggyőző befolyást gyakorolhat az igazi értékskálára. A pazarlás és pusztítás okai mélyen gyökereznek szokásainkban.

Demokratikus országokban az újrávalasztás kilátásai a **gazdasági növekedéstől** függenek, tekintélyi rendszerekben fejek gurulnak a tervteljesítés körül. Ideje, hogy az emberiség szabaduljon a „minél több, annál jobb” ideológiájától.

A gazdasági növekedés statisztikái nem a valódi emberi igények teljesüléséhez és az életminőség javulásához igazodnak. A közlekedési balesetek költségei, az alkohol-, nikotin- és drogfogyasztás kiadásai a gazdasági növekedés pozitív számainál jelentkeznek. Gazdasági statisztikáink nem veszik tekintetbe a bioszférának okozott károkat, az élet és egészség veszélyeztetettségét, a bűnözés növekedését, a biztonsági kiadásokat, az elidegenedést, a teremő képességek veszteségét, a mutagén anyagok növekedését stb.

A mennyiségi növekedés spirálja aggasztó. A fejlett országok tömegei a vezető réteg életszínvonalára törekszenek. A fejlődő országok elitje megcsúfolja a tömegeket. A gazdag

nemzetek exportálják a kapzsiságot. Ha a fejlődő országok követnék őket, kimerülnének a nyersanyagforrások, tönkremenne a bioszféra.

Az energiaválság „megoldása” **atomenergiával** azt jelentené, hogy „irdatlan méretű környezet- és ökológiaproblémát alkotnánk”. Az ionizáló sugárzás a legkomolyabb környezetterhelő tényezővé válnék, és leginkább veszélyeztetné az emberiség túlélését. Az emberiség atomerőművek nélkül csak úgy boldogulna, ha lemondana a pazarlásról.

Aki harcol a bruttó társadalmi termelés állandó növekedésének ideológiája elleni, nem okvetlenül haladásellenes. Oly sok valódi szükséglete van az embereknek. Fogyasztó és eldobós társadalmunknak teljesen át kell nevelődnie. A második ipari forradalommal az emberiségnek el kell döntenie, továbbmegy-e a korlátlan tömegtermelés gigantikus útján, vagy pedig **„emberi léptékű technológiát”** hoz létre.

Az ökológusok „közepes technológiát” javasolnak, amely egyszerűbb és olcsóbb, „szelídebb”, mint a szupertechnológia. Teret enged lehetőleg sok ember teremtő munkájának.

59. § A kultúra fejlesztése¹⁵⁹

„Ti vagytok a föld sója” (Mt 5,13)

Kulturális örökségünk gyöngye, a nyelv, nemzedékek és gényusok életbölcsségét és tapasztalatát tükrözi. És „beszélnek” hozzánk az objektivált kultúra egyéb művei (művészet, ipar, berendezések, szokások, szállóigék). Mindez megtestesít egy éthoszt is, egy alapvető viszonyt az erkölcsileg jelentős értékekhez. A kultúra vívmányaihoz tartozik a jog is, amely a szokással és az erkölccsel együtt rendezi az alapviszonyokat a családon és a társadalmon belül.

„A kultúra az étellel és a világgal kapcsolatos meggyőződések és magatartások foglalatja, amelyeket az ember kora gyermekiségétől elfogad, és amelyek először formálják át szellemileg” (J. Messner).

A kultúrának szükségszerűen történelmi arculata van, ilyen értelemben beszélhetünk a kultúrák pluralitásáról. Az egyes közösségeken belül az áthagyományozott szokásokból sajátos örökség jön létre. Napjainkban a kultúra gazdagítására és terjesztésére **új utak** nyíltak meg. Az életmódok és szokások fokozatosan egyformává lesznek; az iparosodás, a városiasodás stb. odahatnak, hogy az ember egyre inkább tömegkultúrában éljen. Ugyanakkor egyre inkább hozzáférhetővé válnak mindenki számára a különféle kultúrák kincsei, mert a népek és társadalmi csoportok között elevenebbé válik az érintkezés. „Új humanizmus születésének vagyunk tanúi.”¹⁶⁰

A **mai kultúra értékei** közé tartozik a természettudományok ápolása, az igazsághoz való szigorú hűségük; annak szükségessége, hogy többen együtt dolgozzanak szakmai csoportokban; érzék a nemzetek fölötti együvé tartozás iránt. Ilyen érték a szakemberek egyre élénkebb felelősségtudata, hogy segíteniük és védeniük kell embertársaikat, végül az a törekvés, hogy jobb életfeltételeket biztosítsanak mindenkinek. A felsorolt értékek előkészíthetik az evangéliumi üzenet befogadását.¹⁶¹

Az üdvösség üzenete és a kultúra között számos kapcsolatot találunk. Az Egyház nincs kötve kizárólagosan és elválaszthatatlanul egyetlen fajhoz vagy nemzethez, egyetlen sajátos életformához, egyetlen ősi vagy új szokáshoz sem. Ragaszkodik a maga hagyományaihoz, de tudatában van egyetemes küldetésének is. A krisztusi örömhír a népek erkölceit szüntelen tisztogatja és nemesíti.

A **közhatalomnak** nem az a feladata, hogy meghatározza, milyen legyen a kultúra. Csak a feltételeket kell megteremtenie, és megfelelő segítséget kell nyújtania ahhoz, hogy mindenki kultúrált életet élhessen, a nemzeti kisebbség is.

Gondoskodni kell arról, hogy mindenki kielégítő mértékben hozzájusson a kultúra javaihoz, elsősorban az ún. **alapkultúra** elemeit képező javakhoz, nehogy az írástudatlanság és a felelős öntevékenység hiánya sokakat akadályozzon a közjóhoz való igazán emberi hozzájárulásban. Arra is törekedni kell, hogy mindenki folytasson magasabb szintű **tanulmányokat**, akinek megvan hozzá a tehetsége, és elérje a társadalomban a szerzett tudásának megfelelő hivatali és szolgálatot. Komoly erőfeszítést kíván, hogy mindenki ráébredjen arra, hogy köteles önmagát művelni és a művelődéshez másokat hozzásegíteni.

Ma sokkalta nehezebb, mint valaha, egységbe foglalni a szakismereteket és tudományágakat. Mégis mindenki köteles megmaradni egészen embernek. Használja föl ki-ki helyesen a **szabadidőt** a kikapcsolódásra, lelki és testi képességeinek növelésére. Erre való a kedvtelésből végzett foglalatosság és ismeretszerzés, idegen tájak főlkeresése, továbbá a sportrendezvények, amelyek megkönnyítik az egyén és a közösség lelki egyensúlyának megőrzését, és testvéries kapcsolatokat hoznak létre.

¹⁵⁹ Vö. GS 53-62.

¹⁶⁰ GS 55.

¹⁶¹ GS 57.

„A **hívők** éljenek a legszorosabb egységben kortársaikkal, iparkodjanak megérteni gondolkodásmódjukat és érzésvilágukat, amint az a szellemi kultúrában megmutatkozik. Az új tudományok és tanok, valamint az új felfedezések által nyert ismereteket kapcsolják össze a keresztény erkölccsel és a keresztény hitigazságok tanításával, hogy a vallás gyakorlása és a komoly erkölcsi magatartás lépést tartson náluk a természettudományos tájékozottsággal és a szüntelenül haladó technikával. Így képesek lesznek mindent az egészséges keresztény érzéssel megbírálni és értelmezni.”¹⁶²

¹⁶² GS 62.

Függelék

60. § Közös lelkiismeret-vizsgálat iskolás bűnbánati liturgián

Bizony el kell gondolkodnunk arról, van-e elég becsülete köztünk a vallásnak. – Vajon az istenkáromlás összefér-e az istenszeretettel? – Hányán vannak közöttünk, akik legföljebb az iskolától kötelező vasárnapi misékre járnak, egyébként fölmentve érzik magukat? – Elég-e csak akkor imádkozni, amikor kedvünk támad, vagy el kellene kezdeni a rendszeres imaéletet? Isten dicséretével és emelkedetten kezdjük-e a napokat; Istennek hálát adva, tetteinkkel elszámolva, gondjainkat letéve fejezzük-e be? – Nem mindenki becsüli nagyra a hittantanulás lehetőségeit, és így alig alkalmas a tanúságtételre, arra, hogy mások előtt képviselje a kereszténységet, hódítsa és térítse. Hányunkat érdekel ez egyáltalán?

Szüleink nagy áldozatok árán tartanak el és taníttatnak minket. Vagyunk-e olyan érettek, hogy észrevegyük ezt? Igyekszünk-e részt vállalni a család gondjaiból? Fölfogjuk-e, hogy ők is válságos korban vannak, nemcsak mi? Amilyen érzéketlenek és követelőzők vagyunk most anyáinkkal, olyanok leszünk majd a párunkkal is, ha meg nem változunk. – Hogy testvérem van, ez egyszerű tényadottság, vagy megújuló öröm forrása? Nem mindegy, hogy gyötörjük egymást, vagy egy életre szóló nagy baráti szövetséget alapozunk meg.

A fele életünk most az iskolában telik el. Itteni viselkedésünk nyilván árulkodik eddigi jellemfejlődésünkről, és alakítja is azt. Sokan közülünk szorongva és nagy ambíciókkal tanulnak, mások nagyon kedélyesen fogják föl az iskolai kötelességeket. – Vajon a tanárokat okosodásunk és érésünk támogatóinak tekintjük, vagy közellenségnek, akivel szemben bármilyen fegyver megengedett? De ha mi osztálytársak szövetségesek vagyunk, miért gúnyoljuk ki egymást, miért örülünk egymás botlásainak?

Kevés az olyan szabadidőnk, amivel mi rendelkezünk. És ezt sem mindegy, hogyan töltjük. Túlságosan vonz a szórakozás, amelyben tényleg szétszóródni akarunk? Válogatunk-e igényesen a kínálkozó látványosságokban? Merünk-e egyáltalán kikapcsolódni, nem esünk-e a céltudatosság rabságába? – Okos és szép beszélgetéseket kezdeményezünk-e fiúkkal-lányokkal, vagy túlteng a nagyozás és a szédítés? – Akarunk-e megtanulni beszélni, tehát az igazat mondani szépen és jóindulattal? – Kellene törődnünk a testünk edzésével is. – Álmódzásra is szükség van, hogy kiterveljük tetteinket, de nem túl sokszor csak üres vágyakozás ez? – Aligha van közülünk olyan, akinek szüksége volna szeretetet pótló kielégülésekre.

Miután megvizsgáltuk lelkiismeretünket, bánjuk meg bűneinket, hogy méltóképpen járuljunk a megtérés és kiengesztelődés szentségéhez és fölszabadultan ünnepelhessük Urunk születését (v. föltámadását stb.).

Ha hanyagok voltunk Isten imáadásában. – *Uram, irgalmazz nekünk.*

Ha nem tisztelettel emlegettük Isten nevét. – *Uram, irgalmazz nekünk.*

Ha sajnáltuk az időt Isten dolgaitól. – *Uram, irgalmazz nekünk.*

Ha gorombák és elutasítók voltunk bárkivel. – *Uram, irgalmazz nekünk.*

Ha szüleinket keserítettük bármivel. – *Uram, irgalmazz nekünk.*

Ha nem járultunk hozzá otthonunk rendjéhez. – *Uram, irgalmazz nekünk.*

Ha könnyelműek voltunk kötelességeink teljesítésében. – *Uram, irgalmazz nekünk.*

Ha szorongó kötelességtudatból elzárkóztunk a szeretettől. – *Uram, irgalmazz nekünk.*

Ha önsajnálattal alantas élvezetekhez fordultunk. – *Uram, irgalmazz nekünk.*